

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV VĚD O UMĚNÍ A KULTUŘE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Knihovna premonstrátského kláštera Teplá – typologie,
vybavení, autoři**

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Autor: Filip Vašků

Studijní obor: Dějiny umění

České Budějovice 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

České Budějovice, 4. 5. 2023, Filip Vašků

.....

Poděkování

Své poděkování bych chtěl věnovat zejména vedoucímu své bakalářské práce Mgr. Hynku Látalovi, Ph.D., který mi se zadáním i s dalšími otázkami vřele pomohl a vždy mě správně nasměroval. Velké poděkování patří také skvělé pracovníci Hroznatovy akademie v klášteře Teplá BcA. Elišce Radové, která mi pomohla jak s hledáním archiválií k tématu, tak s prohlídkou knihovny. Další poděkování patří pracovníkům Státního okresního archivu v Chebu a Územních odborných pracovišť NPÚ v Lokti a Plzni. Poslední poděkování věnuji mým přátelům, rodině a Honzovi.

Anotace

Filip Vašků

Knihovna premonstrátského kláštera Teplá – typologie, vybavení, autoři

Bakalářská práce se bude zabývat historizující budovou knihovny premonstrátského kláštera v Teplé, která byla v jeho areálu ze 12. století postavena v prvních letech po roce 1900. Práce nejdříve krátce přiblíží stavební dějiny a koncepci areálu kláštera s původní barokní knihovnou. Dále budou prověřeny okolnosti zadání novostavby traktu knihovny a muzea i její autorství, které nebylo do této doby hlouběji prozkoumáno. Vynechána nebude ani samotná typologie knihovny. V textu bude poté nastíněn popis fasády spolu s významnou sochařskou výzdobou. Na popis fasády naváže koncepce vnitřního zařízení, kde budou představeny jednotlivé části vybavení i samotní autoři. Přiblížena bude zejména štuková, truhlářská a malířská výzdoba knihovny. Práce se bude snažit o objasnění ikonografie nástropních maleb ve vazbě na barokní předobrazy. Po podrobném popisu a hlubším nahlédnutí do řad umělců bude následovat kapitola věnující se navazujícím místnostem knihovny a velkého klášterního muzea. Na samotném konci práce upozorní na plánovanou dostavbu klášterního konventu, která by potenciálně rozšiřovala i samotnou knihovnu a muzeum.

Vedoucí práce: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Klíčová slova: klášter premonstrátů Teplá, historická knihovna, historismus, neobaroko, Josef Schaffer, Gilbert Helmer.

Abstract

Filip Vašků

Library of the Premonstratensian Monastery Teplá – typology, equipment, authors

The bachelor's thesis will deal with the historicizing library building of the Premonstratensian monastery in Teplá, which was built on its 12th century premises in the first years after 1900. The thesis will first briefly outline the construction history and design of the monastery grounds with the original Baroque library. Next, the circumstances of the commissioning of the new building of the library and museum tract will be examined, as well as its authorship, which has not been explored in depth until now. The typology of the library itself will not be omitted. The text will then outline a description of the facade together with the significant sculptural decoration. The description of the facade will be followed by the concept of the interior furnishings, where the individual pieces of equipment and the authors themselves will be presented. In particular, the stucco, woodwork and painted decoration of the library will be presented. The thesis will seek to clarify the iconography of the ceiling paintings in relation to the Baroque pre-paintings. A detailed description and deeper insight into the ranks of the artists will be followed by a chapter devoted to the adjoining rooms of the library and the great monastic museum. At the very end, the thesis will draw attention to the planned extension of the monastic convent, which would potentially expand the library and museum itself.

Supervisor: Mgr. Hynek Látal, Ph.D.

Keywords: Premonstratensian monastery Teplá, historical library, historicism, neo-baroque, Josef Schaffer, Gilbert Helmer.

Obsah

1. Úvod	7
1.1. Kritika pramenů a literatury	8
2. Historie premonstrátského kláštera v Teplé	10
2.1. Řád premonstrátů.....	10
2.2. Blahoslavený Hroznata a vznik kláštera v Teplé.....	11
2.3. Stavební fáze kláštera	12
3. Barokní knihovna	14
4. Situace kláštera kolem roku 1900.....	16
5. Osobnost opata Gilberta Johanna Helmera	19
6. Novostavba traktu knihovny a muzea	23
6.1. Typologie novostavby	25
7. Popis fasády.....	27
7.1. Sochařské práce	29
8. Knihovní sál – vybavení a autoři.....	34
8.1. Štukatéřské práce.....	36
8.2. Umělecké truhlářské práce	39
8.3. Malby.....	45
8.4. Umělecké kování	51
9. Navazující místnosti a klášterní muzeum.....	54
10. Nerealizovaný plán přístavby konventu	57
11. Závěr.....	59
12. Seznam použité literatury a pramenů	61
13. Obrazová příloha	65
13.1. Seznam obrazové přílohy	65

1. Úvod

Předmětem této bakalářské práce je knihovna premonstrátského kláštera Teplá, která je jednou z nejstarších a nejvýznamnějších knihoven na našem území. Téma své práce jsem si vybral zejména proto, že o klášteře jako takovém existuje spousta publikací, které se ale většinou věnují pouze architektuře a výzdobě klášterního konventu, případně kostela, a novostavba knihovny a muzea je často upozadována. I tato část kláštera je však dle mého názoru velmi důležitá a jistě si zaslouží podrobné prozkoumání a zmapování jejího zpracování a dalších osudů.

Klášteř Teplá se nachází nedaleko města Teplá, které leží v západních Čechách, přesněji na východ od Mariánských Lázní. Knihovna byla přirozeně součástí kláštera již od samotného vzniku, tedy od roku 1193, kdy byl klášter založen blahoslaveným Hroznotou. V rámci barokní přestavby klášterního areálu během 17. století byla vystavěna nová knihovna v podobě dvou sálů, podobně jako u jiných klášterních knihoven z této doby.

Práce nejdříve nastíní samotnou historii premonstrátů a uvedení tohoto významného řádu do českých zemí. Se vznikem kláštera v Teplé budou připomenuty tři nejvýznamnější stavební fáze, které formují dnešní podobu klášterního areálu. Práce také okrajově připomene původní barokní knihovnu, která předcházela novostavbě.

Samotné jádro práce započne kapitola o situaci kláštera kolem roku 1900, která osvětlí hospodářství kláštera, jež umožnilo provést mnohé stavitelské činnosti. Před kapitolami o novostavbě knihovny bude představena osobnost opata Johanna Gilberta Helmera, jež byl stavebníkem novostavby knihovny a muzea.

Následující kapitoly se budou věnovat samotné novostavbě knihovny, která byla provedena v duchu historismu, který kombinuje zejména neobarokní a neorenesanční (neomanýristické) principy a formy. Kapitoly nejdříve představí kontext vzniku novostavby spolu s potřebami, které měla splňovat. Nově zbudované křídlo kláštera zahrnuje velký knihovní sál, muzeum a další navazující místnosti. Toto velké rozšíření klášterního areálu se společně s revitalizací velkého parku a zahrad uskutečnilo mezi lety 1902 až 1908 (1910). Velkou část kapitoly o novostavbě bude tvořit popis fasády, který zahrnuje také významnou sochařskou výzdobu.

Nejrozsáhlejší částí bude kapitola o knihovním sále, která se bude snažit o přiblížení celkové architektonické koncepce sálu spolu s podkapitolami o jednotlivých umělecky zpracovaných částech vybavení. Postupně budou prozkoumány práce štukatéřské, truhlářské, malířské i pasířské. Do hloubky budou také přiblíženi samotní umělci, kteří velkolepou výzdobu sálu dotvářeli.

Práce si klade za cíl zdokumentovat okolnosti výstavby nového knihovního bloku a také osvětlit objednavatelskou činnost tepelského opata J. G. Helmera. Jedním z důležitých cílů je přiblížení a zhodnocení jednotlivých odvětví výzdoby monumentální dvorany společně s objasněním jednotlivých umělců, kteří se na výzdobě podíleli. V neposlední řadě se bude práce snažit o celkové propojení novostavby s neobarokními tendencemi přelomu 19. a 20. století. Nakonec práce přinese dosud blíže neobjasněný náhled na plánovanou velkolepou dostavbu klášterního komplexu.

Práce by mohla do budoucna iniciovat k bližšímu prozkoumání dalších architektonických realizací, které souvisí s klášteřem v Teplé.

1.1. Kritika pramenů a literatury

Ve své práci jsem pracoval zejména s rozsáhlým souborem archivních pramenů kláštera uložených ve fondu *Premonstráti Teplá 1197-1996*, který se nachází v pobočce Státního okresního archivu v Chebu. V souboru je obsažena veškerá dokumentace kláštera již od jeho počátku až do současnosti. Soubor je velmi obsáhlý, nalezneme v něm korespondenci, účetní knihy i plány novostavby. V práci mi byly nápomocny části fondu zabývající se stavební činností kolem roku 1900 a hlavně část o budově knihovny a muzea. Samotný fond je velmi přehledný, avšak práce byla ztížena zejména překládáním veškeré dokumentace a korespondence z německého jazyka. Valná většina pro mne důležitých částí fondu byla navíc napsána ručně.

Dalším důležitým materiálem při psaní práce byly restaurátorské zprávy, dokumentace a archivní rešerše uložené v pracovištích Národního památkového ústavu (ÚOP Plzeň a Loket). Spolehlivým zdrojem byl spis *Zur Geschichte des Gartens und der Gebäude im Stifte Tepl* od samotného zadavatele novostavby knihovny opata Helmera, který v něm přibližuje budování rozsáhlého klášterního parku společně s budovou knihovny a muzea.

V dostupné literatuře, která zpracovává klášterní knihovnu, se největší pozornosti dostává samotnému knižnímu fondu knihovny, případně jeho opatrovatelům. Samotné stavbě knihovny se pozornost věnuje pouze okrajově, například v krátkých kapitolách nebo výčtech jmen, které si jsou napříč publikacemi velmi podobné. Nejucelenější a pro mne nejdůležitější informace obsahovaly zejména dvě starší publikace, a to *Topographie der Historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslowakischen Republik, A. Land Böhmen in den Bezirken Tepl und Marienbad* od Antona Gnirse z roku 1932 a poté *Geschichte und Beschreibung des Stiftes Tepl* od Basila Grassla z roku 1910. Příspěvek od

Grassla zachycuje novostavbu čerstvě po dokončení, proto jsem z něj využil důležité popisy vybavení menších místností novostavby, které dnes slouží jiným účelům.

Zřejmě nejrozsáhlejší a nejucelenější informace ke knihovně se nachází v knize *Klášter premonstrátů Teplá* od Milana Hlinomaze, který byl knihovníkem kláštera, a který v publikaci rozebírá jak historii kláštera, tak také jeho architektonické dominanty. Kniha byla tak skvělým odrazovým můstkem mé práce. Jako další novější příspěvky jsem využíval zejména články *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá I. a II.* ve Sborníku muzea Karlovarského kraje, které napsal Pavel Zahradník, a které oproti předchozím zmíněným zdrojům více do hloubky prozkoumávají archivní prameny kláštera. Na druhou stranu ale moc neřeší skutečnou podobu popisovaných děl, které se někdy od výčtu v archiváliích v určitých aspektech odlišují.

K pochopení problematiky historizujících slohů v 19. a na počátku 20. století jsem využíval převážně publikace od Jindřicha Vybírala, které mi pomohly utvořit celistvý pohled na toto období. Jmenovitě to byly knihy *Friedrich Ohmann – Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách*, *Česká architektura na Prahu moderní doby – Devatenáct esejí o devatenáctém století* a *Století dědiců a zakladatelů – Architektura jižních Čech v období historismu*. Velmi užitečná byla také rozsáhlá stať od Mojžíry Horyny *Architektura přísného a pozdního historismu (Čechy 1860-1890)* uvedená v *Dějinách českého výtvarného umění 1780/1890 (III/2)*. I tato publikace poskytuje komplexní pohled na období závěru 19. století a na míšení různých vlivů v architektonické tvorbě této doby. Starší publikací, která napomáhá zejména k dobovému náhledu na eklektické období je *Česká architektura 1800-1920* od Zdeňka Wirtha a Antonína Matějčka z roku 1922.

K identifikaci a případnému hlubšímu prozkoumání jednotlivých umělců mi pomohla *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků* od Pavla Vlčka a dále soubor *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, Von der Antike bis zur Gegenwart* známý pod názvem Thieme-Becker, ve kterém jsem našel i obecně méně známé umělce.

Osvědčeným internetovým zdrojem byl pro práci zejména příspěvek *Stručné dějiny klášterní knihovny* od Michaely Baumlové, který je publikovaný přímo na internetových stránkách kláštera Teplá a využívá ověřených zdrojů.

2. Historie premonstrátského kláštera v Teplé

2.1. Řád premonstrátů

Jeden z nejnámějších a nejvlivnějších řádů založil roku 1120 svatý Norbert z Xanten, který se narodil roku 1082 do šlechtické rodiny pánů z Gennepu.¹ Již v mládí získal dobré vzdělání, roku 1106 se stal sekretářem císaře Jindřicha V.² Norbert vedl zpočátku rozpustilý způsob života, než byl při jízdě na koni omráčen bleskem, který mu napomohl k cestě obrácení.³ Roku 1115 odešel ode dvora a v benediktinském klášteře v Siegburgu se připravoval na svou kněžskou dráhu.⁴ Již po vysvěcení na kněze se snažil prosadit své reformní myšlenky, které ale nebyly přijaty pozitivně. Roku 1118 se zřekl svého majetku, který rozdál chudým a začal žít jako potulný kazatel.⁵ V již zmíněném roce 1120 založil spolu s biskupem Bartolomějem v severní Francii v údolí Prémontré při malém kostele sv. Jana Křtitele první klášter, který dal později název novému řádu.⁶ K úplnému potvrzení platnosti řádu tzv. *Řeholních kanovníků sv. Augustina podle způsobu života při kostele v Prémontré* došlo dne 16. 2. 1126 vydáním buly *Apostolicae disciplinae spectantes*, kterou vydal papež Honorius II v Lateráně.⁷ Roku 1126 cestoval Norbert z Prémontré do Říma, kde byl jmenován magdeburským arcibiskupem.⁸ Roku 1129 došlo k předání magdeburského kláštera Panny Marie právě řádu premonstrátů a vzniklo tak vedle Prémontré další důležité centrum.⁹ Zakladatel řádu, svatý Norbert, zemřel dne 6. června 1134 v Magdeburgu po návratu z Říma.¹⁰

Řád se stal velmi oblíbeným a šířil se tak dále přes území Polska, Německa i do dalších koutů Evropy. Prvním premonstrátským klášterem na našem území byl klášter v Praze na Strahově. Na významu nabil Strahov zejména ve 20. letech 17. století, kdy byly právě tam přeneseny ostatky sv. Norberta a světec byl roku 1627 přijat mezi zemské patrony Českého království.¹¹ Mimo Strahov jsou dalšími významnými sídly řádu například Svatý Kopeček, kanonie v Želivi, opatství v Milevsku, kanonie v Louce nebo kanonie v Nové Říši.

¹ Milan Buben, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, II. díl, I. svazek: Řeholní kanovníci, 2003, s. 63.

² Ibidem, s. 63.

³ Tato událost se objevuje ve valné většině publikací k tomuto tématu, není ale podložena historickými doklady.

⁴ Buben (pozn. 1), s. 63-65.

⁵ Ibidem, s. 65.

⁶ Jinak se řádu říkalo také norbertini nebo bílí kněží (podle roucha). Ulrich G. Leinsle, *Premonstráti*, 2020, s. 25.

⁷ Buben (pozn. 1), s. 65.

⁸ Leinsle (pozn. 6), s. 26-27.

⁹ Ibidem, s. 27.

¹⁰ Ibidem, s. 30.

¹¹ Ibidem, s. 142.

Řád premonstrátů se řídí řeholí sv. Augustina. První stanovy řádu vypracoval sv. Hugo z Fosses.¹² Poslání řádu zahrnuje duchovní čistotu, konání modliteb a bohoslužeb, pěstování eucharistické a mariánské úcty, kající život, konání misí, prohlubování vědecké a umělecké práce a později také pedagogické působení na školách všech druhů.¹³ Hlavními patrony řádu jsou Panna Marie a zakladatel svatý Norbert.

2.2. Blahoslavený Hroznata a vznik kláštera v Teplé

Jeden z méně známých českých světců, Blahoslavený Hroznata [1], pocházel původně z Prahy, ale později se usadil v oblasti západních Čech, kde nechal vystavět dva důležité kláštery – klášter premonstrátů v Teplé a klášter premonstrátek v Chotěšově [2].¹⁴ Menší povědomí o jeho osobě má za důvod zejména jeho působení v oblasti německy mluvících obyvatel. Hroznata byl původně český šlechtic, který se po smrti své manželky a syna rozhodl odejít na křížovou výpravu do Svaté země.¹⁵ Nakonec si však své plány rozmyslel a požádal papeže Celestina III. o zrušení slibu, který byl ale podmíněn tím, že Hroznata musel nechat na svých statcích vybudovat klášter.¹⁶ Jako rok založení kanonie v Teplé se obecně bere rok 1193, spolehlivě to však nelze přesně určit. Nejnovější teze podporují názor, že k založení kláštera muselo dojít někdy v rozmezí mezi podzimem roku 1191 (kdy se Hroznata vrátil z Itálie) a březnem roku 1197, kdy je již doložená existence kláštera.¹⁷ Otázkou dlouho zůstávalo, proč Hroznata založil právě premonstrátský klášter. Jako nejpravděpodobnější se jeví celková oblíbenost pokrokového řádu, který se postupně rozšiřoval po Evropě a také fakt, že v devadesátých letech 12. století byly v západních Čechách kláštery benediktinů i cisterciáků, a tím pádem zde chyběl poslední z těchto největších řádů.¹⁸ Další podíl mohl mít také Jiří z Milevska, se kterým se Hroznata znal, a který měl pozitivní zkušenost s tímto řádem, proto jej mohl Hroznatovi doporučit.¹⁹ Název Teplá byl nejspíše odvozen podle řeky Teplá, která v okolí protéká.

Po druhé křížové výpravě, kterou se rozhodl Hroznata absolvovat (ale skončila po smrti Jindřicha VI. na Sicílii), byl založen roku 1200 protějškový klášter premonstrátek v Chotěšově.²⁰

¹² Buben (pozn. 1), s. 59.

¹³ Ibidem, s. 59.

¹⁴ Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů Teplá: Přehled dějin duchovního fenoménu Tepelska*, 2003, s. 9.

¹⁵ Ibidem, s. 9.

¹⁶ Ibidem, s. 9.

¹⁷ Petr Kubín, *Blahoslavený Hroznata: Kritický životopis*, 2000, s. 138-139.

¹⁸ Ibidem, s. 134-138.

¹⁹ Ibidem, s. 137.

²⁰ Hlinomaz, *Klášter premonstrátů Teplá* (pozn. 14), s. 9

V klášteře Teplá přijal Hroznata funkci probošta.²¹ Dne 4. května 1217 přijal v Chotěšově svátosti a krátce na to byl v Hroznětíně zajat nepřáteli a bylo za něj vyžadováno výkupné.²² Jeho smrt nastala nejspíše 14. července roku 1217 (buď na hradě Kynšperk nebo v nedalekém hradě Hohenburg v Německu).²³ Pohřben byl podle zvyků před hlavním oltářem v klášterním kostele Zvěstování Panny Marie.²⁴ Jeho blahořečení proběhlo roku 1897.²⁵

Hroznatův původ se odvozuje z jeho závěti z roku 1197 (zakládací listina kláštera Teplá), ale také podle legendy „*Vita fratris Hroznatae*“ z roku 1259, kde je Hroznata popisován jako syn Dobroslavy Černínové a knížecího dvořana Sezemy.²⁶ Rok jeho narození není znám, podle listiny z roku 1197, ve které je brán jako dospělý muž, se tak nejčastěji odvozuje rozpětí let 1160 až 1170.²⁷ Legenda byla poprvé vydána opatem premonstrátského kláštera Louka u Znojma Zikmundem Kohelem roku 1608.²⁸

2.3. Stavební fáze kláštera

O podobě kláštera při založení neexistují žádné doklady. Podle legendy o blahoslaveném Hroznatovi je znám pouze jednoduchý popis klášterního kostela. Původní podobu kláštera lze alespoň částečně odvodit z dochovaných kreseb a vedut [3,4]. Obecně lze klášterní komplex rozdělit do tří hlavních stavebních fází. První středověkou fází zastupuje velkolepý klášterní kostel Zvěstování Panny Marie. Tento trojlodní síňový kostel stojí na pomezí románského slohu a rané gotiky. Zvenčí si kostel zachoval svůj původní ráz, který rozbíjí pouze barokní cibulové bání s lucernami ukončující dvě hranolové věže. Hmota navazujícího konventu a dalších hospodářských budov byla kvůli častým požárům nespočetněkrát měněna a znovu vystavována.

Druhá dochovaná fáze, barokní, zaujímá postavení zejména v rámci rozlehlého klášterního konventu. Roku 1677 totiž klášter postihl poslední velký požár, který zničil velkou část komplexu.²⁹ Opat Raymund Wilfert II. [13] nechal tedy mezi lety 1689 až 1721 vystavět zcela nový konvent [5], který pomocí novějších technologií ustál následující století

²¹ Ibidem, s. 11.

²² Ibidem.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem, s. 12.

²⁶ Česky přeloženo jako Život bratra Hroznaty. Podle této informace by tak patřil k jedné z nejvyšších vrstev tehdejší společnosti. Hlinomaz, *Kláster premonstrátů Teplá* (pozn. 14), s. 14.

²⁷ Ibidem, s. 14.

²⁸ Jedno z vydání vyšlo také u Bohuslava Balbína roku 1665. Moderní kritické vydání vzniklo roku 1873 v prvním díle Emlerových Pramenů dějin českých. Kubín (pozn. 17), s. 37.

²⁹ Pavel Zahradník, *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá I. část*, 2011 (Sborník muzea Karlovarského kraje, r. 19), s. 24.

až do dnešní doby. Konventní budova byla přestavěna podle plánů stavitele Kryštofa Dientzenhofera, který byl od roku 1685 zaměstnán v regionu jako „náhradník“ za pražského stavitele Abraháma Leutnera při stavbě letohrádku v Ostrově.³⁰ Stavbu podle Dientzenhoferových plánů provedl stavitel Johann Wolfgang Braunbock, který pocházel stejně jako Dientzenhofer původně z Bavorska.³¹ V rámci přestavby byl upraven také klášterní kostel, který si i přes mnohé zásahy zachoval zvenku i zevnitř své původní formy. Významnými umělci, kteří se podíleli na této barokizaci kostela, byli zejména sochař Ignác Platzer a malíř Eliáš Dollhopf.³²

Posledním velkým stavebním obdobím, které významně formovalo areál kláštera, bylo 19. století a počátek 20. století. Význačným stavebníkem byl od roku 1887 opat Alfred Clementso, který nechal mezi lety 1888-1892 vystavět klášterní nemocnici s lékárnou.³³ Severní a východní fasáda této stavby je bohatě zdobena štukovým dekorem v neobarokním tvarosloví. Dalším významným počinem z konce 19. století se stal nový neorománský portál kostela, který byl realizován mezi lety 1893-95 v rámci 700. výročí založení kláštera³⁴. Tento puristicky komponovaný ústupkový portál vystřídal starší raně barokní portál kostela z roku 1682.³⁵ Nejvýznamnějším a nejrozměrnějším projektem se na počátku 20. století stala novostavba traktu knihovny a muzea.

³⁰ Anton Gnirs, *Topographie der Historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslowakischen Republik, A. Land Böhmen in den Bezirken Tepl und Marienbad*, 1932, s. 425.

³¹ *Ibidem*, s. 425.

³² Zahradník, *Stavební dějiny kláštera Teplá I.* (pozn. 29), s. 59-69.

³³ Na stavbě se podíleli vídeňští architekti Hans Miksch a Julian Niedzielski, přičemž stavbu vedl nově dosazený klášterní architekt Josef Schaffer. Pavel Zahradník, *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá II. část*, 2020, (Sborník muzea Karlovarského kraje, r. 20), s. 72.

³⁴ Hlinomaz, *Kláster premonstrátů Teplá* (pozn. 14.), s. 143.

³⁵ Zahradník, *Stavební dějiny kláštera Teplá II.* (pozn. 33), s. 76.

3. Barokní knihovna

Knihovna byla součástí klášterního komplexu patrně již od jeho založení, jelikož řád premonstrátů byl založen na studiu textů, které museli mít řádoví bratři k dispozici. Od 12. století až po počátek století 15. se nedochovalo mnoho knih, nejdůležitější je jistě již zmiňovaný legendární životopis zakladatele kláštera *Vita fratris Hroznatae* z poloviny 13. století.³⁶ První podložená písemná zmínka o existenci klášterní knihovny je datována až k roku 1501 a vypovídá o prostoru, který měl sloužit k ukládání knih.³⁷ Pomocí této datace lze knihovnu zařadit do období péče tehdejšího opata Zikmunda (Sigismundus) Hausmanna.³⁸ Knihovna opata Zikmunda Hausmanna byla nejspíše funkční až do raně barokní přestavby kláštera, kterou realizoval opat Raymund Wilfert I. po požáru objektu roku 1659.³⁹ Smlouva z 6. února 1666 dokládá stavbu nové knihovny, která byla zhotovena při příležitosti přestavby komplexu kláštera podle plánů stavitele Domenica Pinchetti.⁴⁰ Ve smlouvě o provedení prací se hovoří o dvou dlážděných a klenutých místnostech, přičemž dolní měla sloužit jako sakristie a horní jako knihovna.⁴¹ Místnost pro knihovnu měla mít podle smlouvy „...*ozdobně uspořádaná a proporčně provedená okna.*“⁴²

Při již zmiňované velkolepé barokní přestavbě za opata Raymunda Wilferta II. byla vybudována tzv. „velká knihovna“ a vedle ní menší místnost zvaná „musaeum“.⁴³ Tyto dvě místnosti byly průchozí [6] a později byly po vzoru dalších barokních knihoven⁴⁴ pojmenovány jako větší Filosofický sál a menší Teologický sál. Oba sály byly mezi sebou původně propojeny dvěma většími obloukovými průchody a tvořily tak dohromady podlouhlý a velkorysý prostor knihovny. Tato nová barokní knihovna byla vybudována v patře západního křídla konventu kláštera.

V současné době jsou průchody mezi dvěma sály zazděny. Hmotu obou místností tvoří dokola se střídající plochy přízedních pilířů a hladké ustupující lunetové části stěn (případně na východní straně oválně zakončená okna), které překrývá jednoduchá valená klenba. Původní Filosofický sál [11] je dnes využíván jako konferenční místnost a zároveň je zde na stěnách prezentován monumentální obrazový cyklus zakladatele řádu

³⁶ Michaela Bäumlová, Historie knihovny, *Klášter Teplá*, <https://klastertepla.cz/klasterni-knihovna/historie-knihovny.html> [Vyhledáno 27.02.2023].

³⁷ Ibidem.

³⁸ Buben (pozn. 1), s. 128.

³⁹ Bäumlová (pozn. 36).

⁴⁰ Gnirs (pozn. 30), s. 425.

⁴¹ Bäumlová (pozn. 36).

⁴² Gnirs (pozn. 30), s. 425.

⁴³ Bäumlová (pozn. 36).

⁴⁴ Například barokní knihovny klášterů ve Vyšším Brodě nebo na Strahově.

premonstrátů, svatého Norberta z Xantenu⁴⁵. Tento obrazový cyklus doplňují vystavené sochy světců a knih. Strop sálu zdobí bohatá barokní štukatura plná akantových ornamentů, mušlovitých dekorů a dalších rostlin, které kontrastují s nezdobenými a hladkými plochami lizénových rámců. V šesti rámcích se nachází mužské busty (zřejmě se jedná o filozofy). Původní Teologický sál [12] je dnes využíván jako konventní a návštěvnická kaple. Nástrpní štukatura je oproti Filosofickému sálu bohatší, objevují se zde navíc rostlinné festony, bohaté rozviliny, pásy, rostlinné úponky, v rozích vyobrazení orlů a pod nimi výrazné štukové drapérie. Ústřední podlouhlý stropní rámeček je prázdný, okolní rámce jsou zdobeny štukovou figurální výzdobou. Na dvou delších stranách místnosti jsou ve čtyřech polích naproti sobě vyobrazení čtyři západní církevní otcové svatý Ambrož, svatý Jeroným, svatý Augustin a svatý Řehoř Veliký. Ve dvou zbývajících polích nad kratšími stěnami místnosti jsou naproti sobě výjevy Zvěstování Panně Marii a dále na druhé straně otevřená kniha s nápisem LIBER GENERATIONIS IESU CHRISTI⁴⁶ na jedné stránce a s výjevem Narození Ježíše Krista na stránce druhé. Stropní lizénové rámce jsou zdobeny zelenožlutou imitací mramoru. Štuková výzdoba obou místností byla provedena neznámým štukatérem mezi lety 1703 a 1704.⁴⁷

⁴⁵ V cyklu lze pozorovat Norbertův přechod od rouhavého šlechtického života až po jeho obrácení, které se uskutečnilo pádem z koně (Podobně jako obrácení svatého Pavla).

⁴⁶ Evangelium sv. Matouše, kapitola 1., Předkové Krista.

⁴⁷ Zahradník, *Stavební dějiny kláštera Teplá I.* (pozn. 29), s. 45.

4. Situace kláštera kolem roku 1900

Klášter v Teplé vlastnil již od svého založení pozemky, stejně jako tomu bylo i u ostatních nově vznikajících klášterů. Blahoslavený Hroznata zajistil klášteru velké pozemky, které byly poprvé uvedeny v zakládací listině z roku 1197.⁴⁸ Podle podrobených studií vlastnil klášter již k roku 1273 celkem 79 přesně určených lokalit.⁴⁹ Během 13. a 14. století došlo k dalšímu objemnému rozšíření klášterních majetků, které byly sceleny a rozvíjeny hlavně díky zbožným nadacím a příspěvkům.⁵⁰ Díky postupnému rozšiřování vlastněných pozemků a kumulaci kapitálu se na přelomu 16. a 17. století umístil tepelský klášter v rámci majetku na druhém místě mezi ostatními českými kláštery (po klášteře v Broumově).⁵¹

Velmi důležitým milníkem pro budoucí světoznámost a prosperitu kláštera bylo založení města Mariánské Lázně. Objevování této oblasti započalo již za opata Hieronyma Ambrose, který nechal využít léčivý pramen v Úšovicích (dnes brány jako nejstarší část později založeného lázeňského města).⁵² O využívání nalezených léčivých pramenů existují zprávy již od počátků 17. století.⁵³ Většímu rozvoji lázní ve skoro neprozkoumané oblasti výskytu pramenů však dlouhou dobu bránil úřad v Horním Slavkově, který měl toto území pod správou pro těžbu dřeva.⁵⁴ Nakonec byla oblast získána pod nátlakem dr. Johanna Josefa Nehra, klášterního lékaře, kterému byla svěřena péče a studium pramenů.⁵⁵ Nehr zkoumal léčebné účinky pramenů, zejména pramene Křížového a Mariina.⁵⁶ U Mariánského pramene měl být vystavěn první dřevěný domek, zvaný původně lázně u Mariánského pramene, jehož název se později zkrátil na Mariánské Lázně.⁵⁷ Roku 1808 měl být pod záštitou opata Chrysostoma Pfrognera (ředitel teologické fakulty v Praze) vybudován první lázeňský dům ve městě.⁵⁸ Roku 1812 se staly Mariánské Lázně samostatnou obcí, která čítala třinácti budovami.⁵⁹ O pár let později, přesněji roku 1818, byly Mariánské Lázně povýšeny na veřejné lázně, což podnítilo největší rozvoj a růst města.⁶⁰ Největší rozkvět zažily lázně za opata Karla Kašpara Reitenbergera, který do rozvoje investoval mnoho peněz a úsilí, proto

⁴⁸ Hlinomaz, *Klášter premonstrátů Teplá* (pozn. 14), s. 89.

⁴⁹ Mezi významné lokality patří jmenovitě například Bezvěrov, Děpoltovice, Jindřichovice, Úterý, Úněšov, Merklín nebo Krukanice. *Ibidem*, s. 90.

⁵⁰ *Ibidem*, s. 94.

⁵¹ *Ibidem*, s. 100.

⁵² *Ibidem*, s. 103.

⁵³ František Hroznata Janoušek, *Klášter Teplá: minulost – současnost*, 1993, s. 34.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 35.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Antonín Mrkvička – Jirí Hrubeš – František Štědronský, *Knihovna Teplá – klášter*, 1959, s. 11.

⁵⁸ Pavel Vlček – Petr Sommer – Dušan Foltýn, *Encyklopedie českých klášterů*, 2002, s. 668.

⁵⁹ Janoušek (pozn. 53), s. 36.

⁶⁰ Mrkvička (pozn. 57), s. 11.

je dnes také brán jako právoplatný zakladatel města. Pod jeho vedením byly lázně zvelebovány také významným zahradním architektem Václavem Skalníkem.⁶¹ Další opat Adolf Koppmann ve zvelebování lázní pokračoval. V období velké prosperity navštívil klášter německý básník J. W. Goethe, který klášteru věnoval svou sbírku minerálů.⁶²

Roku 1848 byl zrušen vrchnostenský vztah kláštera k Mariánským Lázním, což ale nezrušilo jejich vzájemnou spolupráci, jelikož klášter vlastnil v lázních celou řadu pozemků a domů.⁶³ Nejvýznamnější z budov byl tzv. Tepelský dům, který byl ale bohužel v roce 1977 zbourán.⁶⁴ Lázeňské podnikání stále zajišťovalo růst a prosperitu jak města, tak kláštera. Části výdělku investoval klášter do akciových podniků, které byly použity například na stavbu dráhy z Karlových Varů do Mariánských Lázní.⁶⁵

Velké původní investice do budování rozvíjejících se Mariánských Lázní se klášteru postupně vracely až po první čtvrtině 19. století jako rostoucí klientela vysoce postavených lidí jak z regionu, tak i ze zahraničí.⁶⁶ Na přelomu 19. a 20. století došlo k největšímu hospodářskému rozkvětu kláštera, který podporovala zejména ekonomická výkonnost klášterních velkostatků Teplá a Krukanice, lesní a rybní hospodářství, a velký přínos z lázní.⁶⁷ Na přelomu století patřil klášter k největším pozemkovým vlastníkům v českých zemích, konkrétně disponoval 7981,78 hektary polí, lesů a rybníků.⁶⁸ Ekonomický růst kláštera podporovaly také časté návštěvy významných osobností ze zahraničí, které obdivovaly rostoucí statky kláštera a zejména světově proslulé lázně. Tento rozkvět tak dovolil klášteru zvelebovat a rozšiřovat svůj areál i přilehlé pozemky.

Z potřeby řízení tepelských podílů v lázních vznikl v Mariánských Lázních úřad inspektora zřidel a lázní, který zastávali členové tepelské kanonie.⁶⁹ Významnými členy byli například Pavel Ignác Frey nebo Gregorius Ioannes Högg.⁷⁰

Období prosperity však zlomila přicházející první světová válka, jelikož klášter podporoval stát jak dotacemi, tak také lazaretní činností.⁷¹ Po válce přišla pro klášter ale největší rána, kterou byla první pozemková reforma. Podle záborového zákona č. 215 z 16. dubna 1919 a zákona č. 329 z 8. dubna 1920 byl skoro celý pozemkový majetek kláštera

⁶¹ Ibidem.

⁶² Mrkvička (pozn. 57), s. 12.

⁶³ Ibidem, s. 36.

⁶⁴ František Hoffmann, Klášter Teplá, Plzeň, Mariánské Lázně, in: *Minulostí Západočeského kraje XXXVI*, 2001, s. 107.

⁶⁵ Mrkvička (pozn. 57), s. 12.

⁶⁶ Hlinomaz, *Klášter premonstrátů Teplá* (pozn. 14), s. 104.

⁶⁷ Ibidem, s. 104-105.

⁶⁸ Ibidem, s. 106.

⁶⁹ Hoffmann (pozn. 64), s. 107.

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Ibidem, s. 106.

zabaven a roku 1926 převeden v pozemkových knihách republiky.⁷² Majetek v Mariánských Lázních pronajala kanonie na šest let Nájemní lázeňské společnosti.⁷³ Druhá světová válka znamenala další neblahé období. Po roce 1945 byl majetek kláštera zkonfiskován vyhláškou Okresní správní komise Teplá ze dne 28. srpna.⁷⁴ Definitivně byl klášter zrušen komunistickým režimem v roce 1950. Vyhnáný německý konvent našel útočiště nejdříve v klášteře Speinshart, později v benediktinském klášteře Schönau.⁷⁵ Roku 1987 přešli premonstráti z Teplé do kláštera v Obermedlingenu.⁷⁶ Majetek byl premonstrátům vrácen až v roce 1990, přičemž celý areál byl po předchozích letech značně zdevastován.

⁷² Ibidem, s. 108.

⁷³ Ibidem, s. 110.

⁷⁴ Ibidem, s. 110.

⁷⁵ Erhard Schmidt – Gilbert Vogt, *Das Stift Tepl und die Prämonstratenser in Obermedlingen*, 1993, s. 50.

⁷⁶ Ibidem.

5. Osobnost opata Gilberta Johanna Helmera

Rodným jménem Johann Helmer [14] se narodil 2. ledna 1864 ve Štýrově mlýně v Křepkovicích, který náležel tepelské klášterní farnosti.⁷⁷ Obecnou a měšťanskou školu absolvoval v Teplé, dále studoval na plzeňském německém státním gymnáziu, které měli pod správou právě tepelští premonstráti.⁷⁸ Jednoduché sliby složil roku 1885, dále studoval filosofii na univerzitě v Innsbrucku a roku 1888 se stal profesem kláštera v Teplé.⁷⁹ V Innsbrucku byl biskupem Simonem Aichnerem roku 1889 vysvěcen na kněze, dále zde po dalším studiu filologie získal doktorát filosofie s prací „*Die Sprache des jungen Schiller in der Anthologie*“.⁸⁰ Po studiích zastával funkci profesora na německém státním gymnáziu v Plzni, kde vyučoval latinu, řečtinu, němčinu a později také zeměpis a dějepis.⁸¹ Při profesuře spolupracoval na různých germanistických projektech, jako byl například soubor „*Herdes Conversationslexikon*“.⁸² Důležitým životním milníkem bylo jeho zvolení do postu opata Kláštera premonstrátů Teplá, které se uskutečnilo dne 27. října roku 1900, přičemž Helmer získal 49 hlasů z možných 94.⁸³ Jeho řádovým patronem se stal svatý Gilbert. Pozici opata zastával až do roku 1944.

Hned po jmenování se Helmer chopil rozsáhlého budování a zvelebování kláštera i jeho přilehlého okolí. Právě on nechal realizovat výstavbu nového traktu knihovny a muzea spolu s obdivuhodně rozlehlým anglickým parkem. Mimo budování tepelského kláštera nechal vybudovat nový kostel v Úhercích, fary v Mariánských Lázních a Dobřanech, zprovoznil faru v Blatnici a získal patronát nad významným poutním místem západních Čech, a to nad kostelem a farou ve Skocích u Žlutic, kterou nechal roku 1902 renovovat.⁸⁴ Helmer se také výrazně projevil při zlepšování zemědělství a hospodářství tepelského velkostatku. Konkrétně nechal postavit řadu podniků, v klášteře například mlékárnu a kovářnu, dále sklárnu, základní školu, pobočku spořitelny Reiffeisen nebo nové pivovarské

⁷⁷ Milan Hlinomaz, Tepelský opat Dr. Gilbert Johann Helmer, in: Milan Augustin (ed.), *Historický sborník Karlovarska VII*, 1999, s. 137.

⁷⁸ Ibidem, s. 137.

⁷⁹ Ibidem, s. 137.

⁸⁰ Ibidem, s. 137.

⁸¹ Ibidem, s. 138.

⁸² Příručky nebo encyklopedie, které byly obecněji zaměřené, často nazývané jako konverzační lexikony. Mapovaly jak starší, tak nové světové poznatky. Toto vydání zaštitoval Karl Rafael Herder (1816-1865). Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku, <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Encyklopedie?fbclid=IwAR39iYKJh0Z6ZKws5p6IDGC23BzPIs4Ab3ejxAzsxtlVGD58JL7Diw90Ngc> [Vyhledáno 03.02.2023].

⁸³ Hlinomaz, *Tepelský opat Dr. Gilbert Johann Helmer* (pozn. 77), s. 138.

⁸⁴ Zázračný obraz Panny Marie Skokovské („Skákavé“) je dnes uložen v jednom ze sálů původní barokní knihovny, který je dnes využíván jako kaple. Ibidem, s. 142.

sklepy u klášterního pivovaru.⁸⁵ Roku 1912 nechal zřídit nové parní vytápění kostela v areálu kláštera.⁸⁶ Dále zveleboval město Mariánské Lázně, ve kterém nechal upravit stáčení pramenů, přestavěl zde dům U Zlaté koule a nově vystavěl výše zmiňovaný Zřídelní inspektorát.⁸⁷ Postupně tak vytvářel rozlehlý komplex kláštera spolu s dalšími budovami jak v Teplé, tak v Mariánských Lázních, které jsou dnes významnými uměleckými památkami, a které velkou mírou napomáhají kulturnímu rozvoji a životu v západních Čechách. Mimo tyto významné stavby inicioval zřízení nové okresní nemocnice v Teplé.⁸⁸ Některé jeho realizace se však musí hodnotit také kriticky, jelikož na jejich úkor byla často znehodnocena nebo úplně zničena původní umělecká díla. Jako ukázky můžeme uvést například novou výmalbu kapitulní síně kláštera, která zcela překryla původní barokní fresky, nebo zboření kaplí na severní straně kostela, ke kterému došlo při stavbě nového knihovního traktu.⁸⁹

Mimo stavební činnost se Helmer zasloužil také o nákupy cenných exemplářů pro klášterní knihovnu, jakým je například „*Ordinairius Praemonstratensis*“.⁹⁰ Důležitou součástí jeho života byly četné jubilejní zprávy, nebo statě týkající se samotného komplexu kláštera. Sám sepsal například hodnotný příspěvek „*Zur Geschichte des Gartens und der Gebäude im Stifte Tepl*“, ve kterém reflektuje svoji budovatelskou činnost přímo v klášteře.

Díky postupně se zvyšující prestiži kláštera se Helmerovi dostávalo mnoha návštěv vysoce postavených osobností, jako byl roku 1904 bulharský král Ferdinand, který navštívil klášter poté ještě několikrát.⁹¹ Roku 1905 navštívil Teplou anglický král Edward VII., který Helmera obdaroval Křížem královny Viktorie s hvězdou a později byl dokonce pozván na audienci do Buckinghamského paláce i na zámek Windsor.⁹² Hojná návštěvnost a světoznámost kláštera a opata samotného jistě souvisí s jeho proslulými budovatelskými ambicemi jak v rámci kláštera, tak hlavně v nově vzkvétajícím termálním centru, Mariánských Lázních.

V církevních kruzích patřil mezi vysoce uznávané osobnosti. Mezi významné milníky patří zejména jeho jmenování generálním vikářem rakousko-uherské řádové cirkárie v belgickém Averbode roku 1902, nebo dále jeho představení papeži Piovi X. v Římě roku 1906.⁹³ Navštívil také rovněž kongresy v Montrealu, New Yorku a ve Vídni, klášter tedy

⁸⁵ Hlinomaz, *Tepelský opat Dr. Gilbert Johann Helmer* (pozn. 77), s. 145.

⁸⁶ Ibidem, s. 138.

⁸⁷ Ibidem, s. 145.

⁸⁸ Ibidem, s. 144.

⁸⁹ Ibidem, s. 138.

⁹⁰ Ibidem, s. 138.

⁹¹ Z 25. srpna 1911 je dochován jídelní lístek z oběda opata a Ferdinanda, který je zdoben secesními dekorativními prvky. Menu je psáno francouzsky. Ibidem, s. 141.

⁹² Ibidem, s. 140.

⁹³ Hlinomaz, *Tepelský opat Dr. Gilbert Johann Helmer* (pozn. 77), s. 142.

získal za jeho působení skutečně světový rozměr.⁹⁴ Roku 1911 byl jedním z organizátorů navrácení ostatků blahoslaveného Gottfrieda z pražského Strahovského kláštera do kláštera v Ilbenstadtu.⁹⁵ Jeho zásluhou byl znovuveden řád premonstrátů do Bavorska, roku 1921 získal opatství Speinshart v bavorské Horní Falci, které bylo později využito, když byli němečtí tepelští bratři z národnostních důvodů mezi lety 1945-1946 vyhnáni z ČSR.⁹⁶

Helmer je v historii kláštera brán jako jeden z nejvýznamnějších opatů, hlavně díky jeho budovatelským aktivitám a politickému působení. Politicky činný byl již v rakousko-uherské monarchii, od roku 1901 byl členem České sněmovny, od roku 1905 pak členem rakouského panského domu a Německé společnosti pro umění a vědu v Čechách.⁹⁷ Později pracoval ve funkci senátora německé křesťansko-sociální strany v parlamentu ČSR.⁹⁸ Naproti tomu udržoval ale také kontakt se Sudetoněmeckou stranou, v níž se stýkal zejména s jejím zakladatelem, Konradem Henleinem.⁹⁹ Zásadní bylo jeho vymezení vůči pozemkovým reformám, kterými ztratil důležité majetky a hlavní zdroje příjmu kláštera.¹⁰⁰ O práva kláštera bojoval natolik, že se je rozhodl hájit dokonce až u Spojených národů v Ženevě a u mezinárodního soudního dvoru v Haagu.¹⁰¹ Kvůli ztrátám, které klášter utrpěl zestátněním majetků, se tak u Helmera prohlubovala jeho nechuť k ČSR. Názor ohledně vzniku ČSR byl u Helmera jednoznačně negativní, což můžeme pozorovat i ve vyjádření klášterního historika dr. B. Grassla, který označuje roku 1929 tuto událost jako „*pro klášter nešťastnou*“.¹⁰² Jeho vymezení vůči ČSR bylo tvrdě odsouzeno roku 1917 v časopise Venkov ve článku „*Štvání opata Helmera*“, kde byl zkritizován spolu s dalšími členy Říšské rady jako byli hraběte Nostitz nebo kníže Auersperg.¹⁰³

Stinnou stránkou jeho působení byl jeho velmi vyhrocený německý nacionalismus, který lze pozorovat mimo jiné také při zkoumání archivního materiálu novostavby klášterní knihovny a muzea. Zejména v dopisech lze cítit jisté tíhnutí k německým osobnostem a umělcům, přičemž české pracovníky nalezneme zejména v podřadnějších pozicích. Jeho podporu nacistického režimu můžeme poté spatřit na jednom z nejkontroverznějších dopisů, kterým je jistě jeho blahopřání k Hitlerovým padesátým narozeninám z 18. dubna roku 1939,

⁹⁴ Ibidem, s. 142.

⁹⁵ Ibidem, s. 142.

⁹⁶ Ibidem, s. 141.

⁹⁷ Richard Švandrlík, Osobnosti Mariánských Lázní, in: *HAMELIKA*, <http://hamelika.wz.cz/h01-01.htm> [Vyhledáno 30.01.2023].

⁹⁸ Janoušek (pozn. 53), s. 42.

⁹⁹ Hlinomaz, *Tepelský opat Dr. Gilbert Johann Helmer* (pozn. 77), s. 141.

¹⁰⁰ Janoušek (pozn. 53), s. 42.

¹⁰¹ Švandrlík (pozn. 97).

¹⁰² Hlinomaz, *Tepelský opat Dr. Gilbert Johann Helmer* (pozn. 77), s. 140.

¹⁰³ Ibidem, s. 145.

ke kterému přidal své vědecké pojednání o starogermánském pozdravu „Heil“.¹⁰⁴ V letech jeho působení, tedy mezi roky 1900 až 1944, nebyli do klášterní komunity přijímáni žádní Češi.¹⁰⁵ Počátkem 20. století dal Helmer podnět k vzniku oválného knihovního razítka s nápisem „*Bibliothek des Stiftes Tepl*“, přičemž ostatní klášterní knihovny měly většinou razítka s nápisy latinskými.¹⁰⁶ Dalším příkladem může být jeho podpora válečného úsilí monarchie během první světové války, nebo podpora snah, které vyústily v nacistickou anexi českého pohraničí.¹⁰⁷ Své názory a činy, často nacionalisticky podněcené, však vždy směřoval v prospěch kláštera. Proto se později zasloužil o záchranu kláštera před konfiskací, některé prostory kláštera ale musely být k dispozici jako například ženský pracovní tábor nebo porodnice nacistických svobodných matek.¹⁰⁸ Paradoxně tak díky jeho předchozím názorům a činům zůstal klášter činný, na rozdíl od dalších klášterů na území protektorátu. Jeho politické postoje způsobily v poválečné době v Teplé mnoho problémů s československou státní mocí.¹⁰⁹ Kvůli své nechuti k Čechům, která se postupně vyvíjela již od první světové války, přes vznik ČSR, až po druhou světovou válku, tak často podněcoval konflikty a vytvářel v pozdější době milný obraz Teplé jako místa kolaborace a nenávisti vůči Čechům. To je asi také jeden z hlavních důvodů, které přispěly k vývoji a destrukci kláštera po druhé světové válce.

PhDr. et ThDr. h.c., Gilbert Johann Helmer, 49. opat Kláštera premonstrátů v Teplé, zemřel 4. března roku 1944 a 8. března byl následně slavnostně pohřben v klášterní opatské hrobce.¹¹⁰ Po jeho smrti byl jeho odkaz nazírán odlišně obyvatelstvem německým a českým. Němci na něj pohlíželi jako na významného opata a zastávce německého obyvatelstva z Chebska v rámci českých a rakousko-uherských poměrů, u Čechů si vybudoval pověst podlého Němce, který kolaboroval s nacisty.¹¹¹ I přes jeho rozporuplné politické počínání mu však nelze upřít obrovský vliv na prosperitu kláštera Teplá a přidružených církevních institucí v okolí.

¹⁰⁴ Ibidem, s. 149-150.

¹⁰⁵ Ibidem, s. 151.

¹⁰⁶ Ibidem, s. 151.

¹⁰⁷ Hlinomaz, *Klášter premonstrátů Teplá* (pozn. 14), s. 76.

¹⁰⁸ Ibidem, s. 79.

¹⁰⁹ Ibidem, s. 77.

¹¹⁰ Hlinomaz, *Teplský opat Dr. Gilbert Johann Helmer* (pozn. 77), s. 151.

¹¹¹ Ibidem, s. 151.

6. Novostavba traktu knihovny a muzea

Po zvolení nového opata Gilberta Helmera roku 1900 nastala jak v rámci komplexu kláštera, tak i mimo něj mohutná iniciace ke stavební a budovatelské činnosti. Hlavně kvůli nedostatku prostoru pro ukládání knih, které se dochovaly a které se nově nakupovaly, přišla ze strany opata iniciace novostavby severního traktu kláštera. Tento nový blok měl sloužit jako monumentální reprezentační knihovna a zároveň jako muzeum, které by pojalo klášterní sbírky umění i přírodnin společně s dalšími předměty, které klášter nashromáždil během předchozích staletí. Novostavba by také konečně znamenala posun k již dlouho plánované dostavbě klášterního areálu, která se inspirovala zejména klášteřem na Strahově. Výstavba nové knihovny i muzea by tak znamenala obohacení kláštera o nové a atraktivní reprezentativní prostory, které by návštěvníkům připomínaly starobylost a proslulost řádu premonstrátů. Velmi praktické se zdálo samozřejmě vytvoření nového prostoru pro velmi objemnou sbírku klášterní knihovny, která se mohla při této příležitosti nově uspořádat.¹¹² Důvodem k novostavbě tak může být vedle rozšíření prostorů k ukládání knih také samotná modernizace ukládání často velmi hodnotných výtisků a jejich ochrana. Nová budova tak měla spojovat jak nejnovější technologie a konstrukce, které by umožnili co nejlepší uchování knih, tak také „krásu“ budovy, které svojí vnější podobou zapadne do starobylého klášterního areálu. Jedním z dalších důvodů byla jistě také potřeba dalších prostorů pro případné ubytování významných návštěvníků konventu.

Projektem nové budovy byl pověřen Josef Schaffer, architekt a ředitel lázní v Mariánských Lázních, který se původně narodil v Bečově nad Teplou.¹¹³ Právě on navrhl pro klášter již roku 1893 novorománský vstupní portál kostela.¹¹⁴ Schaffer studoval na Akademii výtvarných umění ve Vídni pod architektem Theophilem von Hansenem.¹¹⁵ Po studiu byl zaměstnán v ateliéru Emila Rittera von Förstera.¹¹⁶ Své další stavby realizoval zejména v Mariánských Lázních pod záštitou kláštera. Významnými příklady jsou například Nové lázně, škola Sever nebo vlastní vila Palladio. Jeho lázeňské stavby spojuje jednotná stylová forma inspirovaná vrcholnou renesancí, které byl ve svých realizacích věrný.

Prvotní plány pro novostavbu jsou dochované již z roku 1901. Prvotní práce na stavbě byly zahájeny v květnu roku 1902 - zednické práce provedl stavitel Franz Kraus

¹¹² Celkově čítá knihovna 70 000 svazky knih, přes 400 kodexy a mnoha zlomky středověkých spisů a inkunábulí.

¹¹³ Vlček (pozn. 58), s. 579.

¹¹⁴ Ibidem.

¹¹⁵ Význačné osobnosti Mariánských Lázní - Schaffer Josef, in: Hamelika,

https://www.hamelika.cz/?cz_vyznacne-osobnosti,326#SCHAFFER%20Josef [Vyhledáno 23. 04. 2023].

¹¹⁶ Ibidem.

z Chebu, celou stavbu dále řídil stavitel Josef Ullrich, zemní práce byly provedeny firmou Pötzl & Wittich z Hostičkova a Olbernhau v Sasku.¹¹⁷ Potřebné zemní a zednické práce byly dokončeny do srpna téhož roku.¹¹⁸ Slavnostní položení základního kamene opatem Helmerem se uskutečnilo dne 19. srpna 1902.¹¹⁹ Základní kámen byl umístěn „...u levého západního vchodu, a to vpravo od tohoto vchodu.“ a měl být vyroben z trachytu ze Špičáku (německy Spitzberg) s dutinou ve tvaru krychle, do které byla zapuštěna schránka na dokumenty vyrobená ze zinkového plechu.¹²⁰ Ke konci roku byly vztyčeny krovy, dne 20. prosince roku 1902 zatloukl opat Helmer do krovu slavnostně poslední hřebík.¹²¹ Mezi lety 1903 až 1906 byl postupně zařizován interiér knihovny a muzejních místností.¹²² Literatura se většinou shoduje na datu dokončení novostavby v roce 1905 [17].¹²³ Knihy a muzejní exponáty byly do nových prostorů stěhovány od roku 1907.¹²⁴ O přestěhování knih z barokního konventu do novostavby se zasloužili zejména knihovníci Milo Richard Nentwich a Václav Jaroslav Vacek.¹²⁵

Současně s výstavbou nového knihovního a muzejního traktu započala roku 1902 také razantní úprava klášterního parku a zahrad [22], jejichž podoba se od roku 1884 (1885) téměř nezměnila.¹²⁶ Nový park a zahrady měly být zřízeny podle projektu firmy Gartenarchitektur z Vídně.¹²⁷ Projekt nakonec kvůli financím realizoval místní zahradník G. Müller podle plánů Antona Umlaufa, který byl od roku 1896 ředitelem císařských zahrad v monarchii a je známý hlavně díky jeho práci v zahradách vídeňského zámku Schönbrunn.¹²⁸ Zahrady těsně obklopující klášterní stavby byly naprojektovány jako geometrická obdoba francouzské zahrady. Navazující rozlehlý park s rybníkem, který je od

¹¹⁷ Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Plzni, přír. č. 109, Milo Nentwich, *Zur Geschichte der Tepler Stiftsbibliothek*, s. 82.

¹¹⁸ Státní okresní archiv Cheb (dále jen SOkA Cheb), Premonstráti Teplá 1197-1997, i. č. 2228, ukn 173, *Deník stavebních prací tepelské kanonie (kostel kanonie, knihovna a park a věž konventu) svazek I.*

¹¹⁹ *Ibidem.*

¹²⁰ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá (pozn. 118).

¹²¹ *Ibidem.*

¹²² Nentwich (pozn. 117), s. 82.

¹²³ Anton Gnirs klade úplné dokončení knihovny až do roku 1910, což je ale v rozporu se záznamy, kdy byla v tuto dobu knihovna již vybavena a byly do ní přestěhovány knihy a exponáty. Tento rok využívá Gnirs nejspíše proto, že v roce 1910 bylo uvedeno dokončení stavby v klášteře v časopise vídeňské Centrální komise pro průzkum a uchování uměleckých a historických památek. (Mitteilungen der k. k. Zentralkommission für Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale III. 9, 1910, s. 399), převzato z: Zahradník, *Stavební dějiny premonstrátského Teplá II.* (pozn. 33), s. 83.

¹²⁴ Nentwich (pozn. 117), s. 82.

¹²⁵ Hlinomaz, *Kláster premonstrátů Teplá* (pozn. 14), s. 168.

¹²⁶ Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Plzni, přír. č. 11630, Dr. Gilbert Helmer, *Zur Geschichte des Gartens und der Gebäude im Stifte Tepl*, s. 192.

¹²⁷ Zahradník, *Stavební dějiny premonstrátského Teplá II.* (pozn. 33), s. 89.

¹²⁸ *Ibidem.*

zbytku areálu oddělen dlouhou zdí, byl naopak koncipován jako park anglického typu. Spolu s parkem byl také postaven nový vytápěný skleník a byt pro zahradníka.¹²⁹

Kvůli výstavbě nové budovy a zahrad musely být strhnuty již nevyužívané kaple přiléhající k severní straně klášterního kostela Zvěstování Panny Marie. Konkrétně jimi byly barokní kaple svatého Václava s kryptou a novější kaple svatého Hroznaty.¹³⁰ Kaple svatého Václava i krypta pod ní byla podle dochované dokumentace dávno opuštěná a nevyužívaná.¹³¹ Stržením obou kaplí i zchátralé zahradní zdi vedle nich se tak uvolnilo místo potřebné místo pro vybudování novostavby knihovny a jejího suterénu.¹³² Během počátečních prací na novostavbě se však začaly objevovat značné praskliny na severní straně kostela.¹³³ Narušená stabilita severní strany kostela byla podle stavitele Ullricha zapříčiněna jak špatným podložím z lomového kamene, tak nejspíš také kvůli horší skladbě zdiva se špatným kvádrovým obložením bez dostačující vazby.¹³⁴ Jako návrh pro zabezpečení severní stěny byl vymyšlen plán pro přístavbu nových opěrných pilířů, které by spolu se zajištěním podloží zlepšily stabilitu stěny. V souvislosti se zásahem do stavby kostela vyvstala debata o zachování autenticity stavby. Konzervátor Josef Pascher v komisionálním řízení ohledně zabezpečení severní zdi kostela prohlásil, že kostel by byl jako památka kvůli zřízení opěrných pilířů výrazně změněn.¹³⁵ Centrální komise ve Vídni nakonec dne 23. září 1902 přístavbu pilířů povolila, jelikož byly nezbytné pro zabezpečení stavu kostela.¹³⁶ Mezi lety 1903 až 1905 tak proběhlo dodání nových čtyř opěrných pilířů kostela.¹³⁷

6.1. Typologie novostavby

Novostavba knihovny a muzea lze podle svého dominantního stylového vyjádření zařadit do okruhu neobarokních staveb, které byly v Čechách hojně budovány zejména od 80. let 19. století až po počátky 20. století. Neobarokní produkce v počátcích obecně pramenila čistě z českých barokních předobrazů, které často sloužily jako vzorníky pro využívání potřebných architektonických prvků.¹³⁸ Ke konci této nedlouhé stylové epochy se

¹²⁹ Basil Grassl, *Geschichte und Beschreibung des Stiftes Tepl*, 1910, s. 31.

¹³⁰ Bäumlová (pozn. 36).

¹³¹ Podrobněji ke kaplím a jejich funkci ve stabilitě při severní straně kostela viz: Zahradník, *Stavební dějiny premonstrátského Teplá II.* (pozn. 33), s. 83-87.

¹³² Zahradník, *Stavební dějiny premonstrátského Teplá II.* (pozn. 33), s. 83.

¹³³ Premonstráti Teplá, *Deník stavebních prací tepelské kanonie* (pozn. 118).

¹³⁴ Zahradník, *Stavební dějiny premonstrátského Teplá II.* (pozn. 33), s. 83-86.

¹³⁵ *Ibidem*, s. 86.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ Vlček (pozn. 58), s. 668.

¹³⁸ Toto téma je spojené s prostředím pražské asanace, při které pramenila snaha o znovuvybudování barokní Prahy. (Martina Bezoušková, *České novobarokní sochařství – Jeden z historizujících stylů 19. století, nebo předstupeň na cestě k modernosti?*, 2021, s. 33-38).

neobaroko postupně formovalo a jistým způsobem se také kombinovalo a prolínalo s rozšiřujícím se secesním tvaroslovím, kterému také připravilo potřebnou půdu.¹³⁹ Na využívání barokních forem na přelomu 19. a 20. století lze nahlížet několika různými způsoby. Velmi silná je v rámci využívání těchto forem nacionální otázka objevující se v českém prostředí 19. století. Historička Martina Bezoušková ve své publikaci *České novobarokní sochařství* rozděluje funkci neobaroka do dvou pólů: „Jednou posloužilo jako upomínka národní hrdosti, podruhé bylo shledáno reakčním slohem, připomínajícím protičeskou názorovou orientaci...“.¹⁴⁰ Podle tohoto pojetí lze barokizující formy chápat buďto jako adaptaci na nový „český“ národní sloh po předešlé neorenesanci, nebo jako reprezentaci katolické víry spolu s podporou monarchistického režimu. K náhledu na baroko a neobaroko v rámci měnícího se kontextu se vyjadřuje ve své publikaci *Friedrich Ohmann – Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách* historik Jindřich Vybíral, který konstatuje, že se změnou pohledu a názoru může být barok „...jednou vnímán jako „český“, podruhé „protičeský“, jednou jako „progresivní“, jindy jako „reakční.“.¹⁴¹

Použití barokizujících forem v případě novostavby knihovny a muzea v Teplé mohlo pramenit z více možných faktorů. Volba těchto forem může být na jednu stranu brána jako sebevědomé gesto opata Gilberta Helmera, který si silně zakládal na svém německém původu a na jeho reprezentaci v rámci kláštera. Jak již bylo zmíněno dříve, Helmer byl znám svou sympatií vůči monarchii, kterou by se jistě nebál prezentovat takto velkým gestem. Výběru neobarokního stylu zde ale zřejmě nelze přikládat až tak velký význam, jelikož byl jistě zapříčiněn zejména snahou navázat na barokní Dientzenhoferovský konvent. Neobaroko zde alespoň ve fasádě s jistotou funguje jako prostředek při navázání na starobylost a zbožnost kláštera spíše než jako vymezení se v rámci Čech. Opačný ráz může představovat vnitřní výzdoba zejména velkého knihovního sálu, která selektivním výběrem uměleckých firem i jednotlivců jistě nacionální otázky rozehrává.

¹³⁹ Klára Benešová – Petr Kratochvíl – Ivan Mucha et al., *Novobaroko, secese (1884-1918)*, in: *Velké dějiny země Koruny české – tematická řada Architektura*, 2009, s.597-624.

¹⁴⁰ Bezoušková (pozn. 138), s. 33.

¹⁴¹ Jindřich Vybíral, *Friedrich Ohmann – Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách*, 2013, s. 89.

7. Popis fasády

Hmota nově vystavěného křídla knihovny a muzea do velké míry odpovídá protějškové barokní budově klášterního konventu [7]. Spolu s ním tvoří symetrický pohledový rámec, jehož středu dominuje klášterní kostel. Západní i severní fasáda traktu je tvořena jednoduše pomocí lizénových rámců a elegantních okenních šambrán, které pomocí střídání hladkých a hrubších ploch navozují pocit jemné plasticity [40,41]. Jediným nápadným plastickým prvkem na fasádě jsou vystouplé a bohatě zdobené štukové hlavice pilastrů západní a východní fasády muzejní části novostavby. Hlavice mají zvlněný tvar, do kterého jsou vyryté ornamenty, konkrétně dvě symetrické voluty, které obklopuje akantové listoví. Pozoruhodný je fakt, že dlouhé pilastry, které vedou od země až pod korunní římsu, nemají žádné patky a jsou jen pomyslně přesečnuty spodní římsou. Dalším plastickým detailem jsou jemné štukové bosáže nad okny patra nízkého přízemí muzejní budovy, které zaujmou svými zvýrazněnými prostředními klenáky. Téměř nepatrné jsou drobné volutové konzoly, které drží parapety prostřední řady oken muzejní části novostavby.

Pohledově nejpoutavější je jednoznačně západní průčelí muzea [41], které opět zcela navazuje na svůj barokní protějšek. Jednoduchá spodní plocha průčelí je zakončena monumentálním neobarokním štítem, kterému dominují sochy světců a andělů, které budou v následující kapitole podrobněji přiblíženy. Štít disponuje hladkou plochou, kterou člení lizény, dva postranní falešné okuly a vrchní bohatě členěná a zohýbaná římsa. Uprostřed plochy štítu se nachází polokruhově zakončené okno, nad kterým ční erb tepelského kláštera a nad erbem poté hluboká nika, do které je vloženo sousoší Korunování Panny Marie.

Dva západní vstupy do knihovního bloku zdobené volutovými konzolami a obloukovou římsou doplňovaly původně dvě trojice soch přesně podle předlohy barokního vstupu na opačné straně. Celkem šest kamenných soch je v současnosti uschováno uvnitř budovy.

Nejzdobnější a nejmonumentálnější částí fasády je východní fasáda [43] knihovního bloku, která svým předstoupením z hmoty a svou bohatou výzdobou indikuje, že uvnitř se nachází nejvýznamnější část knihovny, kterou je velký knihovní sál. Rizalit je svisle členěn mohutnými lizénami [44], které se zhruba v polovině mění pomocí římsy v užší a jemnější pilastry. Fasáda je dále rozdělena do tří vodorovných částí. Nejvýznamnější je podle použitého dekoru nejvyšší část, tedy *piano nobile*, které zaujímá celou vrchní polovinu fasády. Nad sedmi podlouhlými polokruhově zakončenými okny vévodí fasádě sedm oken thermových. Obě řady oken doplňují elegantní šambrány a další štukové detaily [45]. Řadu polokruhově zakončených oken zdobí na vrcholcích bohaté suprafenestry, kterým vévodí

zvlněné kartuše, kolem kterých vlají stužky, visí bohaté festony anebo akantové úponky. Střídavě jsou kartuše buďto prázdné anebo se v nich ukrývá busta (nejspíše významných opatů kláštera). Pod těmito okny se nachází falešné balkóny s balustrádami doplněné o rostlinný ornament. Nad thermovými okny je výzdoba podobná, jen jemnějšího rázu. Střídají se zde menší kartuše a zvýrazněné středové klenáky. Okna v obou řadách chrání obloukové římsy. Pilastry, které oddělují dvojice oken, zakončují kompozitní hlavice. Prostřední část fasády je tvořena hladkou, ale výrazně hlubokou pásovou bosáží. Okna této části jsou obyčejná obdélná. Nad těmito okny se objevuje zjednodušený prvek klenáků. Nejnížší část fasády je tvořena pomocí střídání hrubé bosáže mohutných lizén a hladké plochy kolem oken. Nad malými okny nalezneme stejný prvek štukové bosáže s výrazným prostředním klenákem, jako je tomu u přízemního patra muzejní budovy.

Východní fasáda knihovního sálu se vymyká oproti ostatním částem novostavby tím, že přichází s dynamičtější podobou historizujícího slohu, který již nekopíruje svou předlohu, ale vymýšlí nové kombinace práce s plochou a s dekorem. Plocha je střední římsou rozdělena na vrchní rozvolněnou a do detailu propracovanou část a na spodní jednoduchou a striktní bosovanou část. Možná lze konstatovat, že prvky silně barokizující jsou zde použity při vyznačení „důležitější“ nebo „bohatší“ části interiéru knihovního sálu, zatímco prvky umírněné, dalo by se říci spíše renesanční či manýristické, se zde využívají spíše ve druhořadých motivech spodních pater.

Podle dochovaných plánů musela východní fasáda projít několika úpravami. Na nejstarším dochovaném plánu z roku 1901 se totiž objevují prvky, které nebyly ve výsledné realizaci provedeny [29]. Celková forma rizalitu je téměř totožná. Přidaným prvkem, který nakonec nebyl realizován, jsou bohatě zdobené vikýře s kasulovými okny a obloukovými římsami. Velkou změnou prošel zbytek východní fasády za rizalitem, který měl mít podle prvotního plánu bohatší štukové doplňky a římsy nad okny, a dokonce také vikýře s kruhovými okny. Levou část bloku, která přiléhá ke klášternímu kostelu, měl završovat nižší štít s oválným oknem, nad kterým by se tyčila dekorativní váza. Stejný pohled na fasádu v plánu z 15. dubna 1902¹⁴² již ale ukazuje fasádu totožnou s dnešní podobou [30]. Umírnění fasády za rizalitem bylo možná navrženo ze strany objednavatele z důvodu, aby kontrastem hladkých a bohatě zdobených ploch vynikla část knihovního sálu. Důvod může ale pramenit také z finančních zábran.

Veškeré štukatérské práce na fasádě provedly v umělém kameni a v „barokním stylu“ dva sochařské a štukatérské ateliéry – Karl Watzek z Karlových Varů (Rybáře) a Anton J.

¹⁴² SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, *Schaffer – soubor listů (44-53)*, i. č. 2248, plán č. 135 (Ost-facade).

Hollub také z Karlových Varů (Drahovice).¹⁴³ Oba ateliéry pracovaly také na výzdobě vnitřních prostor novostavby, které budou podrobněji přiblíženy v následujících podkapitolách práce.

7.1. Sochařské práce

Na venkovní sochařské výzdobě knihovny se podílelo několik umělců a ateliérů. Hlavní figurální výzdoba je koncipována nad dvěma západními vchody do knihovny a dále na monumentálním západním štítu muzejní části [46]. Tato část výzdoby tak navazuje na sochařskou koncepci štítu barokního křídla. Všechny figury byly vytvořeny z francouzského vápence zvaného „Morley“.¹⁴⁴

Celkem devět soch, které zdobí portály a západní muzejní štít, vytvořil vídeňský sochařský ateliér Fritz Zarritsch-Carl Almeroth.¹⁴⁵ Sochař Fritz Zerritsch (starší) studoval na vídeňské Uměleckoprůmyslové škole u Otto Königa a po studiu pracoval osm let v ateliéru vídeňského profesora Viktora Tilgnera.¹⁴⁶ Jeho dalšími významnými pracemi jsou například Brucknerův pomník ve vídeňském Stadtparku z roku 1899, na kterém pracoval společně s Tilgnerem, obdobný pomník v rakouském městě Steyr, nebo výzdoba Německé národní knihovny v Lipsku.¹⁴⁷ Poblíž Teplé se podílel na výzdobě lázeňského domu v Mariánských Lázních.¹⁴⁸ Carl Almeroth byl továrník a zástupce několika společností ve Steyru a Vídni.¹⁴⁹ Almeroth byl dobrým přítelem známého rakouského skladatele Antona Brucknera a již zmiňovaného sochaře Viktora Tilgnera.¹⁵⁰ Právě díky těmto známostem se nejspíše seznámil také s Fritzem Zerritschem, se kterým vedl sochařský ateliér.

Pro menší vstupní portály bylo vytvořeno šest soch. Konkrétně to byly postavy sv. Gilberta [58] nad vstupem vpravo při kostelu a sv. Heřmana Josefa [61] nad vstupem vlevo, které doplňovaly po bocích sochy čtyř andělů [57,59,60,62]. Oba světci jsou patrony řádu premonstrátů. Socha sv. Gilberta nese atributy, kterými jsou premonstrátský oděv, plnovous a rytířská přilba u nohou, která připomíná jeho vojenskou kariéru.¹⁵¹ Socha světce vypadala

¹⁴³ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, 7a *Bildhauer-Stuck*, C. Watzek Karlsbad (190-237), 7b *Bildhauer*, Ant. Hollub Karlsbad (238-262), i. č. 2248, kar 579.

¹⁴⁴ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, 10a *Bildhauer-Stein*, Zerritsch-Almeroth Wien (1902-1904), 10b *Bildhauer Carl Wilfert*, A. Rieber, i. č. 2248, kar 579.

¹⁴⁵ Ibidem.

¹⁴⁶ Thieme – Becker, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, Von der Antike bis zur Gegenwart* (35/36), 1992, s. 465.

¹⁴⁷ Ibidem.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Ernst Schimanko, *Carl Almeroth*, in. Steyrerpioniere,

<https://steyrerpioniere.wordpress.com/2013/05/13/carl-almeroth/> [Vyhledáno 16. 03. 2023].

¹⁵⁰ Ibidem.

¹⁵¹ Sv. Gilbert, in: *klášter Strahov*, <https://www.strahovskyclaster.cz/sv-gilbert> [Vyhledáno 13. 03. 2023].

v procesu modelování odlišně, jelikož byly až na popud opata dodatečně přidány rytířské insignie (starofrancouzská helmice) a byl mu „...*přidělán plnovous, aby bylo naznačeno rytířské vzdělání.*“¹⁵² Postava sv. Heřmana Josefa stojí vzpřímeně, v pravé ruce drží snítku lilie a v ruce levé pak postavu malého Ježíška. Doplnující postavy andělů u sv. Gilberta jsou zhmotněni v gestu modlitby s pohledy k nebesům. Andělé po bocích sv. Heřmana Josefa drží kalich a knihu. Všechny postavy spojuje viditelná individualizace v obličejích a jemně propracované detaily na oděvech a rozevlátých drapériích. Andělé jsou zdobeni velmi realisticky utvořenými mohutnými křídly. Celý soubor soch nad vchody je v dnešní době uschován před vnějšími vlivy pod schodištěm, které rozděluje prostory muzea a knihovny.

Ateliér požadoval z počátku spolupráce zakázku na celou výzdobu západní fasády novostavby. V dopisu z 28. srpna 1902 nabídl proto také sochařskou výzdobu monumentálního štítu novostavby, konkrétně dvě figury v rozích, dvě stojící andělské figury, dvě sedící andělské figury, jednu střední postavu na ostrohu štítu a jeden reliéfní obraz uprostřed štítu.¹⁵³ Tuto nabídku ale opat Helmer zprvu nepřijal. Po vídeňském ateliéru požadoval pouze vytvoření výše zmíněných šesti menších figur nad portály. Ateliér se ale nevzdal a opakovaně v dopisech opata i vedoucí stavby přesvědčoval o svých kvalitách a prosil o přidělení zakázky alespoň dalších tří figur na štítu, kterými měli být uprostřed sv. Florián a po stranách postavy sv. Petra a Pavla společně s reliéfem Korunování Panny Marie, který měl být prezentován uprostřed štítu.¹⁵⁴ Jako důvody uváděl ateliér svou kvalitní práci, kterou zachycovaly zaslané skici, jež byly „...*jistě atmosféričtější a důstojnější než jiné skici vybrané z místních vlasteneckých ohledů.*“¹⁵⁵ Tímto tvrzením naráží na své další spolupracovníky v rámci sochařské výzdoby novostavby, kterými byli sochař Karel Wilfert st. z Chebu a Alois Rieber z Prahy, kteří jsou sice regionální (a možná také levnější) umělci, ale nedosahují podle slov ateliéru takových kvalit, jako oni.¹⁵⁶ Opat nakonec se zřejmou přímluvou architekta Schaffera přijal objednávku na dodatečné sochy světců na štít. Postava sv. Floriána [50] na vrcholku disponuje klasickými atributy, kterými jsou rytířská přilba, rozevlátá korouhev a vědro s vodou. Florián byl zřejmě vybrán jako patron a zároveň ochránce novostavby hlavně kvůli četným požárům napříč historií kláštera. Jeho výběr může také korespondovat s barokní sochou sv. Floriána, která stojí naproti vchodu do klášterního

¹⁵² SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *10a Bildhauer-Stein, Zerritsch-Almeroth Wien (1902-1904)*, i. č. 2248, kar 579.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ Ibidem.

¹⁵⁵ Ibidem.

¹⁵⁶ Ateliér v korespondenci s klášterem často připomínal své doporučení od významných osobností, jakými byli například kníže Schwarzenberg, umělecký rada Vídně Krenn, nebo inspektor Mariánských Lázní Severin Würfel. (SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *19 I. Kunsttschlerei, H. Röhrs (245-385)*, i. č. 2248, kar 580.)

areálu. Sv. Petra [51] na levém kraji štítu indikuje atribut knihy a klíče spolu s fyziognomií staršího muže s kratšími vlasy a vousy. Sv. Pavel [52] je na opačné straně štítu opřen o atribut meče, v levé ruce drží knihu a v rámci fyziognomie je podobný sv. Petrovi, jen má navíc dlouhý plnovous. Sochy tři světců na štítu jsou podle dochované nabídky ateliéru vysoké přibližně 2 metry, zatím co sochy nad portály mají být vysoké jen 1 metr a 70 centimetrů.¹⁵⁷

Zbylou figurální výzdobu fasády novostavby provedli ve spolupráci sochaři Karel Wilfert starší a Alois Rieber.¹⁵⁸ Karel Wilfert st., narozen v Krásnu, byl sochař samouk a umělecky působil zejména v regionu, tedy ve městech Cheb, Františkovy Lázně nebo Nejdek.¹⁵⁹ Známý jsou zejména jeho válečné pomníky, nebo pomníky císaře Josefa II. v severozápadních Čechách.¹⁶⁰ Jeho syn Karel Wilfert mladší¹⁶¹ studoval s Aloisem Rieberem v Praze na Akademii výtvarných umění u profesora Josefa Václava Myslbeka¹⁶², proto byli oba sochaři zřejmě v kontaktu a na zakázce spolupracovali. Rieber pocházel z Bečova nad Teplou, byl sochař pomníků, náhrobních plastik a portrétních bust, od roku 1927 profesor na Německé technice v Praze.¹⁶³

Karel Wilfert byl k realizaci vybrán možná proto, že již před rokem 1900 pracoval ve spolupráci s architektem J. Schafferem na sochařské výzdobě novorománského portálu klášterního kostela. V souvislosti s přiloženou cenovou nabídkou a se zájmem o zakázku porovnává Wilfert v dopise z 21. srpna 1902 ceny navržené v nabídce pro klášter a ceny navržené za zakázku pro Pražskou katedrální společnost, přičemž píše, že „...*pro nás Němce je žádost o tyto katedrální stavební práce v Praze téměř beznadějná, protože spolek pro stavbu katedrály a věže je složen převážně z Čechů, a proto umožňuje, aby práce prováděli pouze čeští umělci, takže my němečtí Češi se musíme spolehnout na naše německé Čechy.*“¹⁶⁴ Tímto naráží na problematiku uplatnění „německých Čechů“ v rámci velkých stavebních realizací a zároveň tím děkuje opatu Helmerovi, který mu jako jemu rovný „německý Čech“ zakázku předal.

Z dochované korespondence je pravděpodobné, že sochař Alois Rieber posílal své modely a návrhy z Prahy do Chebu, kde je ve svém ateliéru Karel Wilfert následně vytvářel.

¹⁵⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *10a Bildhauer-Stein, Zerritsch-Almeroth Wien (1902-1904)*, i. č. 2248, kar 579.

¹⁵⁸ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *10b Bildhauer Carl Wilfert, A. Rieber*, i. č. 2248, kar 579.

¹⁵⁹ Thieme-Becker (pozn. 146), s. 570.

¹⁶⁰ Karl Wilfert st., Informační portál, věnovaný modernímu a současnému sochařství v České republice, <http://www.socharstvi.info/autori/karl-wilfert-st/> [Vyhledáno 31. 03. 2023].

¹⁶¹ Podle dochované korespondence pracoval na některých nákresech soch pro Teplou Karel Wilfert st. společně se svým synem. (SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *10b Bildhauer Carl Wilfert, A. Rieber*, i. č. 2248, kar 579.)

¹⁶² Thieme-Becker (pozn. 146), s. 570.

¹⁶³ Marcel Fišer, Alois Rieber, <http://www.socharstvi.info/autori/aloes-rieber/> [Vyhledáno 31. 03. 2023].

¹⁶⁴ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *10b Bildhauer Carl Wilfert, A. Rieber*, i. č. 2248, kar 579.

Z pramenů vyplývá také to, že Wilfert vytvořil jistě sousoší Korunování Panny Marie do výklenku ve středu štítu spolu s erbem kláštera a dvěma malými putti nad okenní římsou [47]. Alois Rieber měl podle literatury a pramenů vytvořit návrhy na sochy stojících andělů [48,49] na vrcholu štítu.¹⁶⁵ Nikde však není zmínka o tom, kdo vytvořil sochy sedících andělů na bocích štítů [53,54]. Podle jejich formy lze předpokládat, že byly navrženy také Rieberem. Ten totiž ve svých dopisech doporučoval, aby se nemusel při tvorbě skic otrocky řídit předlohami barokních soch andělů [55, 56].¹⁶⁶ Při porovnání nových figur a barokních figur andělů opravdu nalezneme několik rozdílů. Stojící postavy andělů jsou oproti svým předstupňům komponovány dynamičtěji. Mají ladnější a pohyblivější prohyb těla spolu s lehce dopadajícím šatem, který je bohatě našasen. Obě figury jsou na rozdíl od barokních andělů rozděleny pomocí odlišného tělesného charakteru. Postava vlevo je napůl odhalena a symbolizuje spíše mužskou tělesnou formu, postava vpravo je zahalena a tvarem těla připomíná spíše formu ženskou. Barokní sochy sedících andělů jsou na štítu posazeny více směrem dozadu, křídla mají schovaná za tělem a drapérie nijak výrazně nepoutá pozornost. Jejich forma je více strnulá, důraz je akcentován zejména na nápisové pásky, které postavy přidržují. Oproti tomu nové sochy sedících andělů jsou posazeny skoro až na přední hraně štítu a svojí hmotou se částečně nahýbají přes štít směrem dolů. Své pohledy směřují na diváka. Jejich křídla jsou elegantně prohnutá, značně větší i bohatší a spolu se zvlněnou drapérií a páskami (bez nápisů) překračují plochu štítu do prostoru. Drapérie působí, jako kdyby byla skutečnou látkou, která padá tíhou přes hranu štítu dolů. Zajímavým detailem jsou odhalená chodidla andělů.

Sousoší¹⁶⁷ ve středovém výklenku štítu sestává z postavy stojícího anděla s mohutnými křídly v pozadí a postavy sedící Panny Marie v popředí. Anděl drží v ruce korunu, kterou se chystá položit na hlavu Panně Marii. Marie klečí se zavřenýma očima v gestu modlitby. Její hlavu doplňuje kovová svatozář. Obličej i vlasy obou figur jsou výrazně hladké. Drapérie jsou rozevláté a jen lehce zvlněné. Oproti baroknímu sousoší Zvěstování Panně Marii působí sousoší Korunování Panny Marie více dynamicky, zejména díky roztaženým křídům anděla a rozevláté drapérii. Statičtější barokní sousoší pracuje s názornými gesty a s výrazně našasenou drapérií, která ale spíše přiléhá na těla postav. Sousoší Korunování působí naopak velmi vyhlazeně a méně realisticky.

¹⁶⁵ Grassl (pozn. 129), s. 38.

¹⁶⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *10b Bildhauer Carl Wilfert, A. Rieber*, i. č. 2248, kar 579.

¹⁶⁷ Podle prvotních návrhů měl být na místě sousoší vložen reliéf Korunování Panny Marie. Nakonec bylo ale vytvořeno sousoší, které tak navazuje na protilehlé barokní sousoší Zvěstování Panně Marii.

Pod sousoším se na obloukové okenní římse rozprostírá kulatý medailon se znakem kláštera. Na znaku plasticky vyniká typický atribut kláštera, tři paroží, která doplňují písmena G I H A T spolu s rokem 1903. Písmena značí objednavatele *Gilberta Johanna Helmera, opata tepelského*. Tato písmena navazují na znak na barokním štítu, kde jsou obdobně zobrazena písmena R W A T, tedy iniciály *Raymunda Wilferta, opata tepelského*. Znak doplňují další atributy kláštera, kterými jsou biskupská berla a kříž spolu s mitrou. Medailon lemují po stranách dvě elipsovitě voluty spolu s mohutnými zavíratými akantovými úponky. Po obou stranách přidržují znak kláštera dvě postavy malých putti stojících na vyvýšených římsách. Celkovou formou vychází znak z protějškového barokního znaku, postavy putti byly ale inspirovány spíše znakem, který zdobí hlavní vstupní bránu do areálu kláštera.

Při celkovém porovnávání raně barokních a novobarokních soch jsou zjevné odchylky v rámci větší individualizace postav a výraznější hry s pohybem a se zvládnutými plochami oděvů postav. Neobarokní sochy tak formálně navazují na své předobrazy, dodržují požadovanou symetrii, zároveň ale vnášejí dynamičtější a v jistém smyslu také rafinovanější pohled na práci s barokními formami. Sochy na štítu tedy navazují spíše na tradici vrcholně barokních soch. Zejména postavy stojících andělů a sv. Floriána představují velmi detailní práci s lidskou anatomií, kterou doplňuje větší pohybové rozvolnění postav. Sochy tak navazují na požadovanou barokní malebnost a explicitu, která je obecně s barokními sochami spjata.

Sochaři, kteří se podíleli na výzdobě novostavby v klášteře, pracovali s barokními parafrázemi, které doplňovali o novější techniky a poznatky ve snaze o vytvoření co nejrealističtějšího a nejúchvatnějšího díla. Na povrch se také dostává silnější tíhnutí k proudu naturalismu, který vyvěral na povrch zejména v závěru 19. století.¹⁶⁸ Hlavní požadavek na dodržení slohové pospolitosti obohatil o atraktivnější a živější formy zejména sochař Alois Rieber spolu s vídeňským ateliérem.

¹⁶⁸ Bezoušková (pozn. 138), s. 69.

8. Knihovní sál – vybavení a autoři

Velký knihovní sál [63-66] navazuje na typologii barokních knihoven, které se vyznačují zejména velkými nástropními malbami, bohatou štukovou výzdobou a nápadnými dřevěnými skříněmi na knihy, které jsou často umístěné v galeriích obíhajících stěny knihoven.

V případě knihovního sálu v Teplé je zřejmá inspirace velkým Filozofickým sálem Strahovské knihovny [130], jelikož kláštery si byly napříč dějinami velmi blízké. Podobnosti lze hledat zejména v celkové hmotě sálu, která je z jedné strany prolomena okny. Návaznost je také zjevná v rámci bohatého dřevěného obložení a knihovních skříní. Strahovské knihovní skříně byly původně zhotoveny pro premonstrátský klášter v Louce u Znojma, který byl za císaře Josefa II. zrušen.¹⁶⁹ Knihovna na Strahově byla pro tyto skříně speciálně upravena a nástropní malba od F. A. Maulbertsche jen s jistými odchylkami kopírovala původní malbu z knihovny v Louce, proto lze brát filozofický sál na Strahově jako pietní památku zaniklé knihovně.¹⁷⁰ Oproti knihovně na Strahově disponuje knihovna v Teplé jednou velkou výhodou, kterou představuje moderní ocelová konstrukce, která byla vytvořena firmou Ig. Gridl z Vídně.¹⁷¹ Tato konstrukce přispívá stavbě možností volné práce s mnohem větším prostorem, který nemusí být nijak podpírán. Knihovní sál tak může disponovat velkými rozměry, které činí 24,20 m na délku, 12 m na šířku a 15,50 m na výšku.¹⁷² Oproti typickým barokním knihovním sálům ohromuje tepelský sál hlavně svou výškou a rozsáhlým volným prostorem.

Knihovní sál má obdélný tvar. Podél stěn se dokola táhnou dvě dlouhé galerie. Na východní straně je hmota sálu prolamována řadami oken. Dva vchody do sálu jsou nad sebou umístěny jak na severní, tak na jižní straně. Tři vchody nad sebou se nachází uprostřed západní strany sálu.

Strop je plochý a oproti hmotě sálu je lehce vyzdvižený. Stěny navazují na strop pomocí využití mnoha lunet. Vyzdvižený strop s obíhajícími lunetami svou formou připomíná například ústřední halové schodiště Národního muzea v Praze, které je často bráno jako „...nejmonumentálnější a esteticky nejatraktivnější prostor středoevropského historismu“¹⁷³. Tato forma vychází z vrcholně renesančních zdrojů, jež využíval ve své

¹⁶⁹ Jiří Cejpek – Jan Činčera – Ivan Hlaváček, *Dějiny knihoven a knihovnictví*, 2008, s. 136.

¹⁷⁰ Michaela Šeferisová Loudová, *Ve jménu moudrosti / Ikonografie barokních knihoven na Moravě v 18. století*, 2018, s. 299.

¹⁷¹ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, *18 Eisenkonst, Ig. Griedl, Wien*, i. č. 2248, kar 580.

¹⁷² Grassl (pozn. 129), s. 40.

¹⁷³ Mojmir Horyna, Architektura přísneho a pozdního historismu, in: Naděžda Blažičková-Horová (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 (III/2)*, 2001, s. 153-154.

tvorbě například také významný architekt Gottfried Semper¹⁷⁴, konkrétně například v prostorech opery v Drážďanech.

Tepelský knihovní sál využívá několika historizujících vzorů. Pozoruhodný je zejména fakt, že knihovna je v literatuře často brána jako čistě neobarokní stavba, přičemž interiér je ale koncipován spíše jako směs neorenesančních a neobarokních tendencí. V celkové umělecké koncepci vybavení sálu samozřejmě převažuje barokizující tvarosloví. Architektonickou koncepcí prostupuje v určitých momentech ale také renesanční charakter, který možná pramení z architektovy „specializace“ v tomto odvětví. Tento charakter lze vyčíst hlavně z koncepce stěn druhé galerie, které jsou tvořeny střídavým motivem zdobených výklenků (případně oken) a sloupů. Příkladem téměř totožné formy může být arkádový motiv zjednodušené serliany, který se uplatňoval v benátské knihovně (Biblioteca Marciana), která byla stavěna od roku 1537.¹⁷⁵ Tento klasický motiv byl následně v historizující architektuře hojně využíván zejména při tvorbě průčelí významných budov. Příkladem ze západních Čech může být například Mlýnská kolonáda (1871-1874) nebo Císařské lázně¹⁷⁶ (1893-1895) v Karlových Varech. Jak bylo ale již několikrát zmíněno, celkové provedení bylo přizpůsobováno požadovanému charakteru novostavby, která dotváří z většinové části barokní areál kláštera. Doplnující umělecké prvky sálu tak utvářela celá řada uměleckoprůmyslových firem, ateliérů nebo samostatných jedinců v zadaném „barokním“ stylu.

Analogií tepelského knihovního sálu v rámci historizující architektury může být novobarokní knihovní sál premonstrátského kláštera v rakouském Schläglu [131], jehož stavba byla započata v roce 1852.¹⁷⁷ Knihovna v Schläglu se nechala inspirovat zejména barokní knihovnou kláštera sv. Floriána z poloviny 18. století, která se nachází taktéž v Rakousku.¹⁷⁸ Knihovna tak tvoří společně s knihovnou v Teplé unikátní druh klášterních knihoven, které byly stavěny s použitím historizujících stylů, které pomáhaly zachovávat starobylost a autenticitu klášterů. Rakouská knihovna je koncipována spíše jako striktní

¹⁷⁴ Semper čerpal antické a renesanční vzory na cestách po Itálii a Řecku. Postupně tak vytvářel ideální dekorativní vzory historizující architektury. (Jindřich Vybíral, Gottfried Semper, architekt a teoretik historismu, in: Lada Hubatová-Vacková – Tomáš Zapletal (ed.) *Gottfried Semper, Věda, průmysl a umění*, 2016, s. 154-157.)

¹⁷⁵ Rolf Toman, *Umění italské renesance, architektura, sochařství, malířství, kresba*, 2000, s. 164.

¹⁷⁶ Císařské lázně navrhlo známé duo architektů F. Fellner – H. Helmer, kteří se na konci 19. století proslavili zejména tvorbou budov divadel.

¹⁷⁷ Führung durch das Stift Schlägl, *Prämonstratenser Chorherren Stift Schlägl*, <https://www.stift-schlaegl.at/kultur-erleben/stiftsausstellung/> [Vyhledáno 26. 03. 2023].

¹⁷⁸ Die Klosterbibliotheken im Klösterreich, *Klösterreich*, <https://www.kloesterreich.at/klosterbibliotheken-im-kloesterreich-sind-gesamtkunstwerke/> [Vyhledáno 26. 03. 1923].

navázání na fenomén rakouských barokních knihoven¹⁷⁹, zatímco tepelská knihovna funguje jako samostatná nová forma inspirovaná několika fenomény.

Analogií v rámci zasazení knihovny v areálu kláštera může být knihovna premonstrátského kláštera Schussenried, která vznikla mezi lety 1756-66 v severní přístavbě kláštera.¹⁸⁰ Monumentální knihovní sál je podobně jako v Teplé situován do prostřední části rizalitu křídla kláštera. Také členění rizalitu spolu s výzdobou oken je podobné jako u tepelské východní fasády.

8.1. Štukatérské práce

Na štukové výzdobě novostavby se podíleli štukatéři Karel Watzek z Karlových Varů – Rybářů a Anton Hollub z Karlových Varů – Drahovic. Štukatéřský ateliér Karla Watzka pracoval zejména na výzdobě fasády a interiéru knihovního sálu. Anton Hollub pracoval nejspíše v přízemí novostavby a v dalších navazujících místnostech.

V ateliéru Karla Watzka pracovali štukatéřští mistři Johan Waldinger, Josef Rief a dále také štukátér Woller a Genon (uvedeno bez křestního jména).¹⁸¹ Dalším spolupracovníkem Karla Watzka byl sochař Alfons Dietl.¹⁸² Watzek vyzdobil také například fasádu Císařských Lázní v Karlových Varech.¹⁸³ Údajně měl mít úzkou vazbu na významné vídeňské sochaře.¹⁸⁴ Sám Watzek zřejmě s opatem konzultoval také formu nástropní malby v knihovním sále. V dopise ze 17. března 1903 píše: „...*laskavě žádám, abyste mi sdělil, zda Jeho Milost opat již o malbách rozhodl. Provedení stropu na tom závisí tak, že pokud má být namalován pouze jeden obraz, musel by být strop mnohem bohatěji vyveden, ale pokud mají být namalovány všechny tři obrazy, postačí provedení klidné.*“¹⁸⁵

Popis štukové výzdoby fasády je podrobněji uveden v podkapitole *Popis fasády*. Štuková výzdoba knihovního sálu je koncipována zejména ve vrchní polovině, tedy v prostoru druhé galerie a stropu. Většinu přízemí a první galerie tvoří vestavěné knihovní skříně. Štukové prvky se zde objevují pouze v rámci velkých volutových konzol s akantovými listy, které vystupují nad nástavci knihovních skříní a přidržují ochoz druhé galerie. Okenní ostění v přízemí tvoří lehce vystupujícími podlouhlé rámce, které doplňuje

¹⁷⁹ Dalšími příklady mohou být například knihovny v kláštřech Göttweig, Melk nebo Zwettl.

¹⁸⁰ Schussenried: Ehem. Prämonstratenser-Reichsabtei und Kirche St. Magnus, <https://www.sueddeutscher-barock.ch/In-Werke/s-z/Schussenried.html> [Vyhledáno 21. 04. 2023].

¹⁸¹ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *7a Bildhauer-Stuck, C. Watzek Karlsbad*, i. č. 2248, kar 579.

¹⁸² Ibidem.

¹⁸³ Národní kulturní památka – Císařské lázně, *Muzeum Karlovy Vary*, <http://kvmuz.cz/typ/zajimavosti-typy-na-vylet/narodni-kult-pamatka-cisarske-lazne> [Vyhledáno 28. 03. 2023].

¹⁸⁴ Karel Gold – Pavel Kašpar, *Sochař Emil Zimmermann a oderská kašna císaře Josefa II.*, 2017, s. 7.

¹⁸⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *7a Bildhauer-Stuck, C. Watzek Karlsbad*, i. č. 2248, kar 579.

na vrchní části lasturový dekor spolu s dalším florálním a páskovým ornamentem [68]. Do středů rámců jsou vloženy bohaté srdčité kartuše zdobené rozmanitými ornamenty a květinami, které jsou svázány zvlněnými stužkami, a které se táhnou až ke spodnímu okraji rámece [67]. Na vrcholky kartuší jsou nasazeny maskarony ve formě tváře putti s křídly po bocích.

Jak již bylo zmíněno výše, nejbohatší štuková výzdoba se nachází v patře druhé galerie a postupně se táhne až ke stropu sálu. Nejvýraznějším prvkem tohoto patra jsou figurální vysoké reliéfy [69], které jsou umístěny ve cviklech nad obloukovými výklenky, které zdobí jemné archivoly. Reliéfy z částí úplně vystupují z hmoty stěn. Jsou tvořeny individualizovanými postavami mužů a žen, které představují dvojice zpodobující vědy, umění a další obory [70]. Na dvou delších stranách sálu jsou zobrazeny zleva dvojice: lesnictví – rybářství, farmacie – lékařství, vinařství – ovocnářství, askeze – stavitelství, teologie – filozofie, literatura – kosmologie, malířství – hudba. Na dvou kratších stranách jsou poté zleva zobrazeny dvojice astronomie – geometrie, zbrojařství – pasířství, zemědělství – včelařství. Postavy se opírají o oblouky v různých pózách. Mužské postavy jsou často skoro celé odhalené, zatím co ženské postavy zahalují dlouhé šaty. Drapérie jsou rozevláté a bohatě našasené. Na vrcholky archivolt mezi postavami jsou dosazeny maskarony, které obklopují voluty a listoví, a které jsou korunovány mušlovým dekorem.

Dalším výrazným prvkem jsou bohatě zdobené kompozitní hlavice třičtvrtě sloupů [71], které pomyslně drží jemně profilovanou kompozitní římsu. Ve výšce těsně pod reliéfními postavami obíhá sál dokola římsa zdobená prvkem rostlinných volut, které připomínají vlnkový ornament. Hrany výklenků pod archivoltami tvoří zepředu hlavice s volutami a malými lístky, ze kterých se spouští pásy květin, a z boků hlavice s volutami a maskarony. Kompozitní římsu nad výklenky a stropní zapuštěnou římsu spojuje pás lunet. Štukatérsky vyzdobeny jsou pouze cvikly mezi lunetami [72,73]. Tyto plochy jsou vyplněny střídajícími se kartušemi, které jsou buďto korunovány maskarony a dokola je zdobí mohutné rozviliny, palmové ratolesti a další florální ornamenty, nebo jsou z boků drženy malými putti, zdobené jemnějšími a drobnějšími akantovými úponky a korunovány malými vázami s květinami. Vrcholky thermových oken na východní straně sálu doplňují podlouhlé menší rámece, které po bocích rozvíjí rohy hojnosti plné různých plodů a květin. Nad lunetovou částí lemuje spodní část římsy pás tvořený listy, šiřticemi a dalšími plody. Nad tímto pásem je obdélná plocha stropu vyzdvižena pomocí římsy s malými konzolkami, a tím je tak rozbita souvislá klenbu sálu.

Pozoruhodná je štuková výzdoba kolem tří stropních polí s malbami. Pole jsou lemována bílými pásy (podél maleb zlacenými), které ukončují výrazně profilované lomené šambrány. Tyto výrazné rámce doplňuje dokola celkem dvanáct medailonů. Čtyři nárožní medailony [74] jsou tvořeny ústředním oválem, který ovívá akantové úponky, rozviliny, větévky květin a ukončují je roztřepené palmety. Zbylé medailony [75] jsou také zdobeny bohatými akantovými úponky, volutami, palmetami a mušlovým dekorem. Nejvýraznějším štukovým prvkem stropu jsou dvě monumentální kartuše [76], které spojují ve středech všechny tři freskové rámce. Tyto kartuše jsou zdobeny podobně jako předchozí menší útvary elipsovými volutami a rostlinným dekorem, po stranách je rozvíjí dlouhé palmové ratolesti. Středové rámce těchto kartuší jsou vyplněny na první pohled nahodile zamotanou páskou. Při bližším prozkoumání zde lze odhalit skrytá písmena J G H, tedy iniciály opata *Johanna Gilberta Helmera*. Prostory po stranách těchto kartuší dotváří drobný páskový ornament.

Vedle štukové výzdoby v podobě dekorativních plastických prvků zdobí knihovni sál také další typ štukatury, kterým je štukový mramor. Na výrobě štukového mramoru se podílel sochař a štukatér Jakob Kozourek z Prahy¹⁸⁶. Kozourek se na počátku 20. století hojně podílel také na restaurování barokních soch.¹⁸⁷ Jeho firma byla známa zejména realizacemi v Praze, jinak je připomínán také jako autor štukového provedení Metznerovy kašny v průčelí hlavního pavilonu Německočeské výstavy konané roku 1906 v Liberci.¹⁸⁸ Umělý mramor se v knihovni sále objevuje v podobě dřívků 20 třičtvrtě sloupů a čtyř sloupů v rozích druhé galerie spolu s podstavci pro tyto sloupy. Dále je koncipován hlavně jako dekorativní pozadí stěn druhé galerie sálu. Po bocích sloupů je proveden v okrově hnědé barvě. Ve výklencích za knihovni skříněmi má mramor barvu modro šedou. Poslední podoba mramoru je koncipována v pruhu kompozitní římsy, který obíhá sál. Tento pruh má barvu žlutě béžovou.

Bohatá štuková výzdoba, která doplňuje celou vrchní polovinu sálu, vychází z klasických antických vzorů, které byly v 19. století bohatě přejímány a využívány při formování historizujících slohů.¹⁸⁹ Tyto prvky byly brány jako nadčasové a praktické při aplikaci v soudobé umělecké tvorbě.¹⁹⁰ Obecný motiv výklenů oddělených sloupy, nad

¹⁸⁶ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, *Bau-Journal Stiftskirche, Bibliothek und Parkanlage 1902-*, i. č. 2224, ukn 173, s. 44.

¹⁸⁷ Více v: Karel Chytil, *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy*, svazek čtvrtý, 1912 a Kristýna Fendrichová, *Barokní sochy v Liběšicích*, 2012 (bakalářská práce).

¹⁸⁸ Jan Mohr, Franz Metzner a Liberecko, in: *Prameny Nisy (Fontes Nissae)*, XXII 2021,2, s. 53.

¹⁸⁹ Jindřich Vybíral, *Česká architektura na prahu moderní doby, Devatenáct esejů o devatenáctém století*, 2002, s. 85-86.

¹⁹⁰ Jindřich Vybíral, *Česká architektura na prahu moderní doby* (pozn. 189), s. 85-86.

kterými leží ve cviklech postavy doplněné o maskarony vychází z renesančních forem inspirovaných tradiční římskou architekturou. Již zmiňovaná benátská knihovna pracuje podobně jako knihovna v Teplé s bohatou štukaturou, která doplňuje jednoduché architektonické tvarosloví. Podobné využívání štukových reliéfů postav zobrazujících alegorie věd a umění bylo v rámci umělecké produkce 19. století běžnou záležitostí. Nejbližší analogie může být spatřena na průčelí Společenského domu Casino v Mariánských Lázních, který byl postaven podle plánů Josefa Schaffera na konci 19. století. V církevním prostředí doby baroka můžeme vidět podobné využití například na stropě Císařského sálu bavorského kláštera cisterciáků v Kaisheimu, který měl být zhotoven mezi lety 1717-1724¹⁹¹.

Motiv výrazných konzol, které nesou ochoz galerie, můžeme pozorovat v některých barokních knihovnách z 18. století v rakouských kláštorech jako například Göttweig [133], Melk [134] nebo Zwettl [132]. V Teplé jsou konzoly koncipovány jako štukový dekorativní prvek, který je navíc zdoben akantovými listy. Rakouské knihovny pracují s dřevěnými konzolami, které pomáhají udržovat stabilitu ochozu.

V 19. století došlo k velkému rozkvětu štukového dekoru, jelikož to byla finančně příznivější a rychlejší možnost výzdoby staveb oproti klasické plastice.¹⁹² V mnoha případech byla tato produkce ale pod silnou tíhou konkurence štukatérských firem, které dbali zejména na kvalitní řemeslné provedení zakázek, ale upozaďovali větší rozvoj či autenticitu tohoto dekoru.¹⁹³ Štuková výzdoba v tepelské knihovně navazuje svojí formou účelně a kvalitně na barokní předobrazy. Výzdoba východní fasády knihovny představuje schematický a umírněný typ práce s barokizujícími formami, které jsou převzaty z tradiční barokní koncepce fasád. Výzdoba knihovního sálu je na druhou stranu velmi bohatá a svými motivy navazuje podle potřeb na charakter místa, do kterého vnáší jemně propracované detaily rostlinných úponků spolu s naturalisticky pojatými figurami, které lemují štukové výklenky.

8.2. Umělecké truhlářské práce

Jednou z nejdůležitějších součástí velkého knihovního sálu jsou knihovní skříně, které pokrývají většinu přízemí a první galerie. Skříně disponují bohatými ručně řezanými dekorativními prvky. Zakázku vytvořila firma Heinrich Röhrs se sídlem v Praze – Bubenči,

¹⁹¹ Pius Bieri, *Ehemalige Zisterzienser-Reichsabtei Kaisheim, Süddeutscher Barock*, <https://www.sueddeutscher-barock.ch/In-Werke/h-r/Kaisheim.html> [Vyhledáno 05. 04. 2023].

¹⁹² Bezoušková (pozn. 138), s. 55.

¹⁹³ *Ibidem*, s. 55.

kteřá se zaměřovala na truhlářství a výrobu nábytku.¹⁹⁴ Firma byla založena Bedřichem Röhrsem již v první polovině 19. století a postupně získávala na prestiži, která vyvrcholila ve vyznamenání na světové výstavě ve Vídni v roce 1873.¹⁹⁵ Továrnu na nábytek zdědili po matce Jindřišce (rozené Röhrsové) bratři Robert mladší a Hugo Sieburgerové. Hlavní dohled a komunikaci nad zakázkou pro knihovnu v Teplé vedl císařský rada Hugo Sieburger.¹⁹⁶ Některými z dalších zakázek firmy bylo například obložení stěn v čekárně dráhy císaře Františka Josefa v Praze nebo jídelna v hotelu Central v Praze, obojí z roku 1906.¹⁹⁷ Tyto dvě zakázky byly vytvořeny na rozdíl od tepelské knihovny již ve stylu secesním.

Podle vypracovaného Projektu I. se firma zavázala k výrobě knihovních skříní a dalších doplňků „...pro knihovní sál v nejpřednějším opatství Teplá v barokním stylu, mořeným slavonským (jugoslávským) dubem, vykládaný leštěným lakem a matovaný voskem“¹⁹⁸. Příloženým dopisem z 24. ledna 1903 majitel firmy Hugo Sieburger děkuje klášteru za povolání právě jeho firmy k truhlářským uměleckým pracím na novém sále knihovny. V dopise také píše: „...chci prokázat, že jsem hoden této vysoké pocty, a jako nejvýznamnější představitel tohoto odvětví německého umění a řemesel v Čechách rozhodujícím způsobem přispět k rozvoji daných projektů.“¹⁹⁹. Dále ujišťuje opata, že jeho firma „...splňuje nejvyšší nároky a nemá v Rakousku obdoby, jelikož stojí na zkušených pracovnících.“²⁰⁰

Velmi významné je zjištění, že na návrzích dřevěného vybavení knihovního sálu pracoval jeden z nejvlivnějších českých architektů přelomu 19. a 20. století, Alois Dryák. Dryák byl spolu s Bedřichem Bendemayerem, Aloisem Masákem nebo Jiřím Justichem jedním z nejúspěšnějších žáků architekta Friedricha Ohmanna.²⁰¹ Mezi lety 1889-1895 studoval na Uměleckoprůmyslové škole v Praze, později pracoval v soukromém ateliéru F. Ohmanna.²⁰² Jeho tvorba je velmi rozmanitá. Pracoval jak s historizujícími prvky neorenesance či neobaroka, tak hojně také s formami secese nebo kubismu. Budovy

¹⁹⁴ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, 19 I. *Kunsttschlerei, H. Röhrs (245-385)*, i. č. 2248, kar 580.

¹⁹⁵ Gabriela Kalinová, *Podnikatelé a živnostníci pohřbení na Malostranském hřbitově, Památky Malostranského hřbitova*, 2015, s. 22.

¹⁹⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, 19 I. *Kunsttschlerei, H. Röhrs (245-385)*, i. č. 2248, kar 580.

¹⁹⁷ Heinrich Röhrs v Praze, *Jugendstil Wien*, https://jugendstilwien.at/jugendstil-interieur/?wpv-architekt=heinrich-rohrs-in-prag&wpv_aux_current_post_id=4295&wpv_aux_parent_post_id=4295&wpv_view_count=4102 [Vyhledáno 01. 04. 2023].

¹⁹⁸ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, 19 I. *Kunsttschlerei, H. Röhrs (245-385)*, i. č. 2248, kar 580.

¹⁹⁹ Ibidem.

²⁰⁰ Ibidem.

²⁰¹ Vybíral, *Friedrich Ohmann* (pozn. 141), s. 21.

²⁰² Ibidem.

projektoval ve stylu racionální moderny, kterou doplňoval o dekorativní prvky.²⁰³ Mezi jeho významné práce patří například architektonická koncepce pomníků Františka Palackého (1899) a sv. Václava (1912) v Praze, budova Ústředního ředitelství tabákové režie na Vinohradech (1924-26), nebo hotel Garni (Meran, 1903) taktéž v Praze.²⁰⁴

V archivní složce věnované uměleckému truhlářskému vybavení knihovny se nachází dopis od Aloise Dryáka, který potvrzuje jeho zásluhy na návrzích. Konkrétně v dopise z 15. října 1904 píše: „*Pražská firma H. Röhrs mě požádala, abych potvrdil, že dřevěné vybavení velkého knihovního sálu bylo správně provedeno podle mých výkresů, které byly tehdy předloženy i vrchnímu staviteli F. Ohmannovi ve Vídni. Dnes mohu potvrdit, že jsem dodal nejen předložené výkresy, ale také potřebné detaily v přirozené velikosti podle výkresů, které byly zhotoveny v továrně H. Röhrs pod vedením mého autorského dohledu.*“²⁰⁵ V další korespondenci se konkrétní zmínka o architektu F. Ohmannovi objevuje již v dřívějším dopise z 9. května 1903, kde firma píše: „*Dále mám tu čest vám oznámit, že jsem zaslal panu Ohmannovi, hlavnímu staviteli, k posouzení náčrtu knihovny. Jakmile budu mít v rukou znalecký posudek, udělám si tu čest, že vše předložím Vaší Nejjasnější Milosti.*“²⁰⁶ O architektu Dryákovi se poté zmiňuje další dopis z 24. dubna 1904, ve kterém sděluje firma opatovi, že „*...pan Hugo Sieburger si dovolí vystoupit ve středu 27. a představit projekt pokojů pro hosty, který dokončil pan architekt Dryák.*“²⁰⁷ Alois Dryák byl tedy zřejmě najat firmou H. Röhrs, aby projektoval a případně upravoval plány na připravované knihovní skříně a další nábytek, který firma dodala do ostatních pokojů a sálů novostavby. Friedrich Ohmann zde figuruje jako blízký spolupracovník a učitel²⁰⁸ Dryáka, který s korekturou vypomáhal.

Zabudované i volně stojící knihovní skříně byly vytvořeny z jugoslávského dubu, který byl ponechán v přírodní barvě a jen lehce byl přitónován na odstín světlého tabáku.²⁰⁹ Zdobeny jsou ručně vyřezávanými bohatými ornamenty, které stylově spadají do období vrcholného (pozdního) baroka²¹⁰. Skříně přízemí a první galerie jsou spolu napevno spojeny pomocí šroubů a čepů, které kryjí naklížené pilastry a lišty.²¹¹

²⁰³ Jan Stěnička, Alois Dryák: Dvojnásobné výročí architekta, *Věstník Klubu Za starou Prahu*, ročník XXXII. (III.), číslo 3/2002, s. 36-38.

²⁰⁴ Vlček (pozn. 58), s. 147.

²⁰⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *19 I. Kunsttschlerei, H. Röhrs (245-385)*, i. č. 2248, kar 580.

²⁰⁶ Ibidem.

²⁰⁷ Ibidem.

²⁰⁸ Vlček (pozn. 58), s. 147.

²⁰⁹ NPÚ Loket, Václav Bobek – Luboš Janoušek, *Závěrečná zpráva o restaurování sedmi novobarokních knihovnických skříní v Historické knihovně Teplá-klášter*, 1987, RZ 492.

²¹⁰ V literatuře často uváděno jako pseudorokokové.

²¹¹ Bobek (pozn. 209).

Plocha stěn přízemí knihovního sálu je kompletně pokryta vestavěnými knihovními skříněmi [77,78]. Jako nejnižší patro sálu se přízemí prezentuje pomocí jemného dekoru. Skříně jsou odděleny příčkami, které tvoří pomyslně vystupující jednoduché pilastry doplněné o drobný rostlinný ornament. Z příček vyrůstají ve vrchních částech mohutné kanelované volutové konzoly, ve spodní části kryté akantovými listy, které přidrží ochoz první galerie. Vrchní středové části skříní jsou doplněny o menší podlouhlé rámce, které obklopují zavité voluty a akantové listy. Tyto rámce mohly původně sloužit k dataci knih, které byly uloženy v určitých blocích. Podhledovou plochu první galerie tvoří střídající se bohatě profilovaná obdélná pole a kruhová pole s rozetami. U okenních ostění na východní straně sálu jsou pole obohacena o dekor v podobě lámaných volut a pásek [79]. Tři kovové dveře s dřevěným obložení v přízemí svou formou navazují na okolní skříně. Jejich křídla jsou tvořena třemi profilovanými rámci. Podlouhlé prostřední rámce jsou na vrcholcích zakončeny prohýbanými palmetami s volutami doplněnými o rostlinný ornament [86].

Patro první galerie sestává také ze zabudovaných dubových skříní, které kopírují formu skříní z přízemí [81]. Jejich výzdoba je také podobná, jen bohatšího rázu. Příčky rozdělující jednotlivé skříně jsou obohaceny o delší svislé rostlinné festony. Korunovány jsou drobnými volutovými hlavicemi s prolínajícím se páskovým ornamentem. Ve spodní části příček rozbíjí hladkou plochu obloukové štíty s malými rozetami a páskovým ornamentem. Konzoly nacházející se u okenních ostění a u výklenků pro tři vchody podírají dekorativní mušle. Křídla dveří jsou tvořena obdobně jako v přízemí sálu.

Nejvýraznějším prvkem první galerie jsou honosné vyřezávané nástavce, které vyrůstají z jednoduché římsy lemující vrcholky skříní. Postupně se zde střídá motiv elegantních štítovitých nástavců [82] a plastických kartuší, které přidrží dvojice malých putti [83]. Štíty jsou tvořeny dvěma okrajovými volutami zahalenými v akantových listech, ze kterých se táhnou dvě delší lomené a prohnuté voluty. Nástavce završují dosedající římsy, které byly vytvořeny pomocí dvou setkávajících se volut, mezi kterými se rozvíjí motiv mušle zdobené akantovým listovím. Plocha štítu je vyplněna kruhovým rámcem, který utváří dvě elipsovité voluty spolu s akantovým ornamentem. Zbytek plochy vyplňuje mřížkový dekor s drobnými kvítky. Monumentální kartuše jsou směrem do prostoru sálu lehce konkávně prohnuty. Kartuše se mohou rozdělit na dva typy. Prvním typem je hladká podlouhlá kartuše lemovaná mohutným zavíjeným ornamentem, který ústí ve spodní i vrchní části v akantové listy. Druhý typ představuje kartuši podobnou, která je ale navíc doplněna o dvě rozety a do prostoru vystupující a zavité akantové listy. Z pod postranních zavíjených oblouků kartuší jsou zavěšeny detailně vyřezávané girlandy plné ovocných plodin a květů

rozičných druhů. Tyto girlandy přidržují postavy putti, které jsou z části překryty našasenou drapérií. Každý andílek je jedinečný a v detailu odlišný. Z hladkých ploch hlaviček jim vyrůstají stylizované kudrliny. Celkově mají zavalitější postavu a anatomicky působí velmi realisticky. Štítové nástavce a kartuše s andílky pomyslně oddělují malé dekorativní vázy, které jsou na vyvýšených podstavcích postaveny v linii s knihovními příčkami.

Horní galerie disponuje celkem deseti vysokými samostatně stojícími skříněmi, které jsou zasazeny do půlkruhově zakončených výklenků mezi štukové třičtvrtě sloupy [87]. Skříně vynikají podobně jako zabudované skříně výraznou profilací, kterou umocňuje rostlinný ornament a rozety. Přední hrany skříní jsou zkoseny a ukončeny malými kanelovanými konzolami s akantovými listy. Skříně zakončují mohutné nástavce, které tvoří zohýbané profilované voluty, lámané šambrány a akantové rozviliny [88]. Nástavce působí svou formou dynamičtěji než nástavce v první galerii. Vrcholky jsou tvořeny dvěma lomenými volutami, mezi kterými vystupuje podstavec držený konzolou. Na těchto podstavcích jsou prezentovány bílé busty významných opatů kláštera. Podle F. Janouška jich mělo být původně devět a zobrazenými opaty měli být Alfred Clementso, Bruno Baierl, Maxmilian Liebsch, Marian Josef Heintl, Melchior Mahr, Adolf Koppmann, Karel Reitenberger, Jeroným Ambros a Raymund Wilfert II.²¹² J. H. Tyl se ve své publikaci naopak zmiňuje, že bust mělo být sedm a měly představovat sedm posledních opatů tepelského kláštera, kteří se významně zasloužili o klášterní knihovnu.²¹³ Původně bylo bust ale deset, tedy každá na jedné skříní. Tvrzení dokládá dodaná nabídka Projektu I. od firmy Röhrs, kde je pod položkou č. 27 uvedeno: „10 kusů knihovních skříní z dubového dřeva s bohatě profilovanou římsou a korunou a 10 portrétních bust napodobených v sádrové slonovině.“²¹⁴ Desátou bustu by mohl pravděpodobně představovat portrét opata Helmera. Do prostorů mezi vrchními hranami skříní a nástavci jsou vložena oválná pole obklopená zavítm ornamentem a roztřepeným listovím. Plochu pod vrchními volutami vyplňuje mřížkový ornament. Vnitřní horní hranu skříní lemují nízká obloučková záclonka.

Dvě druhé galerie jsou provedeny v dynamičtějším duchu, než v přízemí a první galerii [89]. Lemují je lomené šambrány spolu s rostlinným ornamentem. Do profilovaných polí křídel je vložen bohatě vyvedený mušlový ornament obklopený listovím a páskami [90]. Vysoké nástavce tvoří dynamicky zprohýbané římsy, které drží dvě postranní prohnuté voluty zdobené akantovými úponky. Plochy nástavců vyplňuje opět mřížkový ornament

²¹² Janoušek (pozn. 53), s. 75.

²¹³ Josef Heřman Tyl, *Kláster Teplá u Mariánských Lázní*, 1947, s. 58.

²¹⁴ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *19 I. Kunstschlerei, H. Röhrs (245-385)*, i. č. 2248, kar 580.

s kvítky, na který dosedají uprostřed vypouklé kartuše doplněné o zavítý ornament a dlouhé listoví. Vrcholky nástavců korunuje již známý motiv mušlového dekoru.

Dřevěné umělecky zpracované vybavení knihovního sálu v Teplé navazuje ve své podstatě na vrcholné barokní formy využívané v klášterních knihovnách ze 17. a 18. století. Zabudované knihovní skříně přízemí a první galerie nevyužívají dynamických konvexně-konkávních barokních křivek, ale jsou přehledně zarovnané do jedné linie a tím působí velmi kompaktně a jednotně. Důležitá je práce s detailem, který rozehrává pomocí profilovaných polí podhledy galerií spolu s rámováním dveří, okenních ostění a samotných skříní. Rozložením skříní i zmiňovanými detaily navazuje knihovna zejména na Filozofický sál strahovské knihovny, který je ale oproti tepelské knihovně navíc v částech pozlacen. Oba knihovní sály pracují s jednoduchými barokizujícími formami, které jsou následně obohaceny o přidané dekorativní prvky dotvářející prostor knihovny. Podobnou koncepci dřevěného vybavení klášterních knihoven nalezneme také v již zmiňovaných rakouských kláštorech Zwettl, St. Florian, Göttweig, nebo Melk.

Mezi těmito barokními klášterními knihovnami vyniká tepelská knihovna zejména velkými a bohatě vyřezávanými kartušemi s postavami putti. Svoji formou je lze zařadit do pozdního baroka (případně rokoka). Postavy takto velkých andílků se v interiérech historických knihoven téměř neobjevují. Analogii můžeme nalézt například v knihovně bavorského města Neuburg an der Donau (1730-31).²¹⁵ Bohatě zdobené a polychromované knihovní nástavce zde fungují spolu s prolamovanými plochami knihovních skříní jako příklad dynamického pojetí knihovního interiéru. Mnoho malých postav andílků stojí buďto samostatně, nebo přidržují okolní pole s erby. S tepelskými putti je spojuje zejména rozmanitý pohyb zavalitých tělíček. Hlavní zájem je v bavorské knihovně kladem spíše na samotné erby a další doplňující prvky, zatím co v Teplé jsou putti právě tím dominantním a úchvatným prvkem, kterého si návštěvník jako první všimne. Postavy andílků nalezneme na našem území také například v knihovně a slavnostním sále v Klášterním Hradisku u Olomouce, v knihovně augustiniánského opatství v Brně [138], knihovně kapucínů v Brně [137] nebo v knihovně premonstrátského kláštera v Nové Říši [135]. Ve všech případech se ale opět jedná o druhotný detail ve velmi malém měřítku, který je zhotoven z kamene nebo sádry.

Další příklad významného barokního dřevěného interiéru se nachází v bavorském klášteře Waldsassen, který leží nedaleko západní česko-německé hranice, tedy i relativně

²¹⁵ Budova knihovny fungovala původně jako kaple sv. Martina. V roce 1804 sem bylo přesunuto vybavení knihovny cisterciáckého kláštera v Kaisheimu. Staatliche Bibliothek Neuburg a.d. Donau – geschichte, <https://www.sbnd.de/ueber-uns/geschichte/> [Vyhledáno 05. 04. 2023].

blízko kláštera v Teplé. Jeho knihovní sál byl vybaven mezi lety 1724-1746.²¹⁶ Dominantou knihovny je právě dřevěné vybavení, a to zejména bohatě vyřezávané skříně a monumentální postavy podpírající ochoz galerie. Patro galerie zaujme velkoryse vyřezávanými knihovními skříněmi s nástavci ve formě váz a bust obklopených hustým rostlinným dekorem.

8.3. Malby

Dominantou velkého knihovního sálu jsou monumentální nástropní malby, které jsou rozděleny do tří polí ohraničených štukovými rámci [91]. Jejich tvůrcem je pražský akademický malíř Karel Krattner. Podle dochované korespondence v archivním materiálu kláštera se o realizaci maleb v knihovně zajímal také vídeňský malíř Peregrin von Gastgeb²¹⁷, který pracoval například na výzdobě kostelů ve Vídni, nebo na malbách neobarokního divadla v Košicích²¹⁸.

Karel Krattner se narodil 7. ledna 1862 v Praze. Kořeny jeho rodičů sahají ale až do Kynšperku nad Ohří²¹⁹ (Karlovarský kraj), proto se možná díky blízkému vztahu k tomuto kraji rozhodl práci pro klášter provést. Od roku 1878 studoval na Akademii výtvarných umění v Praze, kde se učil pod záštitou profesora Františka Sequense.²²⁰ Studium v Praze ale ukončil a rozhodl se studovat na Akademii umění v Mnichově, kde studoval u profesorů Bauernese, Julia Bencúra a Otty Seitze.²²¹ Po praxi v rámci malby a restaurování stanul roku 1910 jako vedoucí nově založeného ateliéru monumentální a náboženské malby na akademii v Praze.²²² Jeho osobností se bohužel literatura zabývá jen velmi okrajově. Krattner přitom zastával post profesora na Akademii výtvarných umění dlouhých šestnáct let po boku významných osobností, jakými byli například Vojtěch Hynais, Josef Václav Myslbek, Jan Štursa nebo Jan Kotěra.²²³ Přehlížení jeho osoby pramení z tohoto kontrastu českých a česko-německých umělců, kteří bývají dodnes často upozadováni. Krattner byl stejně jako jeho dnes více zpracovávaní kolegové významnou osobností uměleckého dění přelomu 19. a 20. století. Mimo akademické prostředí byl zakládajícím členem několika uměleckých

²¹⁶ Geschichte der Stiftsbibliothek, Abtei Waldsassen, <https://abtei-waldsassen.de/abtei/geschichte-stiftsbibliothek.html> [Vyhledáno 05. 04. 2023].

²¹⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *16 Kunstmaler Bibliothek (423-426)*, i. č. 2248, kar 579.

²¹⁸ *Building of the State Theatre in Košice*, Slovak Culture Profile, <https://profil.kultery.sk/en/building-of-the-state-theatre-in-kosice/> [Vyhledáno 10. 03. 2023].

²¹⁹ Tereza Petráňová, *Karl Krattner (1862-1926), Příspěvky k životu a dílu českoněmeckého umělce*, 2009, s. 8. (bakalářská práce)

²²⁰ Ondřej Soukup – Lucie Večerníková, *Karel Krattner (1862-1926)*, Archiv Národní galerie v Praze, inventář osobního fondu, e. č. 163, NAD 41, 1992 (2018).

²²¹ Ibidem.

²²² Ivo Habán, *Vizionář Karl Krattner a jeho tvorba na severu Čech, K souboru kreseb uložených na státním zámku Frýdlant*, in: Fontes Nissae (Prameny Nisy), XV 2014 č. 2, s. 40.

²²³ Habán (pozn. 222), s. 42.

spolků první čtvrtiny 20. století, jakými byly *Metznerbund*, *Verein deutscher bildender Künstler in Böhmen* a *Deutschböhmischer Künstlerbund*.²²⁴ Mezi jeho další realizace patří například výzdoba kostela Nanebevzetí Panny Marie v Raspenavě, výmalba městské knihovny v Ústí nad Labem nebo výzdoba kostela Navštívení Panny Marie ve Skocích²²⁵, na které pracoval také pod záštitou opata Helmera.

Ústřední rámeček s malbou je svou velikostí největší, dva zbylé rámce na jeho koncích ho symetricky doplňují. Hlavní freska představuje téma Adorace Nejsvětější svátosti (nebo Triumf eucharistie) [92]. V archivních pramenech novostavby knihovny, přesněji v knize nákladů na stavbu a vybavení, se ale pod položkou *Práce uměleckého malíře* dočteme, že freska měla být provedena jako „...*velká alegorická centrální malba s motivy z oblasti vědy a umění*“²²⁶, což je v protikladu se skutečným motivem malby. Je tedy možné, že v průběhu práce na freskách se tematika proměňovala podle požadavků objednavatele.

Na vyobrazení můžeme rozlišit tři hlavní části. Prostřednímu motivu vévodí ozářená bohatě zlacená monstrance, která je umístěna na oltářní menze. Kolem monstrance jsou rozestoupeny postavy osmi církevních hodnostářů (biskupové) s mitrami a berlami. Podle M. Hlinomaze by měl být mezi postavami zobrazen také samotný objednavatel, opat Helmer.²²⁷ Scénu zastřešuje imaginární centralizující stavba, k níž vedou dlouhé schody. Centrála je završena mohutnou kupolí, která je držena mramorovými sloupy a zevnitř je zdobena nečitelnými zlacenými křesťanskými výjevy.

Ve spodní scéně je představen na první pohled nepřehledný shluk mnoha postav. Tři řadoví bratři zde pomáhají ostatním účastníkům a představují jim správnou cestu ke křesťanské víře, tedy směrem k ústřední monstranci. V levé části dole pomáhá bratr nemocnému, který leží bezvládně na schodech. Nad ním ukazuje další bratr dvěma mužům cestu k víře a tito muži se začínají modlit. V pozadí za nimi se krčí postavy chudých. Na pravé spodní straně se objevuje několik postav cizích národností, konkrétně tři muži s turbany na hlavách se zahnutými mačetami (personifikace Turků), jeden muž s plátěnou pokrývkou hlavy (zřejmě personifikace Araba) a poslední muž s oštěpem a čelenkou s pery (personifikace původního amerického obyvatelstva – Indiána).²²⁸ Řadový bratr tyto muže

²²⁴ Anna Habánová (ed.), *Mladí lvi v kleci, Umělecké skupiny německy hovořících výtvarníků z Čech, Moravy a Slezska v meziválečném období*, 2013, s. 341.

²²⁵ Habán (pozn. 222), s. 44.

²²⁶ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, *Kostenüberschlag zur Erbauung eines Bibliotheks-Gebäudes im Praem. Stifte Tepl*, i. č. 2248, kar 579.

²²⁷ Podle rysů v obličejích nejspíše první postava nalevo. Hlinomaz, *Kláster premonstrátů Teplá* (pozn. 14), s. 179.

²²⁸ Hynek Rulišek, *Postavy, atributy, symboly – Slovník křesťanské ikonografie*, 2005.

přivádí gestem ke křesťanské víře. Všechny zobrazené motivy odkazují na důležitost řádové misijní, charitativní a sociální činnosti.

Nejvyšší úsek fresky představuje nebeskou scénu, v jejímž centru se objevuje motiv Nejsvětější trojice, před níž je zobrazena Panna Marie v bílém rouchu s gestem modlitby jakožto hlavní řádová patronka. Ústřední výjev obklopuje velké množství světců, mezi kterými by se mělo nacházet všech 12 apoštolů²²⁹. Identifikovat lze v popředí postavu sv. Petra s klíči, vedle které s největší pravděpodobností sedí jeho protějšek, sv. Pavel. Podle výrazného atributu kříže ve tvaru písmene X lze také rozpoznat sv. Ondřeje. Napravo od hlavního seskupení světců sedí na oblaku postava sv. Norberta v bílém rouchu s biskupskou berlou. Za ním se nachází postava sv. Barbory s korunou a věží. Nad Norbertem stojí dále postava bl. Hroznaty, který má ruce v okovech a přidržuje palmovou ratolest jakožto symbol mučednictví. Další postavy světců nelze kvůli nedostatku zřetelných atributů konkrétně identifikovat, mělo by se jednat o řádové světce²³⁰. Celý výjev lemují na vrchní části putti zahalení v pestrobarevných látkách, kteří přidržují květinovou girlandu. Všemi třemi motivy prostupuje výrazná postava letícího anděla, který přináší z nebes palmovou ratolest. Interpretace tohoto motivu může být taková, že anděl přináší atribut mučednictví řádovým bratřím, kteří často při misijních cestách umírali.²³¹

Ve menším štukovém rámci směrem na sever od hlavní fresky je opět zobrazena nebeská sféra, do které jsou vloženy postavy čtyř západních církevních otců [93]. Zleva je to sv. Augustin, jehož atributy jsou biskupský oděv s berlou a hoch (zřejmě mladý Ježíš) pod ním, který drží v rukou hořící srdce jako symbol náboženské horlivosti.²³² Vedle Augustina sedí zády k pozorovateli sv. Ambrož v biskupském rouchu, který čte v otevřené knize a pod ním se z pod oblak vynořuje symbol včelího úlu.²³³ Nad Ambrožem je zachycen svatý Řehoř Veliký s papežskou tiárou, který píše perem v knize a nad ním letí holubice, která mu jakožto vtělení Ducha svatého dodává inspiraci.²³⁴ Úplně vpravo je nakonec zachycen sv. Jeroným v červeném oděvu, jehož atributy jsou kardinálský klobouk, lev a anděl, který mu přidržuje knihu.²³⁵ Celou fresku doplňují v popředí detaily rozházených knih, svitků a listin a v pravé horní části postava letícího anděla.

²²⁹ Tyl (pozn. 213), s. 58.

²³⁰ Ibidem.

²³¹ Ibidem.

²³² Rulíšek (pozn. 228).

²³³ Ibidem.

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ Ibidem.

Ve štukovém rámci na opačné straně od hlavní fresky jsou přítomny postavy čtyř evangelistů [94]. Zleva to je sv. Lukáš s atributem býka, dále sv. Matouš s atributem anděla, sv. Marek s atributem okřídleného lva a sv. Jan s atributem orla. Všichni evangelisté sedí na oblacích v iluzivní nebeské sféře a drží v rukou svá otevřená evangelia. Vlevo nahoře doplňuje scénu malý putto s knihou v rukách. Tato freska byla nejspíše kvůli zatékání ve střeše značně poškozena, což lze zpozorovat zejména u postavy sv. Jana.

Společným prvkem všech tří fresek je zejména přehlednost a pestrobarevnost. Jako barvy zde vynikají zejména modrá, žlutá, zelená a červená. Krattner ve svých freskách pracuje zejména s velkými scénami, ve kterých využívá tradice barokní malby. Jeho malby navazují na typologii barokních iluzivních nástropních fresek, které mají pozorovatele uchvátit a navodit skutečný průhled do nebeské sféry²³⁶. Stejným způsobem navazují na tuto tvorbu vyobrazením iluzivní architektury spolu se změtí mnoha postav světců a andělů. Postavy jsou značně individualizované. Krattner pracuje s prostorem, který je z části zahalen oblaky a působí mystickým dojmem. Nebeská záře, andělské postavy a hustá oblaka plná světců umocňují vzhled do nadpřirozené scény, která má pozorovatele zejména uchvátit a předvést mu tu správnou víru. V ústředním rámci je veškerý pohyb společně s gesty postav směřován ke dvěma hlavním symbolům, kterými jsou monstrance a Nejsvětější trojice. Nejvýraznější pohyb nalezneme u letících andělských postav a dále u řádových bratří, kteří pomáhají postavám nemocných a cizích národností. Malby navazují svojí tematikou a prací s prostorem a atmosférou na své barokní předstupy, ale tyto principy přizpůsobují době vzniku. Postavy tak postrádají typickou barokizující dynamiku, která zaručuje důležitou emotivní složku malby. Krattner skládá postavy velmi názorně a přehledně, často bez zbytečného pohybu. Tím docílí výsledné přehlednosti scény, která ale jistým způsobem postrádá hlubší emotivní působení na diváka. Celkově působí malby více realisticky, zejména díky zamlžené formě oblaků, umírněným pohybům postav a také silné individualizaci jednotlivých světců. Pozoruhodným detailem jsou barevné kombinace oděvů sv. Marka a dále například postav příslušníků turkických národností, které vytvářejí až metalicky lesklý efekt látky.

Obecná typologie krattnerových maleb vychází z barokních nástropních maleb ve významných klášterních komplexech, které sloužily jako prezentace řádové činnosti. Mezi příklady významných barokních klášterních nástěnných maleb na našem území lze zařadit již zmíněnou monumentální nástěnnou malbu v knihovně kláštera na Strahově, která mohla

²³⁶ Mezi průkopníky iluzivních stropních fresek můžeme zařadit významné italské umělce, kterými byli například Andrea Pozzo nebo Andrea Mantegna.

mít díky vazbám na Teplou jistě vliv při formování maleb v knihovním sále kláštera. Fresku s názvem Duchovní vývoj lidstva ve Filozofickém sále knihovny namaloval v roce 1794 malíř F. A. Maulbertsch.²³⁷ Rozsáhlá malba je složena z mnoha scén a motivů. Podobnost s malbami v Teplé lze nalézt například v zobrazení skupiny církevních otců, nebo v práci s antikizující iluzivní architekturou. Obdobně jako v Teplé se ve strahovské knihovně nechal zvětšit objednavatel malby, opat Václav Josef Mayer.²³⁸ Dalším příkladem mohou být nástropní malby v konventu kláštera v Plasích, které jsou blízké tepelským malbám svou přehledností a umírněností v rámci pohybu jednotlivých postav.

Téma Triumfu eucharistie či Adorace eucharistie vychází z mnoha předobrazů, které byly uplatňovány zejména v monumentální renesanční a barokní malbě. Příkladem může být freska Disputace o Svátosti oltářní od Raffaela z let 1508-1509, která představuje podobné dělení výjevu na několik horizontálních scén. Na části zemské nalezneme postavy biskupů a učenců spolu s ústředním motivem monstrance na mense. Ve vrchní části se objevuje motiv Nejsvětější trojice, kterou obklopují apoštolové. Na samotném vrcholu vidíme další shluk oblak spolu s letícími postavami andělů. Dalšími zahraničními analogiemi s podobným tématem a koncepcí mohou být malby Adorace hostie z roku 1729 v benediktinském klášteře Huysburg, Adorace eucharistie od Agostina Ciampelliho z roku 1614 v římském Il Gesù, nebo Oslava eucharistie od Ventura Salimbeniho z konce 16. století v kostele sv. Petra v Sieně.²³⁹ Bližším příkladem může být freska Oslava Nejsvětější svátosti, kterou vytvořil roku 1728 Jan Kryštof Handke v Kapli Božího Těla v prostoru bývalého jezuitského konviktu v Olomouci.²⁴⁰ Na této fresce je monstrance uložena podobně jako v Teplé v imaginativní architektuře, ale není již tak zdůrazněna.

Podobná tematika nástěnných maleb se objevuje také v dalších významných premonstrátských klášterech. Knihovna premonstrátské kanonie v Nové Říši je zdobena freskou z roku 1770, která zahrnuje několik scén, kterým vévodí ústřední motiv monstrance s hostií, kterou drží postavy andělů.²⁴¹ Dalším příkladem může být zaniklá malba svatého Norberta z roku 1778, který poráží pomocí monstrance kacíře v premonstrátské kanonii v Louce u Znojma.²⁴² Mezi zahraniční příklady lze zahrnout malbu Triumfu sv. Norberta

²³⁷ Pavel Preiss, Filozofický sál. Duchovní vývoj lidstva na fresce Františka Antonína Maulbertsche, in: Pravoslav Kneidl (ed.), *Strahovská knihovna, Památník národního písemnictví*, 1988, s. 99-147.

²³⁸ Ibidem, s. 142.

²³⁹ Margaret Duffy, *Corpus Christi – „The Living Bread That Came Down From Heaven“*, dostupné z: <http://imagineidei.blogspot.com/2017/06/corpus-christi-living-bread-that-came.html> [Vyhledáno 19. 04. 2023].

²⁴⁰ Kaple Božího Těla, <https://uc.upol.cz/de/historie/kaple-boziho-tela/> [Vyhledáno 19. 04. 2023].

²⁴¹ Šeferisová Loudová (pozn. 170), s. 261.

²⁴² Ibidem, s. 264.

v německém premonstrátském klášteře Bad Schussenried z roku 1745, nebo malbu představující Zázrak hostie v refektáři německého premonstrátského opatství Obermarchtal z let 1750-1751.²⁴³ Všechny tyto výše zmíněné příklady modifikace motivu svatého Norberta a Triumfu Nejsvětější svátosti pracují s prezentací Norberta jako vítěze nad kacířstvím, ke kterému mu ve vyobrazeních vypomáhá monstrance²⁴⁴ s hostií. Motivy působí na diváka až vyhroceným a násilným dojmem. Freska s tématem Adorace Nejsvětější svátosti v Teplé využívá podobně jako další premonstrátské kláštery motiv monstrance jako ukázkou správného dodržování křesťanské víry. Oproti předešlým příkladům zde chybí postava bojovného sv. Norberta, která dodávala freskám dynamiku a pocit síly. Norbert je zde přítomen v nebeské sféře, kde s ostatními světcí vzhlíží směrem k Nejsvětější trojici. Správná víra je tak nenásilně představována jak představitelům cizích národností, tak všem přihlížejícím.

Ikonograficky se nástrovní malby v tepelské knihovně tematicky vymykají motivům ostatních klášterních knihoven, které nejčastěji oslavují Boží moudrost, vědění, či umění. Jak již bylo řečeno výše v této kapitole, malby měly ale původně zobrazovat alegorii věd a umění. Tato koncepce byla nakonec změněna v prospěch většího zacílení na víru samotnou než na další témata spojená s knihovními prostory. Koncepce ale není zcela neobvyklá, jelikož velmi podobné téma nalezneme také ve zmiňované knihovně kláštera v Nové Říši. Malby v Teplé tedy konotují spíše s představou hluboké zbožnosti, kterou klášter podporuje a zároveň ji chce předat dál. Motiv čtyř církevních otců může být převzat z výzdoby Teologického sálu tepelské původní barokní knihovny. Motivy vědy a umění zpodobňují již štukové reliéfy v druhé galerii, proto byla možná u maleb vybrána tato odlišná tematika.

Podle archivního materiálu je Karel Krattner mimo těchto přiblížených maleb také autorem výmalby třinácti polokruhových nástěnných polí v lunetách, které se táhnou pod stropem kolem knihovního sálu.²⁴⁵ Pole jsou vymalována střídajícími se křehkými detaily v okrové barvě. Jemné rozviliny a florální ornamenty zde ohraničují prázdné žluto béžové plochy a dotvářejí spolu se štukovou výzdobou plasticitu sálu.

²⁴³ Ibidem, s. 263-264.

²⁴⁴ Monstrance je hlavním atributem sv. Norberta.

²⁴⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *Kostenüberschlag zur Erbaueng eines Bibliotheks-Gebäudes im Praem. Stifte Tepl*, i. č. 2248, kar 579.

8.4. Umělecké kování

Ručně kované zábradlí bylo pro novostavbu objednáno jak pro obě galerie knihovního sálu, tak také pro knihovni schodiště. Zábradlí v knihovním sále vytvořila firma Emil Klingenstein z Prahy.

Pražská firma se zaměřovala na stavební a umělecké zámečnictví a také na výrobu výtahů.²⁴⁶ Pro nový knihovni sál nabídla zakázku na: „*Dvě galerijní zábradlí v nejlepším uměleckém ručním kovářském provedení, včetně nátěru a montáže na stavbě. Horní galerie podle průhlednějšího vzoru za 62,00K, dolní galerie podle bohatšího vzoru za 70,00K za běžný metr.*“²⁴⁷ „Dodatečně firma pro knihovnu vytvořila také sedm mosazných ochranných tyčí k okenním ostěním v první galerii sálu.“²⁴⁸ V dopise z 27. března 1904 poslala firma jak nabídku, tak také ujištění o své kvalitní práci: *Přestože jsou uvedené ceny dražší než u konkurence, prosím, abyste věřili mému ujištění, že tomu tak není. Vezmete-li v úvahu, že dodám důkladně umělecky kované a svařované dílo, u něhož i ten nejmenší detail musí zhotovit moji řemeslníci, zatímco konkurence používá pouze nýty na 1 mm silném plechu, což také vůbec neodpovídá baroknímu stylu, pak Vám předání díla mé firmě nabízí nejen záruku, že bude provedeno správně jak po architektonické, tak po technické stránce, ale také že bude dodáno levněji ve srovnání se službami konkurence.*“²⁴⁹

Z korespondence mezi firmou a klášterem lze odvodit, že firma E. Klingenstein spolupracovala s truhlářskou firmou Röhrs. Možná proto si firma stejně jako firma Röhrs najala pomocného architekta Aloise Dryáka, který prováděl korekce výkresů a sám měl dokonce navrhnout podobu dvou erbů, které byly dodány do dvou středních polí delších stran druhé galerie.²⁵⁰ V dopise z 30. března 1904 psala firma klášteru: „*V nejbližších dnech obdržíte také kopie a snad i výkres erbu, se kterým spoléhám na architekta Dryáka.*“²⁵¹ Díky vzájemné spolupráci firem a ateliérů, které na stavbě pracovali, se tak architekt Dryák jeví jako pomocník, který prováděl korektury, upravoval návrhy a vytvářel vlastní výkresy, a tím tak pomáhal vytvářet jednotnou koncepci a vzhled vznikajícího vybavení knihovního sálu.

Jak již bylo výše zmíněno, kované zábradlí v knihovním sále je v obou galeriích odlišné. Zábradlí první galerie je propracovanější a bohatší [95,96], zatímco vyšší galerie má

²⁴⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, 12c *Kunstschlosser-Arbeiten, Emil Klingenstein Prag*, i. č. 2248, kar. 579.

²⁴⁷ Ibidem.

²⁴⁸ Ibidem.

²⁴⁹ Ibidem.

²⁵⁰ Ibidem.

²⁵¹ Ibidem.

zábradlí sice méně zdobné [97], ale doplněné o dva důkladně zpracované erby kláštera [98]. Tato koncepce určitým způsobem navazuje na další umělecké prvky sálu. Bohatší zábradlí je umístěno ve spodní galerii zřejmě proto, že tak navazuje na bohatě zdobené nástavce knihovnických skříní. Forma kovaného zábradlí využívá klasických barokních forem uměleckého kování, které se vyznačují zejména svou symetričností, prací s volutami, vegetativními motivy, ostrými hranami a zlacením.²⁵² Jednotlivé úseky zábradlí jsou osově souměrné.

Zábradlí spodní galerie je tvořeno dvěma střídajícími se motivy. Ústředním prvkem prvního motivu je lomený třílistý útvar, který je doplněn o rostlinné úponky, zlacené kuličky a menší voluty. Tento útvar uzavírají po obou stranách dlouhé zlacené voluty. Ze spodních zlacených akantových listů vyrůstají do stran a také směrem do prostoru sálu dlouhé rozřepené a zvlněné listy. Zbytek plochy je vyplněn dalšími zohýbanými rostlinnými úponky, lomenými volutami či na vrchní straně malými ovály. Druhý motiv zábradlí je velmi podobný předchozímu motivu, jen místo třílistého útvaru se ve středu polí objevují tři zlacené květy růží, ze kterých po stranách vyrůstají dvě větvičky s vypouklými listy. Zbylá plocha je koncipována totožně jako u prvního motivu. Jednotlivá pole zábradlí jsou ve spodních částech pomyslně spojena úzkým zlaceným akantovým listem, který je plasticky prohnutý směrem do prostoru knihovnického sálu.

Forma zábradlí vrchní galerie navazuje na podobu spodní galerie. Pole jsou velmi podobná, jen se ve středních částech nenachází žádné větší poutavé prvky. Střední polí jsou zdobeny jen malými zlacenými rozetkami a na vrchní a spodní části zlatými zprohýbanými akantovými listy. Druhá galerie opět využívá střídání dvou motivů, které se liší pouze spletením linií a velikostí rozet ve středních částech. Prostřední pole dvou delších stran galerie, která jsou v průhledu se dveřmi do tohoto patra, disponují navíc detailně zdobenými velkými erby kláštera, které navrhl sám architekt Alois Dryák. Erby jsou tvořeny ústředními kruhovými polí, ze kterých vyrůstají do prostoru tři zlacená paroží. Mezi tato mohutná paroží jsou po vzoru kamenného erbu ze štítu muzejního traktu vloženy zlacené iniciály budovatele (G J H A T) spolu s datací 1904, která připomíná dokončení zakázky na zábradlí. Po stranách doplňují pole typické atributy kláštera – rozevláté stužky, biskupská berla, která je zpodobněna v šikmé poloze za erbem, a mitra na samotném vrcholu. Celý výjev obklopuje akantové listoví a hustě zavité voluty.

Ručně kovaná zábradlí v knihovnickém sále kláštera pracují s barokizujícími prvky, které přizpůsobují své době a v jistých detailech již také využívají nové práce s dekorem,

²⁵² Karel Goňa – Pavel Révay – Šimon Vondruška, *Umělecké kovárství*, 2005, s. 40-41.

kteřá mŕže pŕipomínat secesní tvarosloví. Tyto momenty můžeme pozorovat například u vysoce realistického zobrazení květŕ a vĕtví rŕží nebo pŕi pŕáci s podlouhlými snítkami listŕ, kteřé pŕesahují prostor polí a rozvíjí se směrem do prostoru sálu.

V barokních knihovnách se vĕtšinou nesetkáváme s kovaným zábradlím, ale spíše se zábradlím dřevĕným. Nejčastĕji jsou komponována jako balustráda, nebo využívají jednoduchých křivek, či oválných otvorŕ. Tepelská knihovna pracuje s bohatĕ zdobeným kovaným zábradlím, kteřé se používalo často spíše pŕi schodištích, nebo pŕi venkovní ozdobĕ budov. Obdobou mŕže být například barokní knihovní sál v Klementinu z první poloviny 18. století [136], jehož galerii obíhá detailně propracované kované zábradlí, kteřé je obdobnĕ jako zábradlí v Teplĕ částečně zlacené. Další analogií mŕže být zábradlí klášterní knihovny v rakouském Admontu (z druhé poloviny 18. století), kteřé je ale tvořeno velmi jednoduchou a umírnĕnou formou.

9. Navazující místnosti a klášterní muzeum

Kolem velkého knihovního sálu se rozléhá několik dalších místností, které jsou nedílnou součástí fungování klášterní knihovny. V přízemí, před jižním vchodem do sálu, se rozprostírá místnost čítárny [100,101], na kterou navazuje na levé straně kancelář knihovníka. Dominantou čítárny je kazetový strop, který je tvořen střídavým motivem oktagonů a čtverců s rozetami [102]. Strop byl vytvořen ze sádky jako velmi věrná imitace dřeva.²⁵³ Kolem plochy stropu se táhne jednoduchá profilovaná římsa držaná malými konzolami. Stěny místnosti jsou zhruba do jedné třetiny obloženy táflováním, které je tvořeno profilovanými rámci s drobným rostlinným dekorem a na vrchu s motivem vejcovce. Zbytek plochy stěn je pokryt zelenou tapetou s reliéfními svislými pruhy tvořenými listovým motivem. Na stěnách byly původně zavěšeny portrétní obrazy tepelských kanovníků Adalberta Rittera von Kunesch a Kaspara Miesnera, které doplňovala dvě malá bitevní zátiší a dva obrazy od Carla Nuvoloneho zpodobňující Marii Terezii a jejího manžela Františka Lotrinského.²⁵⁴ Tři mohutné dveře lemují lomené šambránové rámce a jejich vrcholy ukončují supraporty, které tvoří lomené profilované římsy držené konzolami. Plochu supraport vyplňují prázdné rámce tvořené zavíťm ornamentem. V místnosti se dále nachází dva dřevěné kabinety. Původně stál uprostřed místnosti stůl se dvěma židlemi. Stěny navazující kanceláře knihovníka jsou čistě bílé s profilovanými římsami. V kanceláři stojí několik jednoduchých dřevěných knihovních skříní. Po dokončení novostavby zde měly viset portréty tepelského kanovníka Aloise Davida a pruského krále Fridricha II.²⁵⁵

Podél západní strany velkého sálu se táhne objemný roštový depozitář, který je tvořen kovovou konstrukcí [104,105]. Jednotlivé surové stěny jsou zdobeny pouze jednoduchými profilovanými obdélnými rámci. Dalším dekorativním prvkem jsou již jen kovová zábradlí. Schodišťové zábradlí je zdobeno jednoduchými volutami, zábradlí u okenních výklenků je bohatší, tvořené rostlinnými motivy a volutami.

V patře vede za západní stranou sálu dlouhá chodba, která je doplněna o některé umělecké předměty z klášterních sbírek, které jsou zde prezentovány společně s rozsáhlou portrétní galerií opatů kláštera [114]. Na obou koncích sálu jsou připojeny dvě místnosti původně určené k uchovávání rukopisů a inkunábulí [106]. Nad místností určenou pro uchovávání rukopisů se měla nacházet místnost určená k uchovávání rytin, starých map a

²⁵³ Grassl (pozn. 129), s. 40.

²⁵⁴ Ibidem, s. 40.

²⁵⁵ Ibidem, s. 38-40.

hudby.²⁵⁶ Všechny tyto místnosti ukrývají jemnou nástropní štukaturu ve formě profilovaných šambrán s ústředním rostlinným dekorem.

Chodby propojující jednotlivé místnosti novostavby jsou koncipovány podle předlohy barokního konventu. Stěny jsou členěny jednoduchými římsami a šambránami spolu s kruhovými výřezy [112-115]. Hlavním uměleckým prvkem je zde štukatura, na které se podíleli již zmínění štukatéři Watzek a Hollub.

Dvě monumentální schodiště [107], která vedou po stranách knihovního sálu, jsou zdobena zábradlím od Hermanna Ernsta, který byl uměleckým zámečnickem z nedalekého Chebu.²⁵⁷ Pole zábradlí jsou tvořena zcela odlišně, než je tomu v knihovním sálu [109-111]. Je zde využíváno většího množství menších detailů a výsledná pole tak působí velmi bohatě. Použity jsou zde zejména voluty, akantové listoví, ale také další rostlinné úponky nebo pásy. Prostory schodiště zdobí masivní mramorové sloupy. Dříky sloupů jsou tvořeny salzburským červeným mramorem, dórské hlavice a podstavce naopak jasně bílým carrarským mramorem.²⁵⁸ Mramor dodala firma Kiefer v Oberlamu bei Hallein (u Salzburku).²⁵⁹

Součástí novostavby je také rozsáhlé muzeum, jehož budova je připojena kolmo ke knihovnímu bloku. Muzeum bylo původně rozděleno do dvou částí, kterými byly velký [119] a malý [120] muzejní sál. Ve velkém sálu [116, 117] byla shromážděna sbírka obrazů, přírodnin a starožitností (tzv. „*Physikalische Sammlungen*“ a „*Naturhistorische Sammlungen*“).²⁶⁰ Mezi obrazy se měla nacházet díla od významných umělců, kterými byli například Karel Škréta nebo Josef Heintz starší.²⁶¹ Velkou část sbírek zastupovaly minerály, které pocházely od J. S. Grünera a W. Goetheho.²⁶² Zbytek sbírky zaujímal zejména archeologické nálezy, dary nebo pečete.²⁶³ Podlouhlý muzejní prostor je uprostřed členěn pomocí masivních mramorových sloupů s iónskými hlavicemi. Sloupy jsou opět ze salzburského a carrarského mramoru. Strop velkého sálu je tvořen zapuštěnými obdélnými poli, které zdobí bohatá štukatura s rostlinným a páskovým ornamentem a konzolami [118]. Menší muzejní sál uchovával další obrazy, model klášterní zvonice a další technické přístroje.²⁶⁴ Dřevěné vybavení muzea vytvořila také firma H. Röhrs ve stejné formě, jako

²⁵⁶ Ibidem, s. 43.

²⁵⁷ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *12b Kunstschlosser – H. Ernst Eger*, i. č. 2248, kar. 579.

²⁵⁸ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *Kostenüberschlag zur eines Bibliotheksgebäudes im Praem. Stifte Tepl*, i. č. 2248, kar. 579.

²⁵⁹ Grassl (pozn. 129), s. 38.

²⁶⁰ Ibidem, s. 43.

²⁶¹ Ibidem, s. 43-44.

²⁶² Ibidem, s. 44-46.

²⁶³ Ibidem, s. 46-48.

²⁶⁴ Ibidem.

vybavení knihovního sálu. Podle dochovaných faktur dodala do muzea osm vitrín dlouhých 7 metrů, šest skříněk a dvě velké vitríny na zbraně.²⁶⁵ Spolu s muzejními vitrínami byly dodány čtyři menší vitríny také do knihovního sálu.

Součástí chodeb a navazujících místností novostavby je osvětlení, pro které dodala potřebné lampy a lustry vídeňská firma Danubia²⁶⁶. Ředitelem této firmy byl Moriz Kappall.²⁶⁷ Firma v dopisech pro klášter ujišťovala opata o kvalitě svých výrobků, které dodala také do domů v Mariánských Lázních, kde byly chváleny.²⁶⁸ Firma vytvářela podle svého loga již osvětlení, které pracuje se secesním tvaroslovím. Pro klášter ale i tak zvládla vytvořit zakázku v odlišné a starší formě. Firma dodala do celé novostavby galvanicky pozlacená bronzová svítidla zdobená opálovými stínidly, perleťovými třásněmi a matnými skly.²⁶⁹ Svítidla jsou tvořena volutami, zohýbanými akantovými lístky a dalšími barokizujícími motivy [103]. Nové osvětlení bylo umístěno zřejmě také do dalších částí kláštera, kterými je například původní barokní knihovna zdobená nádhernými zlacenými lustry. V archivních materiálech kláštera jsou uchovány ukázkové nákresy různých druhů osvětlení, které ukazují skvěle využívané formy a tvary.

V patře nad muzeem se nacházely původně pokoje pro hosty. Dnes jsou místnosti využívány převážně jako sklad knih a dalších materiálů [121]. Pod muzeem se původně nacházely kanceláře úředníků kláštera. Stropy všech těchto místností pokrývá opět jemná štukatura [122,123].

Nábytek doplňující zmiňované místnosti novostavby dodala také firma H. Röhrs. Pokoje vybavila postelemi, stoly, skříněmi, křesly spolu se všemi ostatními detaily jako byly například zrcadla či okenní závěsy.²⁷⁰ Veškerý nábytek byl vytvořen z dubu nebo ořechu v barokním stylu, v přijímacím salonku byl nábytek dokonce zlacen.²⁷¹ Jako potah byl využit francouzský hedvábný damašek.²⁷²

V suterénu novostavby se podle plánů rozléhal pod knihovním sálem další rozsáhlý archiv.²⁷³ Tyto prostory byly ale kvůli nepříznivým podmínkám a špatnému zacházení značně poškozeny.

²⁶⁵ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, 19. *Kunstattschlerei I., H. Röhrs Prag (245-385)*, i. č. 2248, kar. 580.

²⁶⁶ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, 21 *Elektrische Beleuchtung*, i. č. 2248, kar. 580.

²⁶⁷ Ibidem.

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ Ibidem.

²⁷⁰ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, 19. *Kunstattschlerei I., H. Röhrs Prag (245-385)*, i. č. 2248, kar. 580.

²⁷¹ Ibidem.

²⁷² Ibidem.

²⁷³ SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *Schaffer – soubor listů*, i. č. 2248.

10. Nerealizovaný plán přístavby konventu

Podle dochovaných plánů na novostavbu knihovny a muzea se dá předpokládat, že opat Helmer měl s komplexem kláštera ještě velké plány. Na několika plánech od architekta Josefa Schaffera z roku 1902 (a před ním) i na nesignovaných náčrtcích se mimo samotnou novostavbu ukazují také náčrty možných budov, které měly na knihovnu a muzeum navazovat [124-129]. Tato křídla měla dokonce vytvořit velkou kvadraturu, která by svou podobou navazovala na kvadraturu barokní. Tato monumentální vize zřejmě pramenila ze snahy vytvořit z kláštera dokonalý komplex, který by dovršil staleté stavební etapy. Nový blok by také umocnil symetrii komplexu, která byla podpořena již stavbou knihovny a muzea.

Nové křídlo by venkovní hmotou zcela navazovalo na protilehlou stranu. Nově vzniklý vnitřní dvůr by byl ale rozměrnější, jelikož by ho nepřepažovala žádná budova, jak je tomu v barokní části. Na plánu přízemí novostavby od architekta Josefa Schaffera z 20. července 1901 se dokonce objevuje zcela nový a jedinečný objekt, který již není dále nikde blíže popisován nebo komentován, a to menší centrální stavba, která měla být propojena s prostřední částí východní fasády knihovního sálu [124]. Stavba je na plánu popsána jako „*Zahradní pavilon pro rarity*²⁷⁴ nebo jako *letní čítárna*“²⁷⁵ a plochu měla mít zhruba 56 m². Na témže plánu je při východní straně muzejní části budovy naznačen možný průběh další dostavby, který je komentován jako „*případná projektová přístavba kláštera jako přímé spojení*“²⁷⁶. Na dalším plánu, který zobrazuje původní návrh fasády novostavby, se objevuje tato centrální stavba znovu, a to i s návrhem fasády a vnitřního dekoru [125]. Stavba měla mít tvar oktagonu a završena měla být barokizující dutou kupolí s lucernou. Fasáda se podle nákresu zdá být doplněna bosáží, na kterou navazují barokní detaily. V přízemí se střídají obdélná okna s venkovním zábradlím s balustrádou a podlouhlá okna zakončená oblouky (totožná s okny na východní fasádě knihovního sálu), přičemž před obdélná okna předstupují portiky s plochými tympanony a jednoduchými hladkými sloupy. Zmiňovaná okna mohla být otevřená, což by podporovalo funkci budovy jako letní čítárny. Ve vnitřní výzdobě se objevují podobné principy jako ve vrchní galerii knihovního sálu. Střídají se zde v tomto případě polosloupy a výřezy oken doplněné svrchu o štukovou výzdobu. Prostor navíc

²⁷⁴ Koncept jakéhosi „kabinetu kuriozit“, který se nachází při klášterní knihovně můžeme pozorovat také například v premonstrátském klášteře v Praze na Strahově. Odtud mohla do Teplé přijít inspirace ke stavbě tohoto pavilonu. (Václav Bartůšek, Úloha knihovny v řádové každodennosti v baroku, in: *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd*, 2010, s. 126.)

²⁷⁵ SOKA Cheb, Premonstráti Teplá, *Schaffer – soubor listů*, i. č. 2248.

²⁷⁶ *Ibidem*.

osvětluje vrchní světlík. Celková forma tohoto zahradního pavilonu navazuje na tradici centralizujících staveb, které se vyznačují volnočasovým charakterem. Na druhou stranu evokuje také propojení s typem centralizujících sakrálních prostor, které tvořily jakýsi zhmotněný vrchol a reprezentaci víry. Jistým způsobem může plán stavby souviset s navázáním na stavbu barokního letohrádku (gloriet), který se nachází v severozápadní části areálu kláštera. Tato osmiboká stavba s mansardovou střechou byla postavena kolem poloviny 18. století a určitou dobu sloužila jako obydlí pro klášterního lékaře dr. Nehra, který byl v práci již zmíněn jako spoluzakladatel Mariánských Lázní.²⁷⁷

Podrobněji dokazuje snahu o rozšíření konventu kláštera celkový plán konventu s kostelem od architekta Schaffera²⁷⁸, které byly vytvořeny před rokem 1902 [126]. Na tomto plánu je zakreslena červenou barvou plánovaná novostavba knihovny a muzea, ale také dlouhé východní křídlo, které by navazovalo na východní část barokního konventu. Toto nové křídlo by zrcadlově přesně kopírovalo barokní část i s doplněním šestihranného útvaru na jeho severním nároží. Celou východní část, barokní i neobarokní, by spojoval středový rizalit. Tento rizalit by měl podle dalšího dochovaného plánu dynamičtější formu, kterou by umocňovaly dva postranní tympanony se sochami na vrcholcích [127,128]. Plocha by byla opět jako u knihovny východní fasády členěna dlouhými pilastry spolu s výraznými okenními římsami. Střecha by byla mansardová se zdobenými vikýři a vrcholky fasády by na krajích zdobily dvě sochy [129]. Mezi novým muzejním blokem a plánovaným východním křídlem je tužkou naznačen ještě další propojující trakt, který by možná sloužil k rozšíření muzejních sbírek. Uprostřed tohoto naznačeného bloku jsou zobrazeny dva monumentální prostory se schodišti, které by mohly typologicky navazovat na významné muzejní budovy 19. století. Nový blok by se tak stal ústředním prostorem velkého klášterního muzea.

S dobou počátku první světové války však z těchto velkolepých plánů zřejmě sešlo a kvůli navazujícím obdobím se tak nikdy nerealizovaly. Po konci první světové války přišla zhoršená hospodářská situace kláštera, kterou podlomily zejména přicházející hospodářské reformy. Klášter měl dost práce s opravami ostatních klášterních budov a vůbec se záchranou komplexu, na dostavbu se tak jistě už vůbec nemyslelo. I tak ale zůstává nerealizovaný plán na stavbu nového komplexu a zahradního pavilonu jako velmi ambiciózní a budovatelské gesto opata Helmera, kterým chtěl ještě rozšířit své zásluhy v rámci kláštera, a které by po mnoha staletích dovršilo stavební počínání kláštera.

²⁷⁷ Janoušek (pozn. 53), s. 80.

²⁷⁸ NPÚ Loket, Jakub Krček *Klášter Teplá – Hloubková archivní rešerše*, 2013, T53.

11. Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo přiblížit kontext významné novostavby knihovny v klášteře Teplá, hlouběji zmapovat působení konkrétních umělců a pokusit se o propojení knihovny s jejími barokními předobrazy. Knihovna se při bližším průzkumu jeví jako jedinečná stavba svého druhu. Pomocí několika zdrojů, převážně barokních nebo vrcholně renesančních, předvádí velkolepou stavbu, která na jednu stranu navazuje na starší formy a tradice, ale přináší již také moderní myšlenky a technologie počátku 20. století. Tyto nové přístupy tak napomáhají k co nejoptimálnějšímu chodu knihovny a muzea, jež uchovávají velmi významné tisky a artefakty.

Z českého prostředí koresponduje s tepelskou knihovnou zejména knihovna premonstrátského kláštera na Strahově. Oproti tomuto známému typu dvou barokních knihovnických sálů je tepelská knihovna tvořena pouze jedním monumentálním sálem, který je velmi bohatě zdoben. Svoji formou navazuje tedy spíše na rakouské klášterní knihovny, které jsou tvořeny velkými sály doplněnými o dřevěné vybavení a velké nástropní malby. Na rozdíl od těchto knihoven však nad tradiční dřevěné vybavení staví ještě další patro, které již signalizuje spíše tradicí historizující architektury 19. století. Spojením klasických forem barokních klášterních knihoven a novějšího tvarosloví spíše renesančního charakteru tak vytváří jedinečné dílo, které nemá v rámci klášterní architektury obdoby.

Historizující charakter stavby slouží jako spojnice, která propojuje přelom 19. a 20. století s barokní dobou, ve které si klášter postupně budoval dnešní podobu. Knihovní sál je reprezentací a dokladem bohaté historie kláštera, za kterou bylo nashromážděno nespočet knih, rukopisů i muzejních předmětů.

Novostavba knihovny a muzea dotvořila také pohledovou symetrii jádra kláštera, kterou tvoří společně s kostelem a barokním konventem. Tato symetrie byla jistě zamýšlena již dříve, ale až budovatelské ambice opata Helmera ji dovedly k realizaci.

Zajímavým fenoménem v rámci uměleckého dotvoření novostavby je uplatňování jednotlivých umělců. Práce do hloubky zmapovala jednotlivé ateliéry a umělce s využitím dochované korespondence s klášteřem ve spojení s podrobnými účetními knihami. Valná většina umělců, kteří byli k novostavbě pozváni, pocházela přímo z Vídně, nebo měla německé kořeny. Důvodem může být na jednu stranu struktura obyvatelstva v pohraničí, která byla z velké části právě německé národnosti. Jako druhý důvod se může jevit snaha o dosažení co nejvyššího uměleckého díla, ke kterému byli přizváni umělci z Vídně, jelikož ta byla brána jako důležité jádro uměleckého dění tehdejší doby. Třetím důvodem

může být samozřejmě také stavebníkova výrazná sympatie k monarchii a vyhrocený nacionalismus.

Práce spolu se zmapováním umělců přinesla také podrobný pohled na jednotlivé části vybavení knihovny. Tyto části využívají barokizující tvarosloví, ale v některých detailech nezaprou své inovace a trochu jiný náhled na umělecké dílo. Umělci se v jistém smyslu snažili vyhranit vůči baroknímu traktu, který jim měl být v mnoha ohledech předlohou. Umělci tak nastavené formy dodržovali, ale zároveň s motivy pracovali podle vlastního uvážení a podle tehdejšího vkusu a požadavků veřejnosti.

Okrajově práce také osvětlila další navazující prostory novostavby, které dotvářejí celkovou koncepci a funkci novostavby. Významným prostorem je zejména klášterní muzeum, které se stejně jako nová knihovna jeví jako velmi ambiciózní a reprezentativní počín kláštera.

Nakonec práce představila nový pohled na plánovanou dostavbu klášterního areálu, která by vytvořila dokonale symetrický komplex. V krajině by tak vznikl objekt, který by došel konečné formy a podoby, jež byla v očích stavebníka viděna jako vrchol úsilí a úspěchů kláštera. Objeven byl také návrh centralizující čítárny, která měla rozšiřovat plochu knihovního sálu a poskytovat další prostor pro vzdělávání.

Práce přinesla díky prozkoumání dochovaných pramenů spolu s doplňující literaturou hlubší náhled k často opomíjené části areálu, která je ale protkána mnoha důležitými osudy a osobnostmi. Jako první se věnuje novostavbě knihovny z čistě umělecko-historického hlediska a dodává obsáhlejší pohled na kontext stavby.

Zkoumané téma mimo jiné také podněcuje další otázky spojené s navazujícími fenomény, které korespondují s klášteřem a stejně jako knihovně se jim nedostalo komplexnějšího zpracování. Jako jednu z možností dalšího zkoumání by bylo možné zpracovat další budovatelské a restaurátorské ambice a projekty kláštera, kterým byla například již zmiňovaná obnova kostela Panny Marie ve Skocích u Žlutic, na jejíž výzdobě se podíleli také někteří umělci, kteří utvářeli výzdobu v klášterní knihovně.

12. Seznam použité literatury a pramenů

12.1. Prameny

Státní okresní archiv Cheb

- fond Premonstráti Teplá 1197-1996, I. svazek, inv. č. 2228 (ukn 173), 2248 (tvy 178-268, 579, 580)

Archiv Národní galerie v Praze

- Ondřej Soukup – Lucie Večerníková, *Karel Krattner (1862-1926)*, inventář osobního fondu, e. č. 163, NAD 41, 1992 (2018).

Územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu v Lokti

- Jakub Krček, Klášter Teplá, Čp. 1 – Hloubková archivní rešerše, SHP 217, Plzeň 2013.
- Marie Wasková – Radek Široký – Lenka Coufalová, Klášter Teplá – Rešerše historické ikonografie areálu kláštera, Přílohy, T2, Plzeň 2010.
- Václav Bobek – Luboš Janoušek, Závěrečná zpráva o restaurování sedmi novobaročnických knihovnických skříní v Historické knihovně Teplá-klášter, RZ 492, 1987.

12.2. Literatura

Bartůšek, Václav, Úloha knihovny v řádové každodennosti v baroku, in: Jaroslav Vaculík (ed.), *Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity: řada společenských věd č. 24*, Brno 2010.

Brožová, Jarmila, *Historismus – umělecké řemeslo 1860-1900: UMP, prosinec 1975-únor 1976*, Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum 1975.

Buben, M. Milan, *Encyklopedie řádů a kongregací v českých zemích*, II. díl, I. svazek: Řeholní kanovníci, Praha 2003.

Cejpek, Jiří – Hlaváček, Ivan – Kneidl, Pravoslav, *Dějiny knihoven a knihovnictví v českých zemích a vybrané kapitoly z obecných dějin*, Praha 1996.

Chytil, Karel, *Zprávy komise pro soupis stavebních, uměleckých a historických památek král. hlav. města Prahy*, svazek čtvrtý, Praha 1912.

Fendrichová, Kristýna, *Barokní sochy v Liběšicích*, Olomouc 2012 (bakalářská práce).

Gold, Karel – Kašpar, Pavel, *Sochař Emil Zimmermann a oderská kašna císaře Josefa II.*, Odry 2017.

Goňa, Karel – Révay, Pavel – Vondruška, Šimon, *Umělecké kovářství*, Praha 2005.

Grins, Anton, *Topographie der Historischen und Kunstgeschichtlichen Denkmale in der Tschechoslowakischen Republik, A. Land Böhmen in den Bezirken Tepl und Marienbad*, Augsburg 1932.

Habán, Ivo, *Vizionář Karl Krattner a jeho tvorba na severu Čech, K souboru kreseb uložených na státním zámku Frýdlant*, in: *Fontes Nissae (Prameny Nisy)*, XV 2014 č. 2, Liberec 2014.

- Habánová, Anna (ed.), *Mladí lvi v kleci, Umělecké skupiny německy hovořících výtvarníků z Čech, Moravy a Slezska v meziválečném období*, Řevnice: Arbor vitae 2013.
- Hlinomaz, Milan, *Klášter premonstrátů Teplá*, Karlovy Vary 2003.
- Hlinomaz, Milan, Tepelský opat Dr. Gilbert Johann Helmer, in: Milan Augustin (ed.), *Historický sborník Karlovarska VII*, Karlovy Vary: Státní okresní archiv 1999.
- Hoffmann, František, Klášter Teplá, Plzeň, Mariánské Lázně, in: *Minulostí Západočeského kraje XXXVI*, Archiv města Plzně 2001.
- Horyna, Mojmir, Architektura přísného a pozdního historismu, in: Naděžda Blažíčková-Horová (ed.), *Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 (III/2)*, Praha: Academia 2001.
- Janoušek, František Hroznata, *Klášter Teplá: minulost – současnost*, Třebíč: Arca JiMfa 1993.
- Kajlik, Vladimír, Czech Archives at the Crossroads: Breaking with the Past, in: David Klaassen – Richard J. Cox (ed.), *American Archivist vol. 54*, Chicago: The Society of American Archivists 1991.
- Kalinová, Gabriela, *Podnikatelé a živnostníci pohřbení na Malostranském hřbitově, Památky Malostranského hřbitova*, Praha: Spolek Malostranský hřbitov 2015.
- Kubín, Petr, *Blahoslavený Hroznata: Kritický životopis*, Praha 2000.
- Leinsle, G. Ulrich, *Premonstráti*, Praha 2020.
- Mohr, Jan, Franz Metzner a Liberecko, in: *Prameny Nisy (Fontes Nissae)*, XXII 2021 č. 2, Liberec 2021.
- Mrkvička, Antonín, *Knihovna Teplá – klášter*, Praha 1959.
- Nentwich, Milo, Zur Geschichte der Tepler Stiftsbibliothek. In: *Zum 700jährigen Todestage des seligen Hroznata: des Gründers der Klöster Tepl*, Mariánské Lázně 1917.
- Nierhaus, Andreas, Höfisch und Österreichisch. Zur Architektur des Neobarock in Wien, in: Moritz Csáky – Federico Celestini – Ulrich Tragatschnig (ed.), *Barock. Ein Ort des Gedächtnis*, Wien 2007.
- Petráňová, Tereza, *Karl Krattner (1862-1926), Příspěvky k životu a dílu českoněmeckého umělce*, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze 2009 (bakalářská práce).
- Preiss, Pavel, Filozofický sál. Duchovní vývoj lidstva na fresce Františka Antonína Maulbertsche, in: Pravoslav Kneidl (ed.), *Strahovská knihovna, Památník národního písemnictví*, Praha 1988.
- Rulišek, Hynek, *Postavy, atributy, symboly – Slovník křesťanské ikonografie*, Alšova jihočeská galerie v Hluboké nad Vltavou 2005.
- Schmidt, Erhard –Vogt, Gilbert, *Das Stift Tepl und die Prämonstratenser in Obermedlingen*, Donauwörth 1993.
- Seidl, Karel, *Historická knihovna Teplá – klášter*, Praha 1965.
- Šeferisová Loudová, Michaela, *Baroque Ceiling Painting in Central Europe. Barocke Deckenmalerei in Mitteleuropa*, Praha 2007.

- Šeferisová Loudová, Michaela, *Ve jménu moudrosti: ikonografie barokních knihoven na Moravě v 18. století*, Praha 2018.
- Stěnička, Jan, Alois Dryák: Dvojnásobné výročí architekta, in: *Věstník Klubu Za starou Prahu*, ročník XXXII. (III.), číslo 3/2002, Hugo s.r.o. 2002.
- Thieme, Ulrich – Becker, Felix, *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler, Von der Antike bis zur Gegenwart (35/36)*, Leipzig: Seemann 1992.
- Toman, Rolf, *Umění italské renesance, architektura, sochařství, malířství, kresba*, Praha: Slovart 2000.
- Tyl, H. Josef, *Klášter Teplá*, Plzeň 1947.
- Vlček, Pavel, *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků*, Praha 2004.
- Vybíral, Jindřich, *Česká architektura na prahu moderní doby, Devatenáct esejů o devatenáctém století*, Praha: Argo 2002.
- Vybíral, Jindřich, *Friedrich Ohmann – Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách/Die Entdeckung des Barocks und die Anfänge der modernen Architektur in Böhmen*, Praha 2013.
- Vybíral, Jindřich, Gottfried Semper, architekt a teoretik historismu, in: Lada Hubatová-Vacková – Tomáš Zapletal (ed.), *Gottfried Semper, Věda, průmysl a umění*, Praha 2016.
- Vybíral, Jindřich, *Století dědiců a zakladatelů: architektura jižních Čech v období historismu*, Praha: Argo 1999.
- Wirth, Zdeněk – Matějček, Antonín, *Česká architektura 19. století (1800-1920)*, Praha 1922.
- Zahradník, Pavel, *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá I. část*, in: Sborník muzea Karlovarského kraje, r. 19, Cheb 2011.
- Zahradník, Pavel, *Stavební dějiny premonstrátského kláštera Teplá II. část*, in: Sborník muzea Karlovarského kraje, r. 20, Cheb 2012.
- Zatloukal, Pavel, *Architektura druhé poloviny 19. století na Moravě a ve Slezsku*, Olomouc: Kraj. vlastivěd. muzeum – Oblastní galerie výtvarného umění 1986.

12.3. Internetové zdroje

Bäumlová, Michaela, Stručné dějiny klášterní knihovny, *Klášter Teplá*, dostupné z: <https://klastertepla.cz/klasterni-knihovna/historie-knihovny.html> [Vyhledáno 27.02.2023].

Švandrlík, Richard, Osobnosti Mariánských Lázní, *HAMELIKA*, dostupné z: <http://hamelika.wz.cz/h01-01.htm> [Vyhledáno 30.01.2023].

Význačné osobnosti Mariánských Lázní - Schaffer Josef, in: Hamelika, https://www.hamelika.cz/?cz_vyznacne-osobnosti,326#SCHAFFER%20Josef [Vyhledáno 23. 04. 2023].

Encyklopedie, *Encyklopedie knihy v českém středověku a raném novověku*, dostupné z: <https://www.encyklopedieknihy.cz/index.php/Encyklopedie?fbclid=IwAR39iYKJh0Z6ZKws5p6lDGC23BzP1s4Ab3ejxAzsxtlVGD58JL7Diw90Ngc>. [Vyhledáno 03.02.2023].

Building of the State Theatre in Košice, Slovak Culture Profile, <https://profil.kultury.sk/en/building-of-the-state-theatre-in-kosice/> [Vyhledáno 10. 03. 2023].

Sv. Gilbert, in: *klášter Strahov*, <https://www.strahovskyklaster.cz/sv-gilbert> [Vyhledáno 13. 03. 2023].

Ernst Schimanko, *Carl Almeroth*, in: Steyrerpioniere, <https://steyrerpioniere.wordpress.com/2013/05/13/carl-almeroth/> [Vyhledáno 16. 03. 2023].

Národní kulturní památka – Císařské lázně, *Muzeum Karlovy Vary*, <http://kvmuz.cz/typ/zajimavosti-typy-na-vylet/narodni-kult-pamatka-cisarske-lazne> [Vyhledáno 28. 03. 2023].

Karl Wilfert st., Informační portál, věnovaný modernímu a současnému sochařství v České republice, <http://www.socharstvi.info/autori/karl-wilfert-st/> [Vyhledáno 31. 03. 2023].

Marcel Fišer, Alois Rieber, <http://www.socharstvi.info/autori/alois-rieber/> [Vyhledáno 31. 03. 2023].

Heinrich Röhrs v Praze, *Jugendstil Wien*, https://jugendstilwien.at/jugendstil-interieur/?wpv-architekt=heinrich-rohrs-in-prag&wpv_aux_current_post_id=4295&wpv_aux_parent_post_id=4295&wpv_view_count=4102 [Vyhledáno 01. 04. 2023].

Pius Bieri, Ehemalige Zisterzienser-Reichsabtei Kaisheim, in: *Süddeutscher Barock*, <https://www.sueddeutscher-barock.ch/In-Werke/h-r/Kaisheim.html> [Vyhledáno 05. 04. 2023].

Staatliche Bibliothek Neuburg a.d. Donau – geschichte, <https://www.sbund.de/ueber-uns/geschichte/> [Vyhledáno 05. 04. 2023].

Geschichte der Stiftsbibliothek, Abtei Waldsassen, <https://abtei-waldsassen.de/abtei/geschichte-stiftsbibliothek.html> [Vyhledáno 05. 04. 2023].

Margaret Duffy, *Corpus Christi* – „The Living Bread That Came Down From Heaven“, <http://imaginemdei.blogspot.com/2017/06/corpus-christi-living-bread-that-came.html> [Vyhledáno 19. 04. 2023].

Kaple Božího Těla, <https://uc.upol.cz/de/historie/kaple-boziho-tela/>. [Vyhledáno 19. 04. 2023].

Schussenried: Ehem. Prämonstratenser-Reichsabtei und Kirche St. Magnus, <https://www.sueddeutscher-barock.ch/In-Werke/s-z/Schussenried.html> [Vyhledáno 21. 04. 2023].

13. Obrazová příloha

13.1. Seznam obrazové přílohy

- Obr. 1** Blahoslavený Hroznata, v pozadí napravo klášter Teplá, nalevo klášter Chotěšov. [Zdroj: <https://www.bubenec.eu/hroznata-z-ovence/>, vyhledáno 10. 04. 2023.]
- Obr. 2** Blahoslavený Hroznata zřikající se světského života, v pozadí opět kláštery Teplá a Chotěšov, rozmnoženina obrazu E. Dollhopfa (1766). [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 3** Klášter od východu z roku 1665 před barokní přestavbou. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 4** Veduta kláštera se zakladatelem bl. Hroznatou, od západu, pol. 17. století. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 5** Klášterní areál po barokní přestavbě, mědiryt z roku 1735. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 6** Barokní knihovna kláštera Teplá, vpředu teologický sál, vzadu filozofický sál. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 7** Barokní část kláštera, západní fasáda. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 8** Rizalit na jižní straně barokní části kláštera. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 9** Nárožní šestihranná věžice v barokním konventu, od jihovýchodu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 10** Štít na západní fasádě barokního konventu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 11** Původní Filozofický sál barokní knihovny, dnes konferenční místnost kláštera. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 12** Původní Teologický sál barokní knihovny, dnes konventní kaple. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 13** Podobizna opata Raymunda Wilferta II., v pozadí fasáda barokního konventu. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 14** Podobizna opata J. G. Helmera, v pozadí novostavba knihovny a muzea. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 15** Klášter Teplá v polovině 19. století, pohled od jihozápadu. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 16** Klášterní nádvoří, před rokem 1859. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 17** Pohled na stavbu knihovního a muzejního křídla, od východu, 1905. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 18** Ideální prospekt areálu kláštera od firmy Weeser-Krell, od jihozápadu, 1908. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]

- Obr. 19** Ideální prospekt areálu kláštera od firmy Weeser-Krell, od severovýchodu, 1908. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 20** Skica č. VII. k plánované novostavbě. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 21** Skica č. VI. k plánované novostavbě. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 22** Náskres situace plánované novostavby a parku v rámci areálu kláštera. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 23** Náskres situace areálu kláštera. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 24** Plán suterénu a „nízkého přízemí“ novostavby, 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44.]
- Obr. 25** Plán přízemí novostavby, 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 45.]
- Obr. 26** Plán prvního patra novostavby. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 46.]
- Obr. 27** Plán střechy novostavby, 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 47.]
- Obr. 28** Náskres západní fasády novostavby, 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 48.]
- Obr. 29** Prvotní náskres východní fasády novostavby, asi před rokem 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 30** Konečný náskres východní fasády novostavby, 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 50.]
- Obr. 31** Náskres severní fasády novostavby, 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 49.]
- Obr. 32** Prvotní náskres interiéru dvorany, před 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 33** Náskres interiéru dvorany, 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 51.]
- Obr. 34** Náskres vnitřního rozložení muzejních místností. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 35** Náskres rozložení stěn v muzejních prostorech. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 36** Náskres schodišťového prostoru nalevo od dvorany. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 37** Náskres schodišťových prostor u kostela. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]

- Obr. 38** Průřezy novostavbou. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 52.]
- Obr. 39** Signatura architekta Schaffera na dochovaných plánech. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 40** Západní fasáda novostavby. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 41** Muzejní část novostavby se západním štítem, od severozápadu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 42** Novostavba, v popředí muzejní část, za ní východní fasáda knihovního sálu, od severovýchodu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 43** Rizalit knihovního sálu na východní fasádě. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 44** Detail členění fasády rizalitu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 45** Detail vrchních oken rizalitu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 46** Sochy zdobící štít muzejní části novostavby. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 47** Sousoší Korunování Panny Marie, pod ním erb kláštera se dvěma putti. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 48** Socha anděla na vrcholu štítu, nalevo. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 49** Socha anděla na vrcholu štítu, napravo. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 50** Socha sv. Floriána uprostřed vrcholu štítu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 51** Socha sv. Petra, levý okraj štítu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 52** Socha sv. Pavla, pravý okraj štítu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 53** Postava sedícího anděla na levé hraně štítu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 54** Postava sedícího anděla na pravé straně štítu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 55** Detail levého stojícího anděla na barokním štítu konventu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 56** Detail sedícího pravého anděla na barokním štítu konventu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 57** Socha anděla s kalichem, nalevo od sv. Gilberta. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 58** Socha sv. Gilberta, původně nad severním portálem západní fasády novostavby. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 59** Socha anděla s knihou, napravo od sv. Gilberta. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 60** Socha anděla, nalevo od sv. Heřmana Josefa. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 61** Socha sv. Heřmana Josefa, původně nad jižním portálem západní fasády novostavby. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 62** Socha anděla v gestu modlitby, napravo od sv. Heřmana Josefa. [Foto: Filip Vašků, 2023.]

- Obr. 63** Knihovni dvorana, pohled od severu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 64** Knihovni dvorana, pohled od jihu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 65** Knihovni dvorana, pohled od jihovýchodu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 66** Knihovni dvorana, pohled od severozápadu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 67** Štuková výzdoba na okenních ostěních, pohled z přízemí. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 68** Štuková výzdoba okenních ostění, pohled z první galerie. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 69** Štuková výzdoba výklenků ve druhé galerii, teologie a filozofie. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 70** Detail štukového reliéfu, lékařství. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 71** Štuková výzdoba, figurální reliéfy, hlavice a detail římsy. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 72** Štuková výzdoba – římsa, cvikly mezi lunetami. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 73** Detail štukové výzdoby cviklů. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 74** Štuková výzdoba stropu – nárožní pole. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 75** Štuková výzdoba stropu – okrajový rámeček. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 76** Štuková výzdoba stropu – ústřední rámce s iniciálami J G H. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 77** Dřevěné vybavení – přízemí dvorany, západní strana. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 78** Dřevěné vybavení – přízemí dvorany, východní strana. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 79** Detail podhledu v přízemí dvorany. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 80** Detail zdobení příčky mezi knihovními skříněmi, přízemí dvorany. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 81** Knihovni skříně v první galerii dvorany. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 82** Knihovni nástavec v první galerii dvorany, v pozadí štukové konzoly. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 83** Vyřezávání putti s kartuší v první galerii. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 84** Detail putta a okolní řezby. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 85** Detail obložení okenních ostění první galerie. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 86** Detail výzdoby dveří přízemí a první galerie. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 87** Samostatné knihovni skříně ve druhé galerii, západní strana. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 88** Nástavec skříně ve druhé galerii. [Foto: Filip Vašků, 2023.]

- Obr. 89** Supraporta dveří druhé galerie. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 90** Detail výzdoby dveří druhé galerie. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 91** Strop knihovního sálu se třemi malbami. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 92** Detail prostřední malby s tématem Triumf Nejsvětější svátosti. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 93** Detail menší malby s motivem čtyř církevních otců. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 94** Detail menší malby s motivem čtyř evangelistů, vpravo dole poškození. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 95** Zábradlí první galerie – dva střídající se motivy. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 96** Detail zábradlí v první galerii. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 97** Zábradlí druhé galerie. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 98** Znak kláštera s iniciálami opata Helmera v horní galerii. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 99** Dochovaný plán znaku. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *12c Kunstschlosser-Arbeiten Prag, Emil Klingenstein*, inv. č. 2248, kar 579.]
- Obr. 100** Čítárna před jižním vstupem do dvorany. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 101** Vstup z čítárny do dvorany. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 102** Detail kazetového stropu čítárny s lustrem. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 103** Dochovaná ilustrace osvětlení od firmy Danubia. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, *21 Elektrische Beleuchtung Bibliothek*, inv. č. 2248, kar 580.]
- Obr. 104** Roštový depozitář vedoucí podél dvorany. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 105** Schodiště v roštovém depozitáři. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 106** Archiv před severním vchodem z horní galerie do dvorany. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 107** Velké schodiště mezi knihovnou a muzeem. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 108** Prostor mezi schodištěm a severním vstupem do novostavby. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 109** Zábradlí u severního schodiště mezi knihovnou a muzeem. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 110** Detail ukončení zábradlí u schodiště. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 111** Detail pole zábradlí u schodiště. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 112** Strop schodišťového prostoru. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 113** Kruhový průhled pod schodištěm. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 114** Chodba s obrazovou galerií tepelských opatů, 1. patro. [Foto: Filip Vašků, 2023.]

- Obr. 115** Prostor nad schodištěm mezi muzeem a knihovnou. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 116** Zpřístupněná část velkého muzejního sálu. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 117** Část muzejních prostor využívaná jako archiv. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 118** Detail nástropní štukatury v muzejní části novostavby. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 119** Velký muzejní sál v původní podobě. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 120** Malý muzejní sál v původní podobě. [Zdroj: Milan Hlinomaz, *Klášter premonstrátů teplá*, Karlovy Vary 2003.]
- Obr. 121** Pokoj nad muzeem využívaný k ukládání knih. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 122** Detaily nástropní štukatury v pokoji nad muzeem. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 123** Detaily nástropní štukatury v pokoji nad muzeem. [Foto: Filip Vašků, 2023.]
- Obr. 124** Dochovaný plán novostavby s plánovanou čítárnou, kolem 1902. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 125** Náskres napojení letní čítárny na knihovni sál. [Zdroj: SOkA Cheb, Premonstráti Teplá, inv. č. 2248, tvy 44-177.]
- Obr. 126** Dochovaný plán na kompletní dostavbu konventu. [Zdroj: NPÚ Loket, Klášter Teplá – Hloubková archivní rešerše.]
- Obr. 127** Návrh fasády rizalitu plánovaného východního křídla konventu. [Zdroj: Jakub Krček, Klášter Teplá – Hloubková archivní rešerše, SHP 217, Plzeň 2013.]
- Obr. 128** Návrh fasády a půdorysu východního křídla konventu. [Zdroj: Jakub Krček, Klášter Teplá – Hloubková archivní rešerše, SHP 217, Plzeň 2013.]
- Obr. 129** Náskres řezu střechou rizalitu východního křídla s detaily soch. [Zdroj: Jakub Krček, Klášter Teplá – Hloubková archivní rešerše, SHP 217, Plzeň 2013.]
- Obr. 130** Pohled do knihovniho sálu z roku 1979. [Zdroj: NPÚ Plzeň, 1979, Gryc.]
- Obr. 131** Pohled na poničenou východni fasádu novostavby. [Zdroj: NPÚ Plzeň, 1985, Gryc.]
- Obr. 132** Filozofický sál Strahovské knihovny. [Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Strahovsk%C3%A1_knihovna, vyhledáno 21. 04. 2023.]
- Obr. 133** Knihovna Schlägl, Rakousko. [Zdroj: https://de.m.wikipedia.org/wiki/Datei:Stift_Schl%C3%A4gl_Bibliothek_2.jpg, vyhledáno 21. 04. 2023.]
- Obr. 134** Knihovna Zwettl, Rakousko. [Zdroj: <https://www.stift-zwettl.at/kloster-und-pfarren/bibliothek/>, vyhledáno 21. 04. 2023.]
- Obr. 135** Knihovna Göttweig, Rakousko. [Zdroj: <https://www.stiftgoettweig.at/site/kunstkultur/tourismuseumgalerie/gallery/101.html>, vyhledáno 21. 04. 2023.]

Obr. 136 Knihovna Melk, Rakousko. [Zdroj: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Melk_Bibliothek.jpg, vyhledáno 21. 04. 2023.]

Obr. 137 Knihovna Nová Říše. [Zdroj: <https://www.filmvysocina.cz/cs/lokace/cirkevni-pamatky/klaster-nova-rise>, vyhledáno 21. 04. 2023.]

Obr. 138 Knihovna Klementinum. [Zdroj: <https://www.regiontourist.cz/co-podniknout/prazske-klementinum/>, vyhledáno 21. 04. 2023.]

Obr. 139 Knihovna kapucínů Brno. [Zdroj: <https://kapucini.cz/historicka-knihovna/>, vyhledáno 21. 04. 2023.]

Obr. 140 Knihovna augustiniánů Brno. [Zdroj: <https://www.i60.cz/foto-dne/detail/83758>, vyhledáno 21. 04. 2023.]

Obr. 1 Blahoslavený Hroznata, v pozadí napravo klášter Teplá, nalevo klášter Chotěšov.

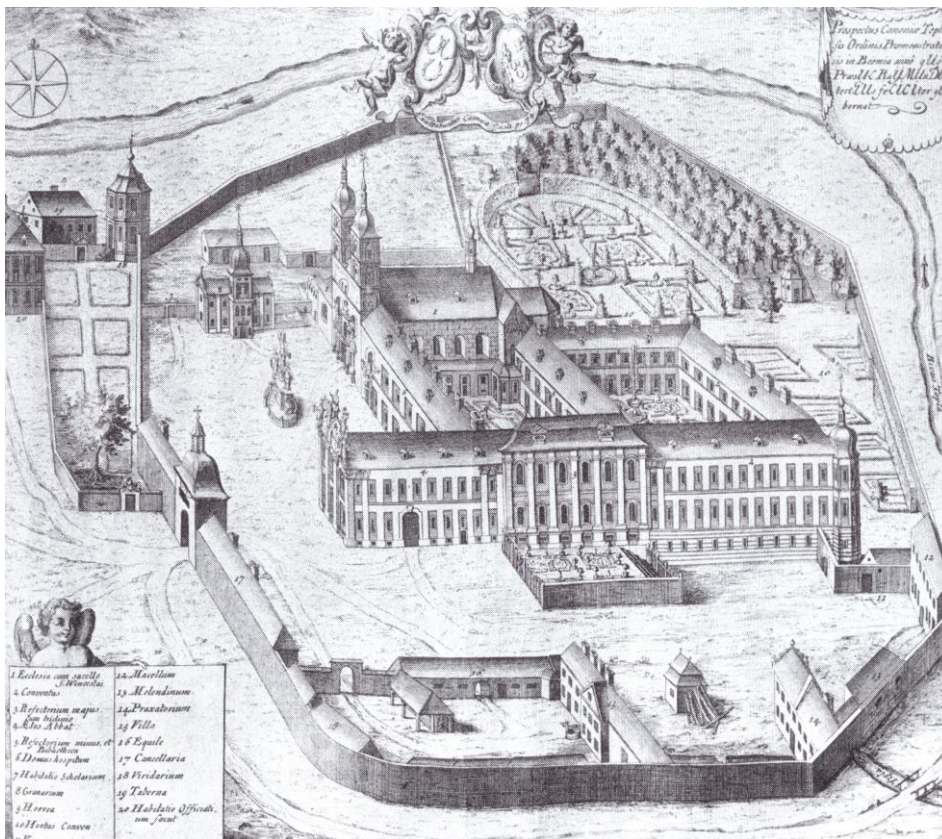
Obr. 2 Blahoslavený Hroznata zřikající se světského života, v pozadí opět kláštery Teplá a Chotěšov, rozmnoženina obrazu E. Dollhopfa (1766).

Obr. 3 Klášter od východu z roku 1665 před barokní přestavbou.

Obr. 4 Veduta kláštera se zakladatelem bl. Hroznatou, od západu, pol. 17. století.

Obr. 5 Klášterní areál po barokní přestavbě, mědiryt z roku 1735.

Obr. 6 Barokní knihovna kláštera Teplá, vpředu theologický sál, vzadu filozofický sál.

Obr.7 Barokní část kláštera, západní fasáda.

Obr. 8 Rizalit na jižní straně barokní části kláštera.

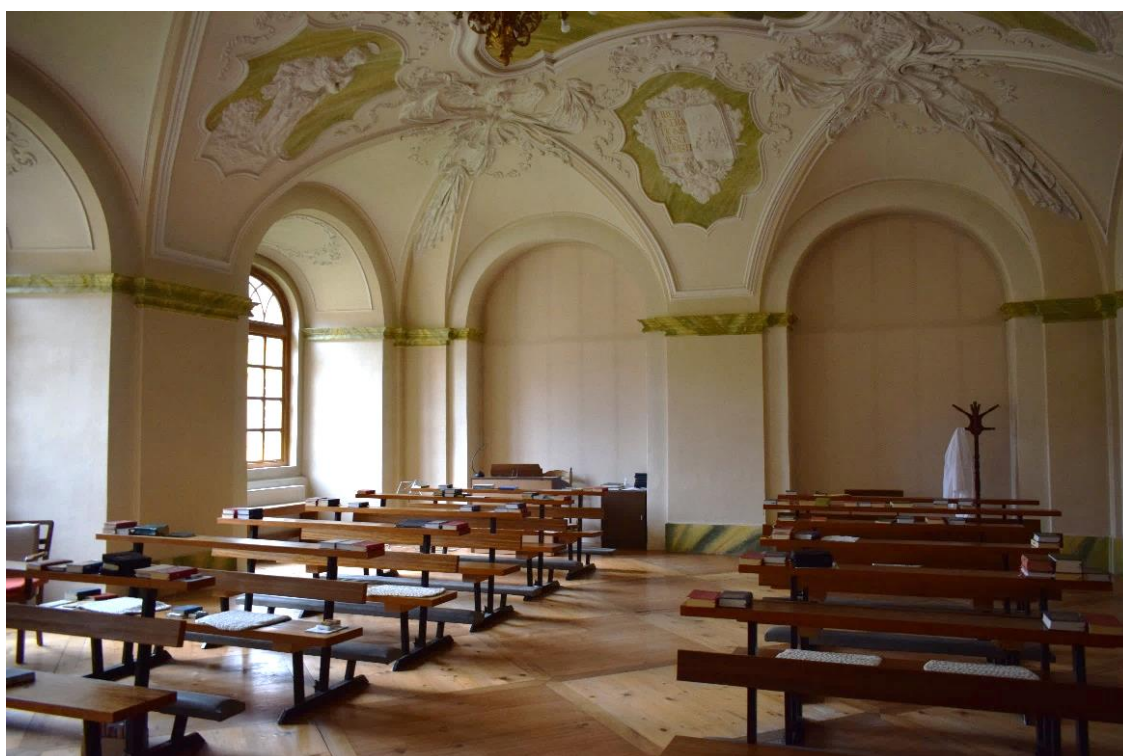
Obr. 9 Nárožní šestihránná věžice
v barokním konventu, od jihovýchodu.

Obr. 10 Štít na západní fasádě barokního konventu.

Obr. 11 Původní Filozofický sál barokní knihovny, dnes konferenční místnost kláštera.

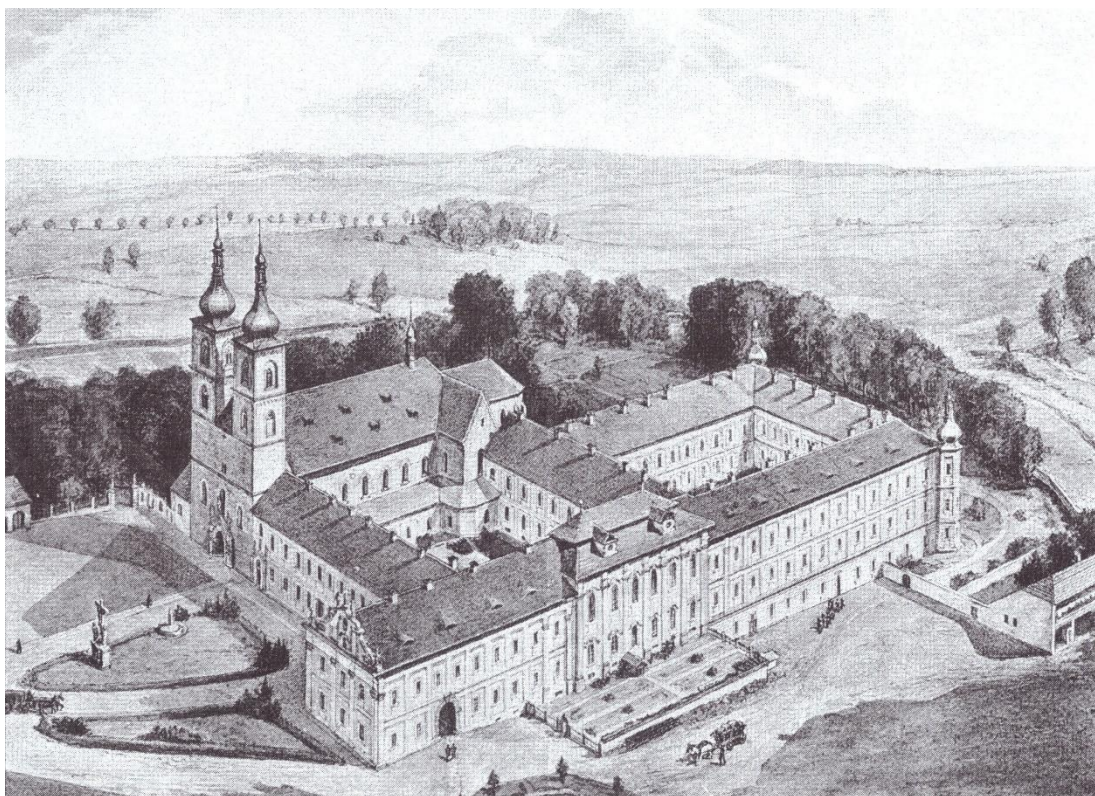
Obr. 12 Původní Teologický sál barokní knihovny, dnes konventní kaple.

Obr. 13 Podobizna opata Raymunda Wilferta II., v pozadí fasáda barokního konventu.

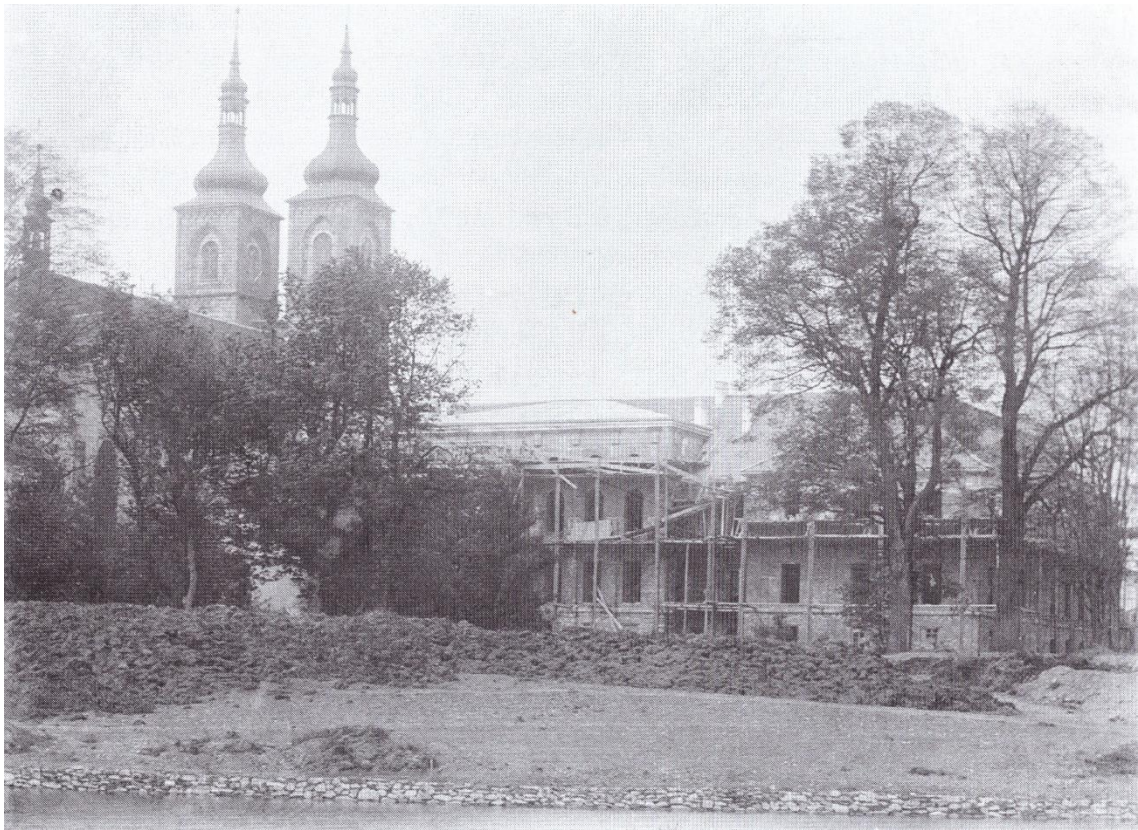
Obr. 14 Podobizna opata J. G. Helmera, v pozadí novostavba knihovny a muzea.

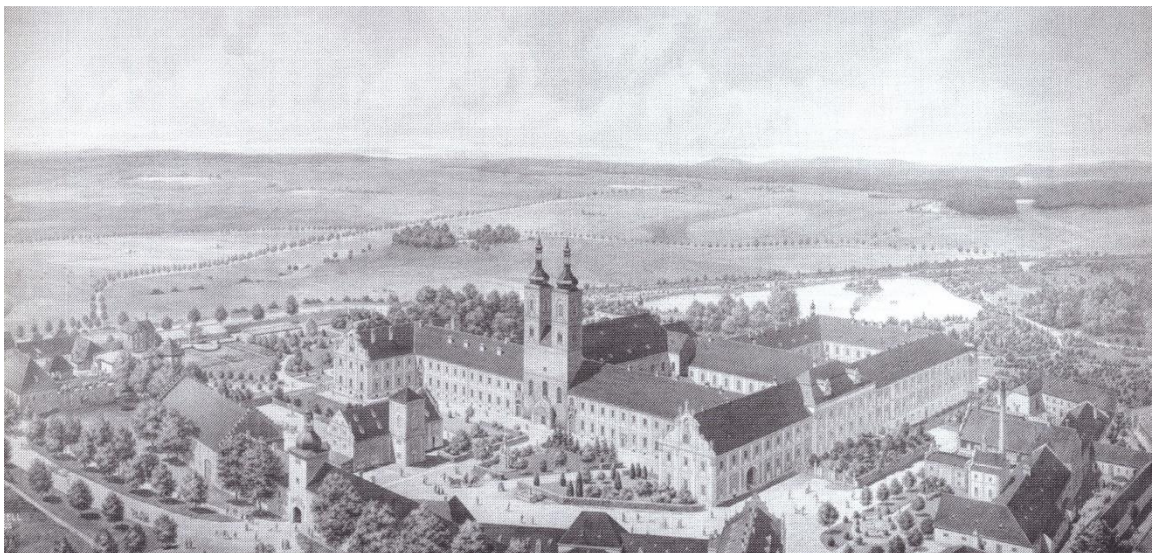
Obr. 15 Klášter Teplá v polovině 19. století, pohled od jihozápadu.

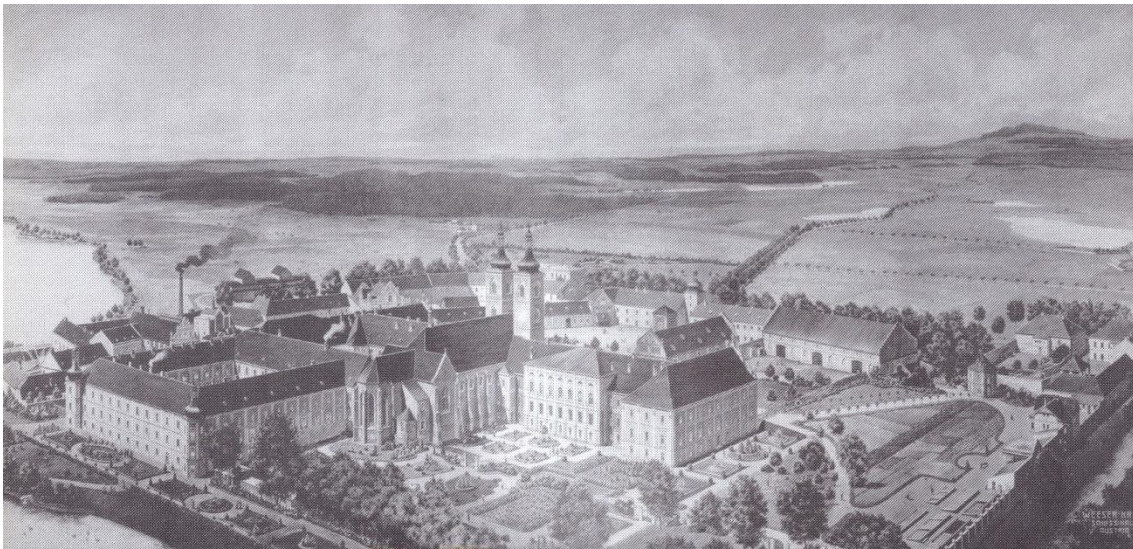
Obr. 16 Klášterní nádvoří, před rokem 1859.

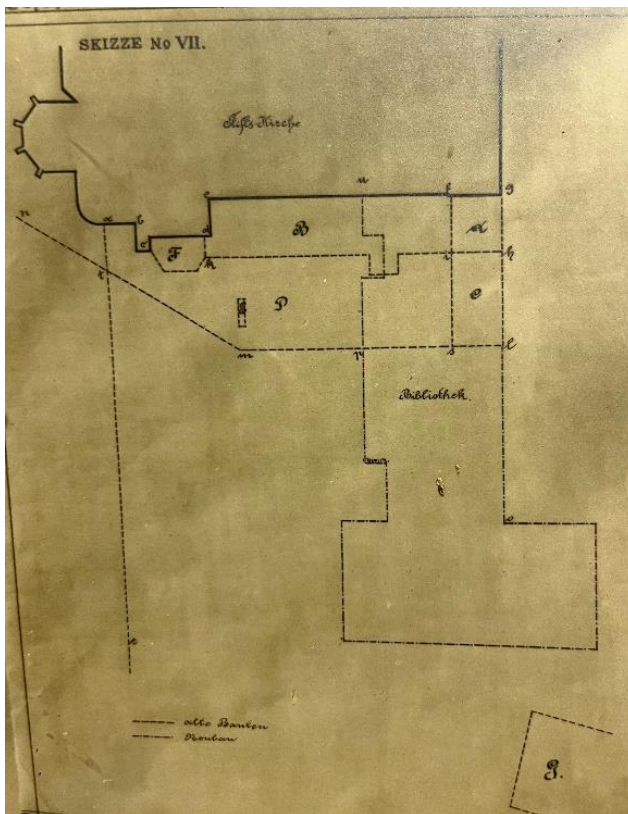
Obr. 17 Pohled na stavbu knihovního a muzejního křídla, od východu, 1905.

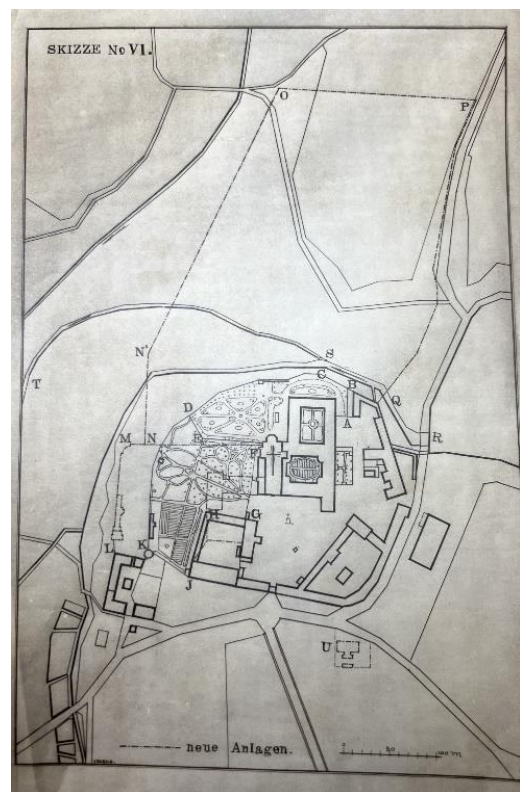
Obr. 18 Ideální prospekt areálu kláštera od firmy Weeser-Krell, od jihozápadu, 1908

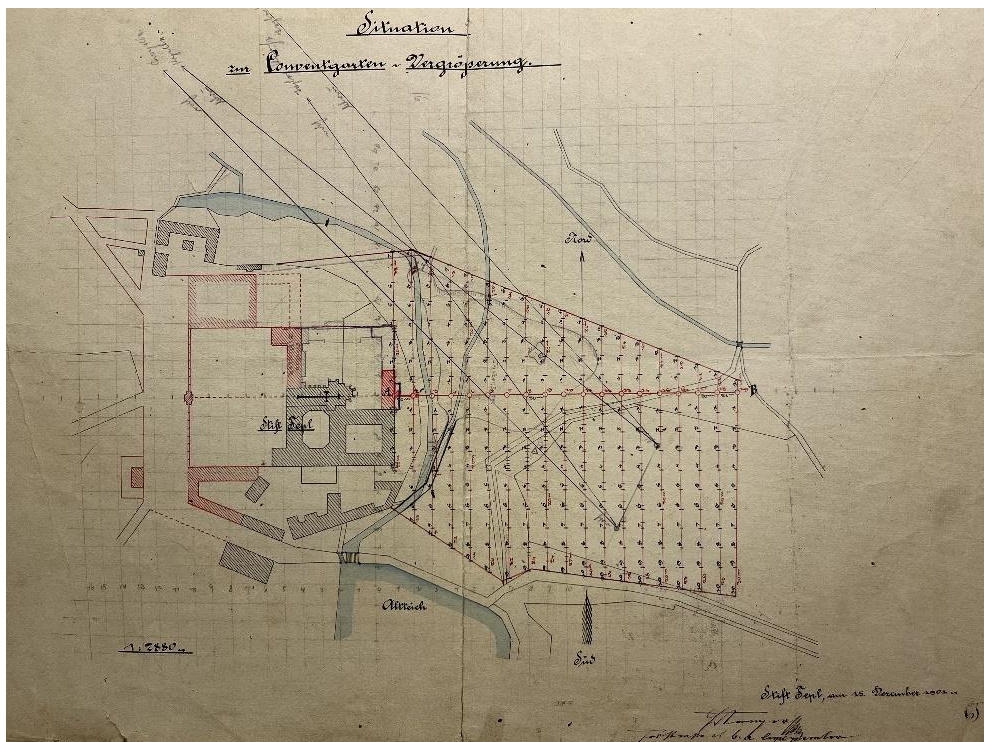
Obr. 19 Ideální prospekt areálu kláštera od firmy Weeser-Krell, od severovýchodu, 1908.

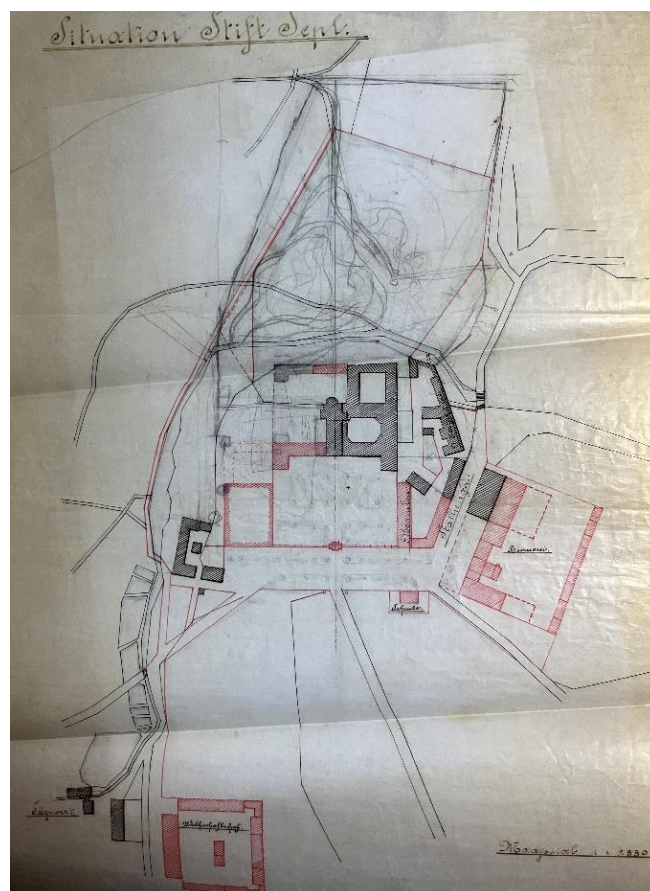
Obr. 20 Skica novostavby, č. VII.

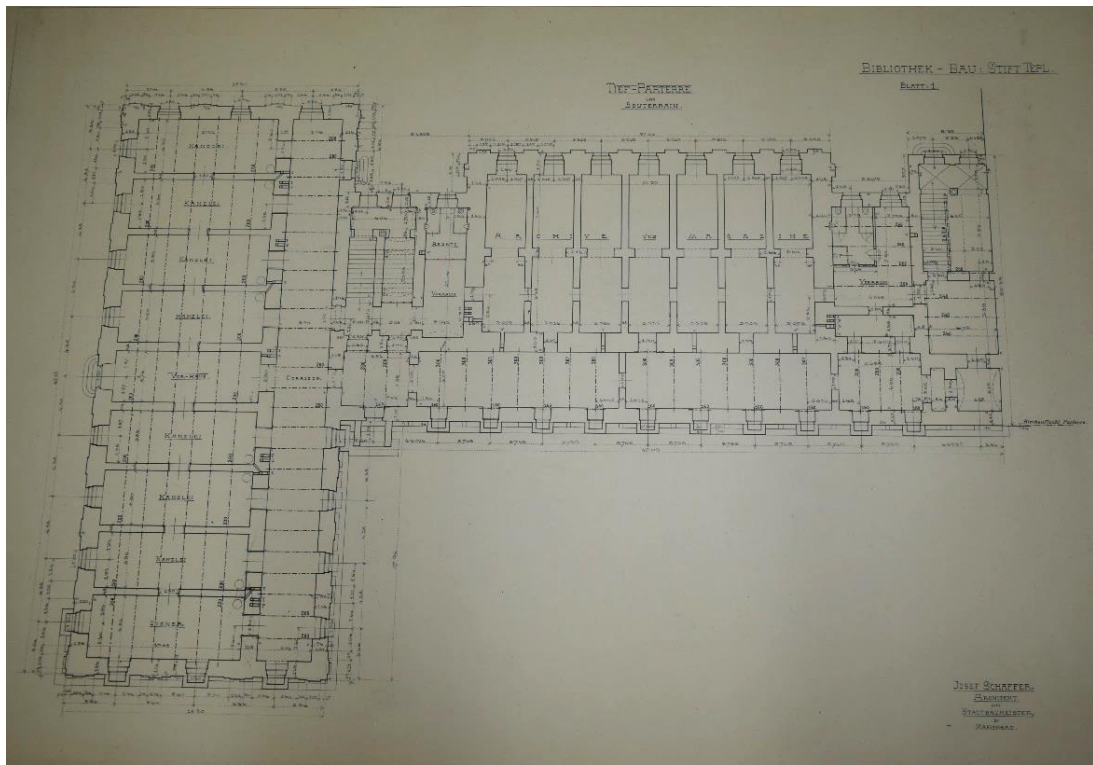
Obr. 21 Skica novostavby, č. VI.

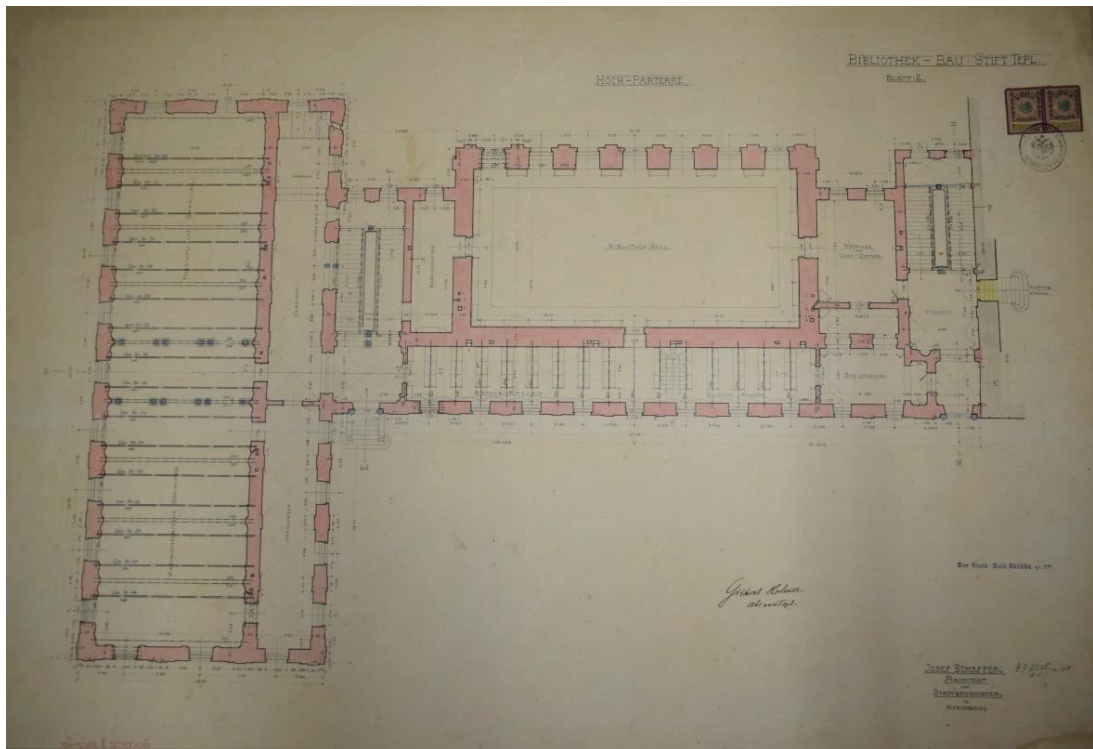
Obr. 22 Nákres situace plánované novostavby a parku v rámci areálu kláštera.

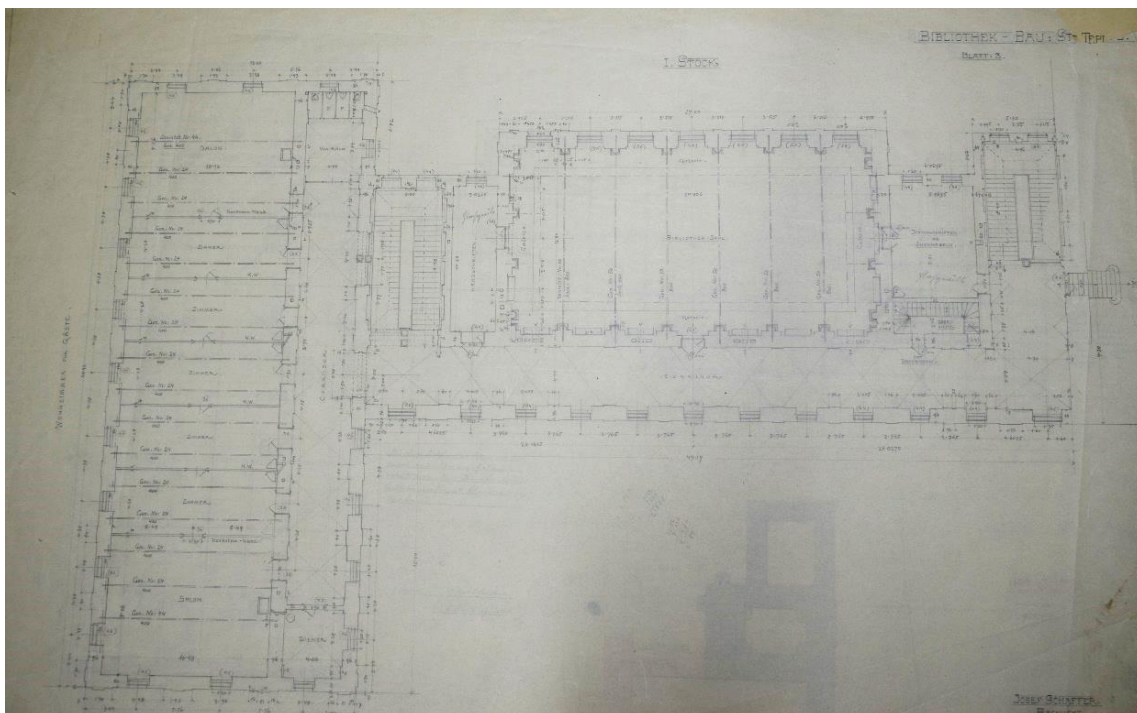
Obr. 23 Nákres situace areálu kláštera.

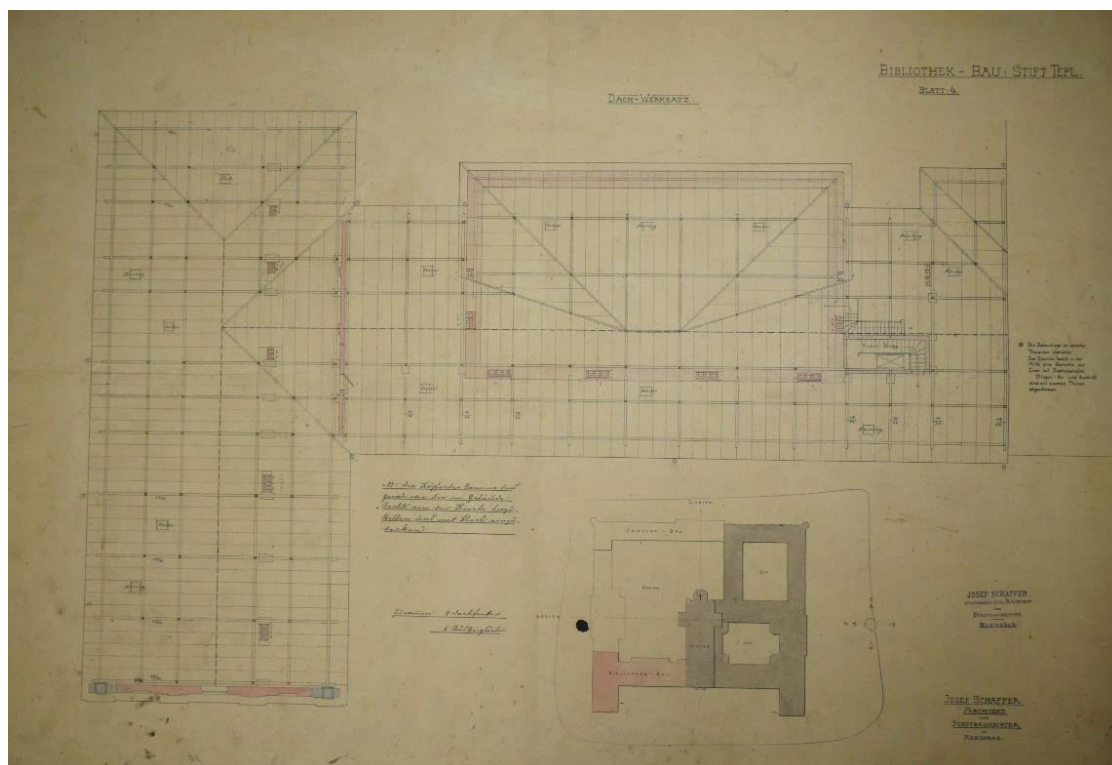
Obr. 24 Plán suterénu a „nízkého přízemí“ novostavby.

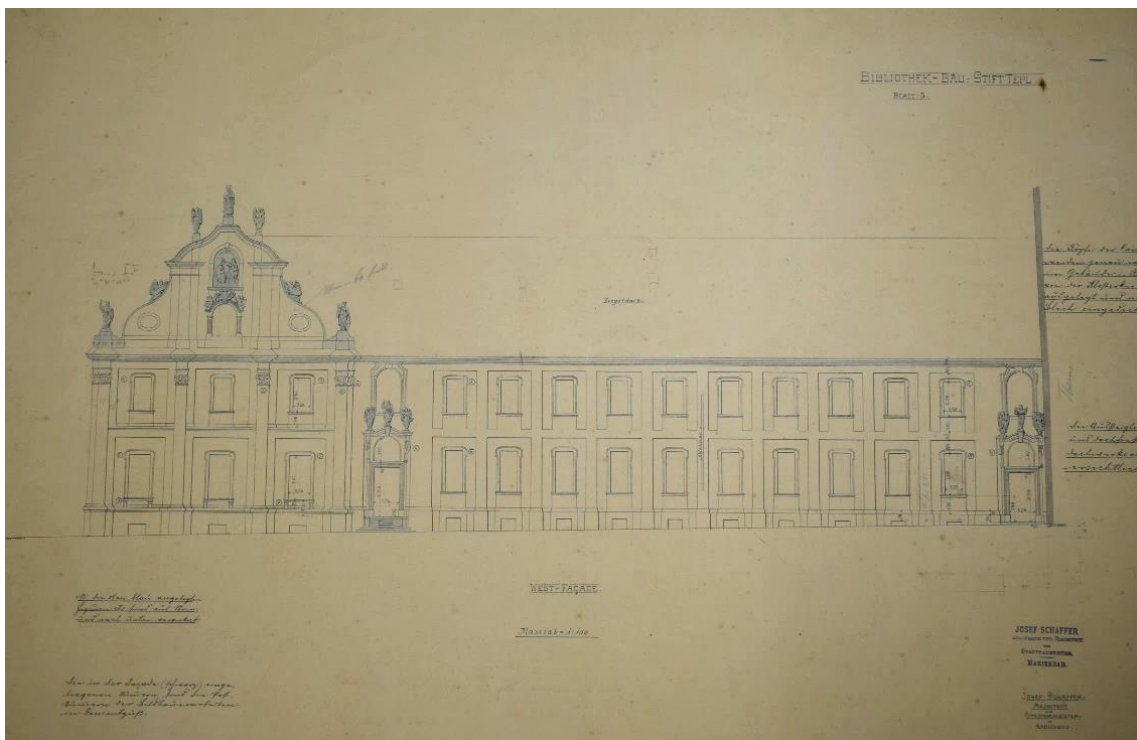
Obr. 25 Plán přízemí novostavby, 1902.

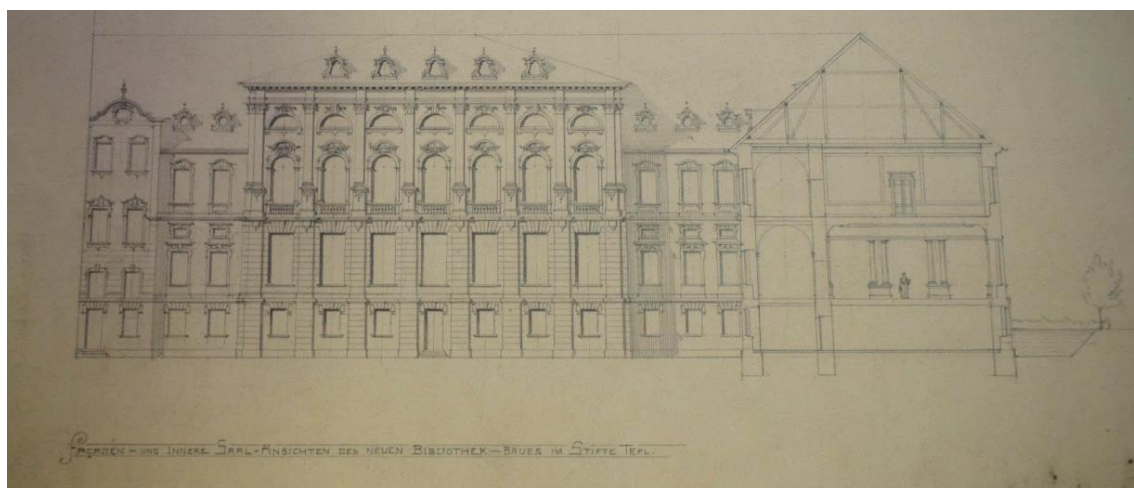
Obr. 26 Plán prvního patra novostavby.

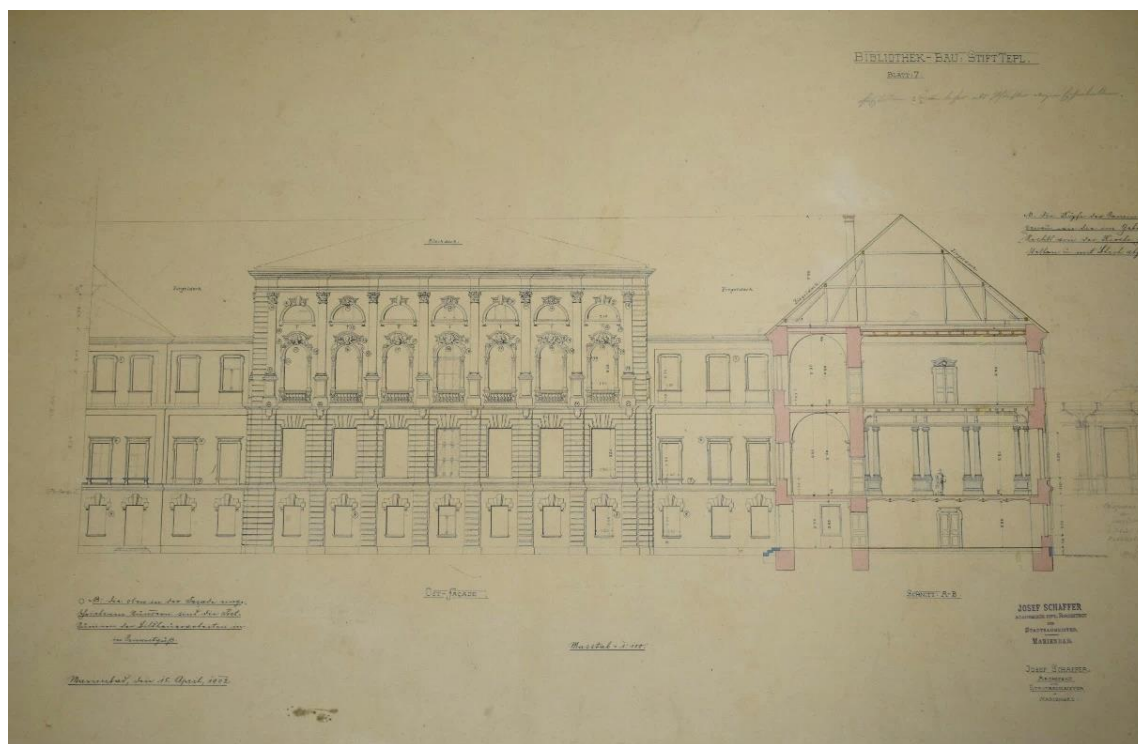
Obr. 27 Plán střechy novostavby, 1902.

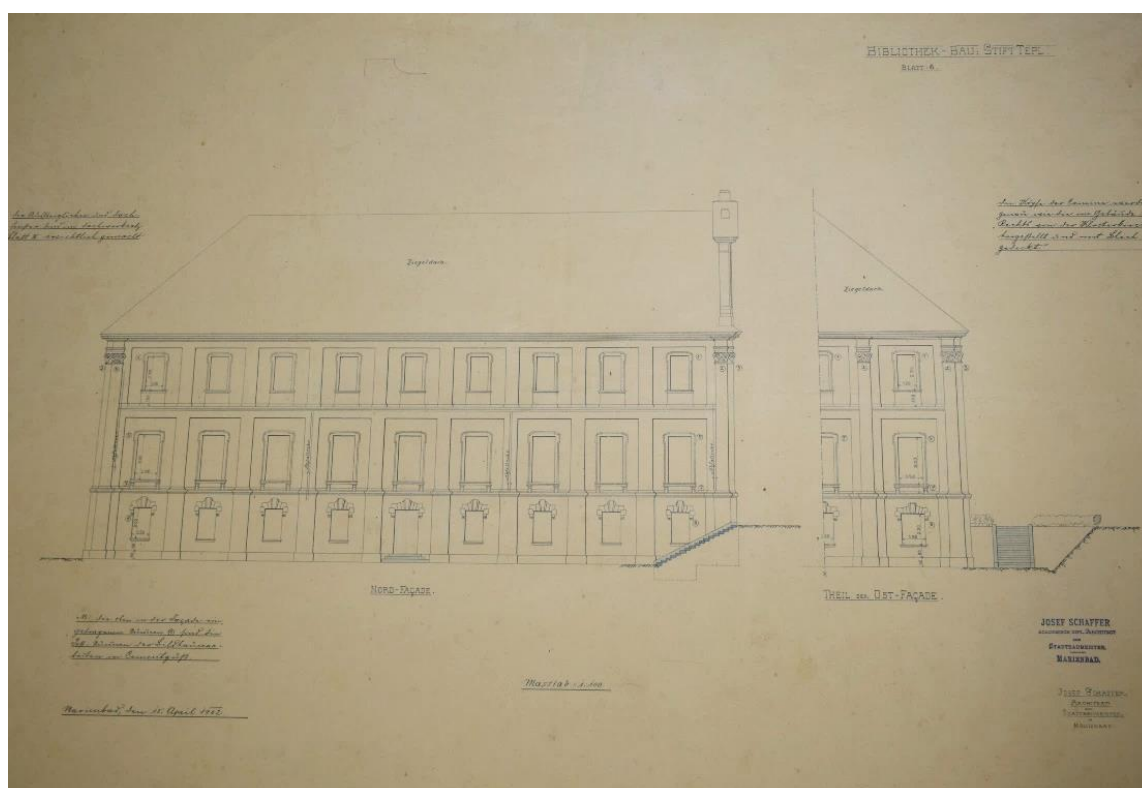
Obr. 28 Nákres západní fasády novostavby, 1902.

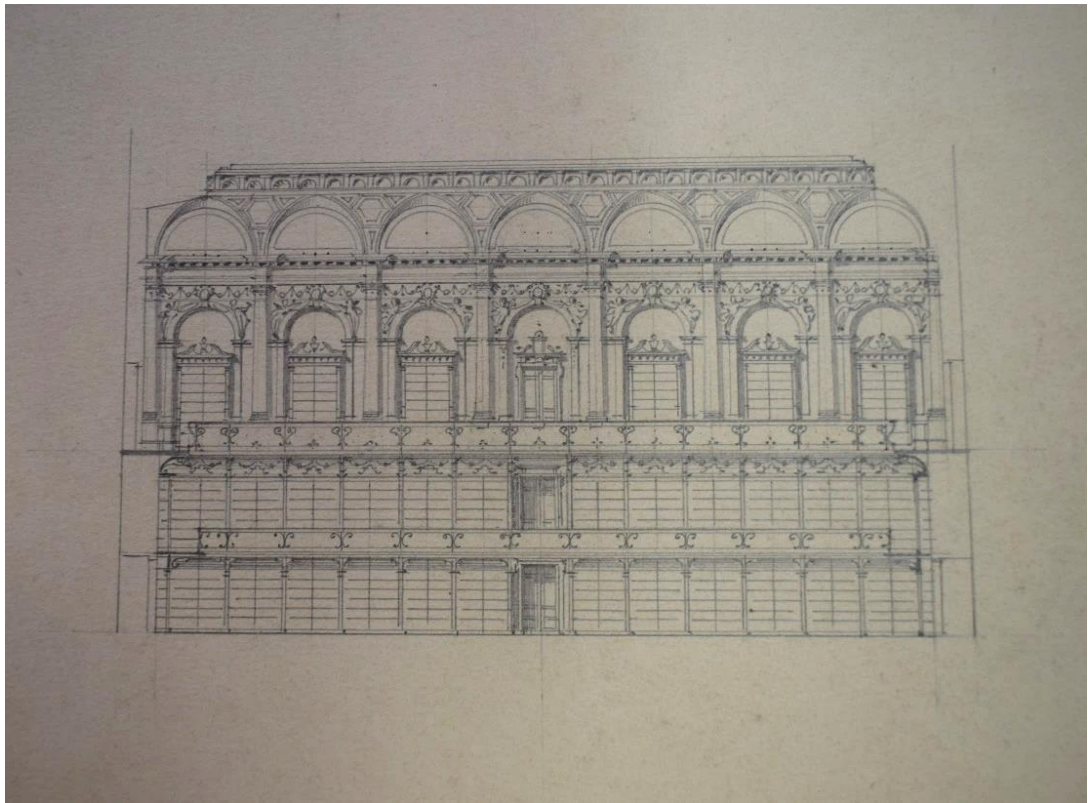
Obr. 29 Prvotní nákres východní fasády novostavby, asi před rokem 1902.

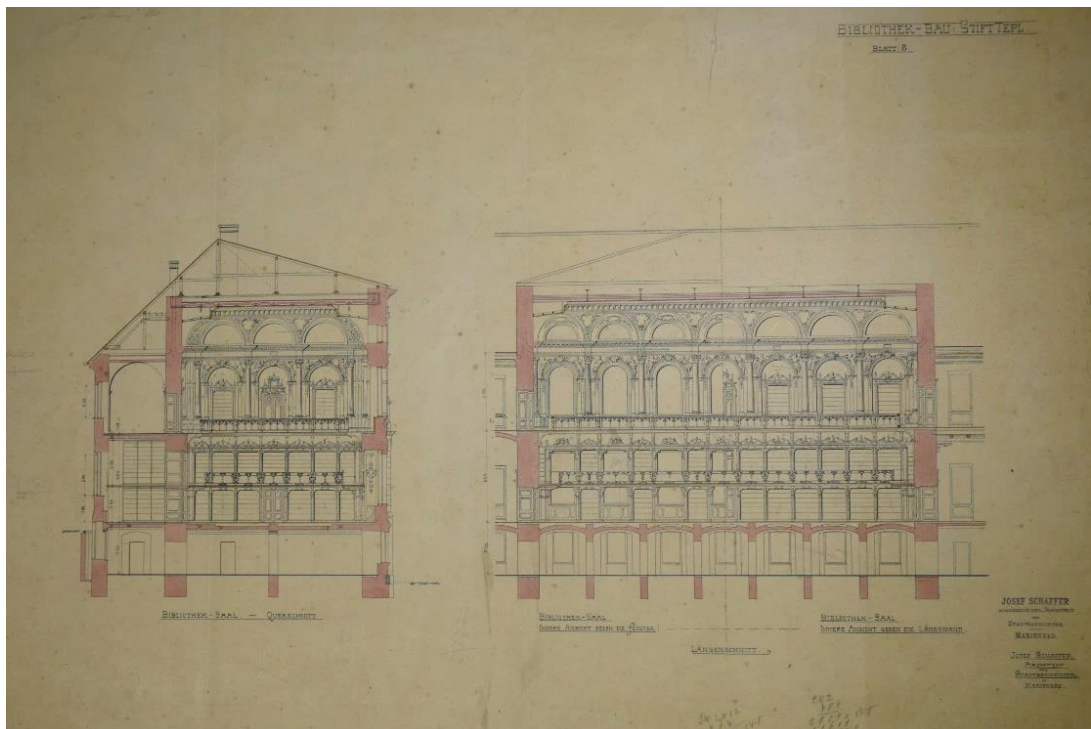
Obr. 30 Konečný nákres východní fasády novostavby, 1902.

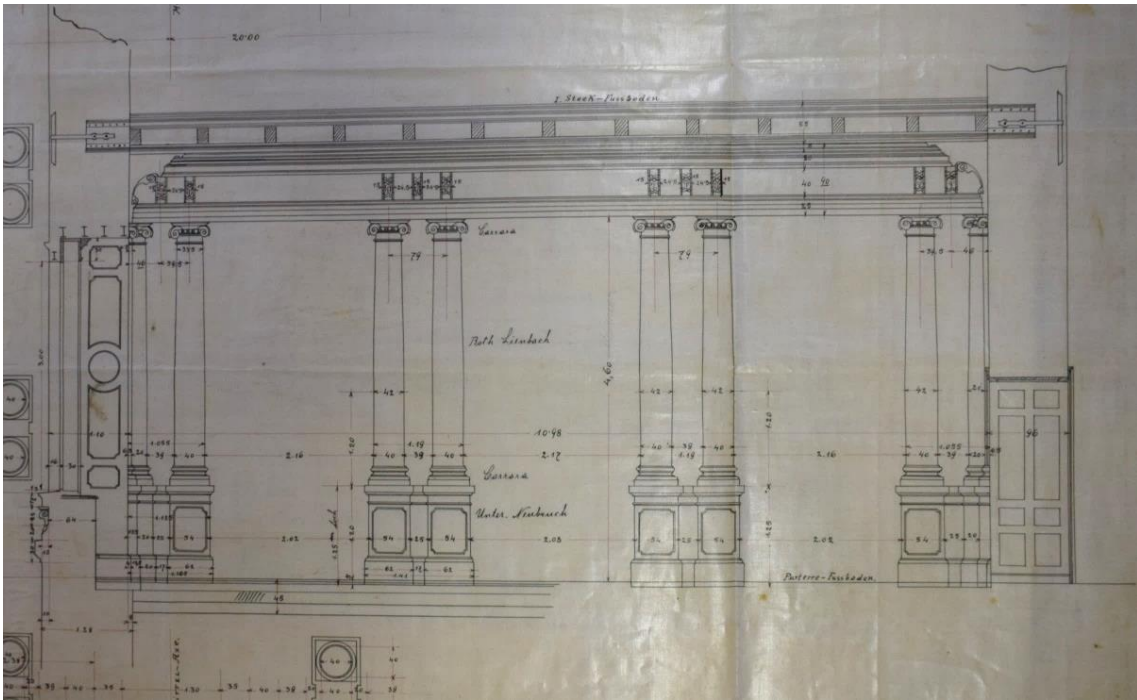
Obr. 31 Nákres severní fasády novostavby, 1902.

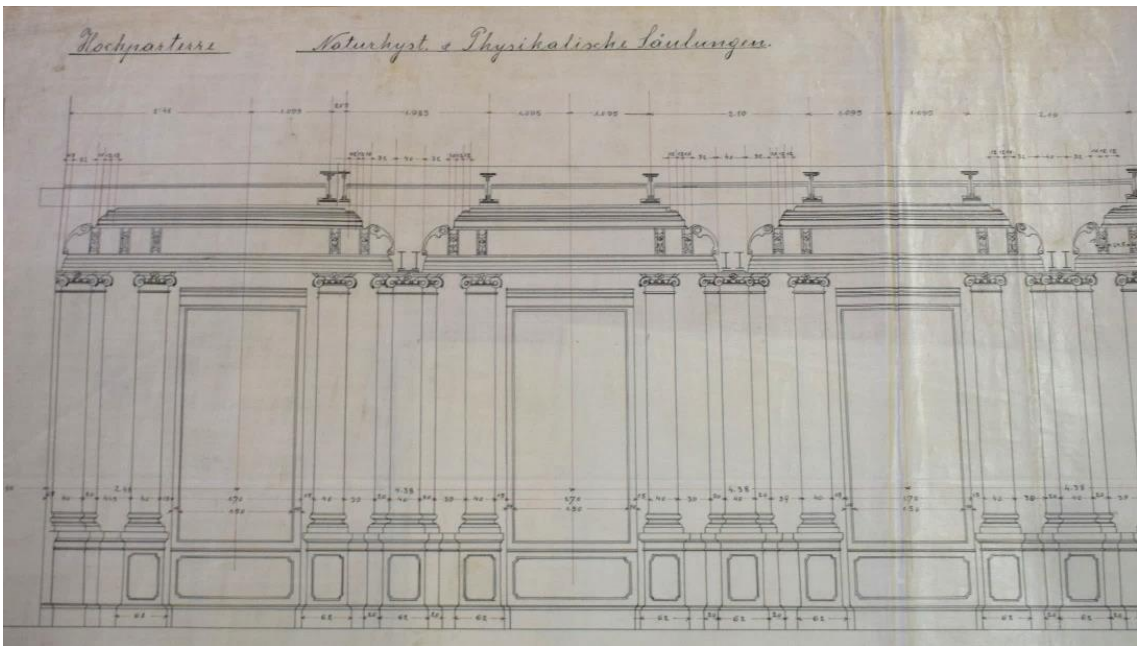
Obr. 32 Prvotní nákres interiéru
dvorany, před 1902.

Obr. 33 Nákres interiéru
dvorany, 1902.

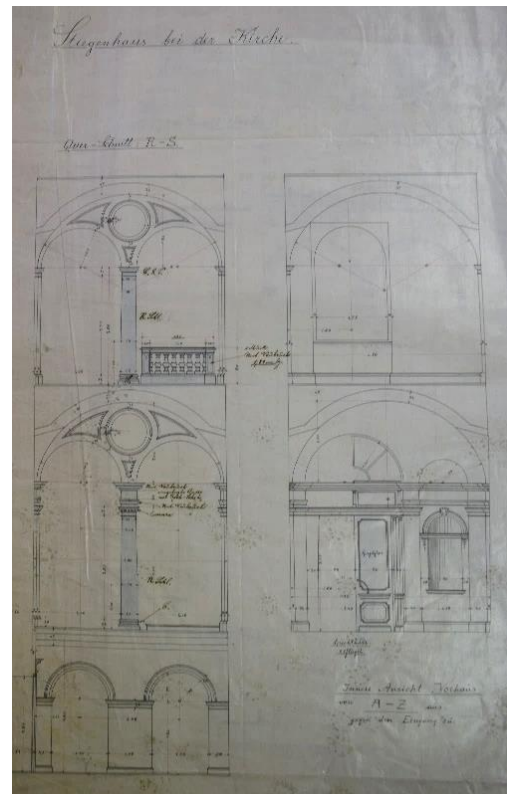
Obr. 34 Nákres vnitřního rozložení muzejních místností.

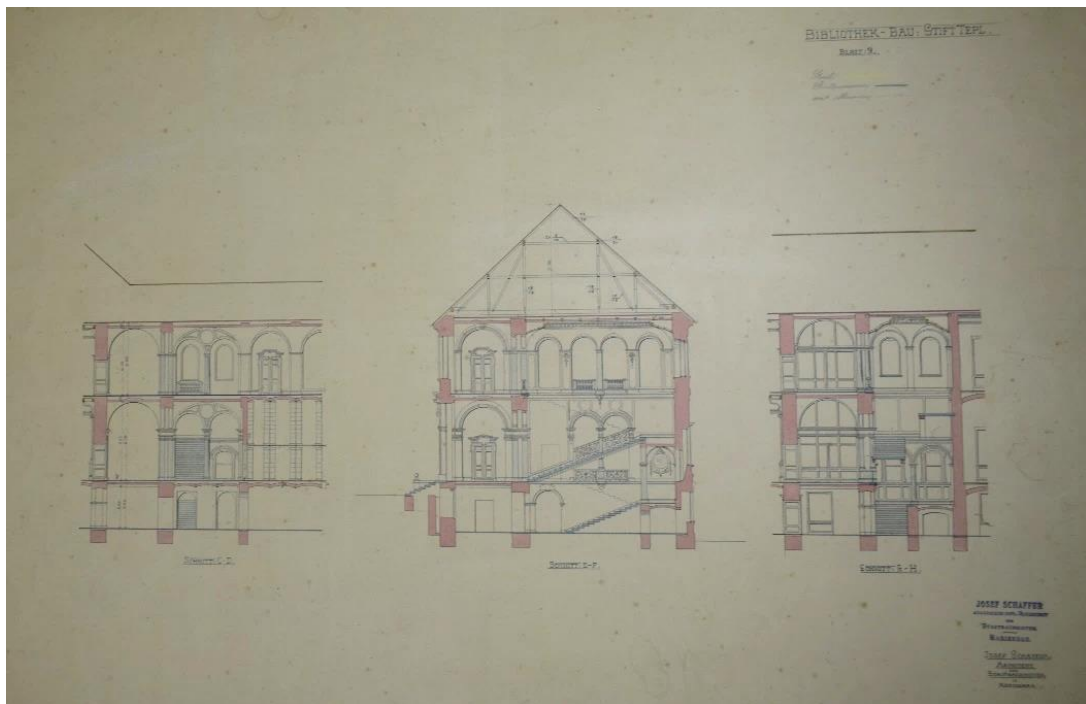
Obr. 35 Nákres rozložení stěn v muzejních prostorech.

Obr. 36 Nákres schodišťového prostoru nalevo od dvorany.

Obr. 37 Nákres schodišťových prostor u kostela.

Obr. 38 Průřezy novostavbou.

Obr. 39 Signatura architekta Schaffera na dochovaných plánech.

Obr. 40 Západní fasáda novostavby.

Obr. 41 Muzejní část novostavby se západním štítem, od severozápadu.

Obr. 42 Novostavba, v popředí muzejní část, za ní východní fasáda knihovního sálu, od severovýchodu.

Obr. 43 Rizalit knihovního sálu
na východní fasádě.

Obr. 44 Detail členění fasády rizalitu.

Obr. 45 Detail vrchních oken.

Obr. 46 Sochy zdobí štít muzejní části novostavby.

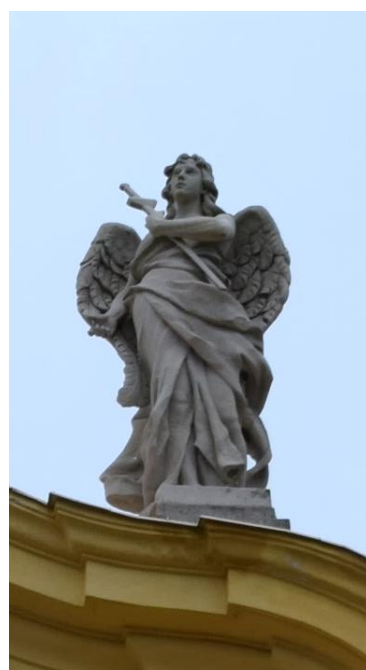
Obr. 47 Sousedí Korunování Panny Marie, pod ním erb kláštera se dvěma putti.

Obr. 48 Socha anděla na vrcholu štítu, nalevo.

Obr. 50 Socha sv. Floriána na vrcholu štítu.

Obr. 49 Socha anděla na vrcholu štítu, napravo.

Obr. 51 Socha sv. Petra, levý okraj štítu.

Obr. 52 Socha sv. Pavla, pravý okraj štítu.

Obr. 53 Postava sedícího anděla na levé hraně štítu.

Obr. 54 Postava sedícího anděla na pravé straně štítu.

Obr. 55 Detail levého stojícího anděla na barokním štítu konventu.

Obr. 56 Detail sedícího pravého anděla na barokním štítu konventu.

Obr. 57, 58, 59 Postava sv. Gilberta s postranními anděly, původně nad severním portálem západní fasády novostavby.

Obr. 60, 61, 62 Postava sv. Heřmana Josefa s postranními anděly, původně nad jižním portálem západní fasády novostavby.

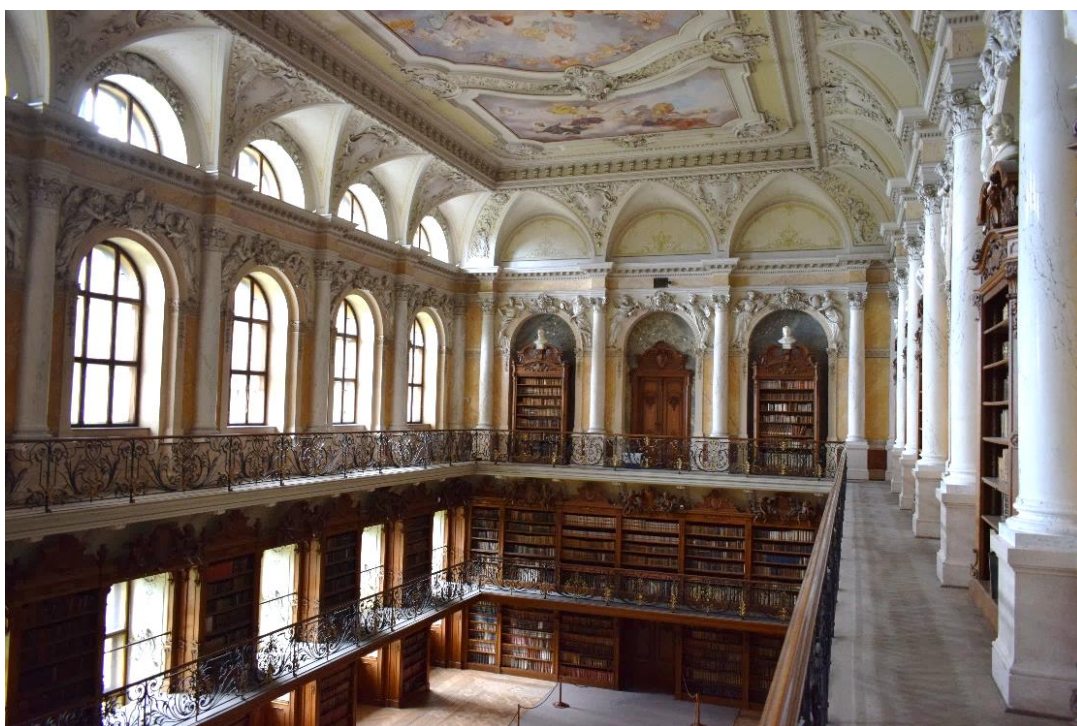
Obr. 63 Knihovni dvorana, pohled od severu.

Obr. 64 Knihovni dvorana, pohled od jihu.

Obr. 65 Knihovni dvorana, pohled od jihovýchodu.

Obr. 66 Knihovni dvorana, pohled od severozápadu.

Obr. 67 Štuková výzdoba na okenních ostěních, pohled z přízemí.

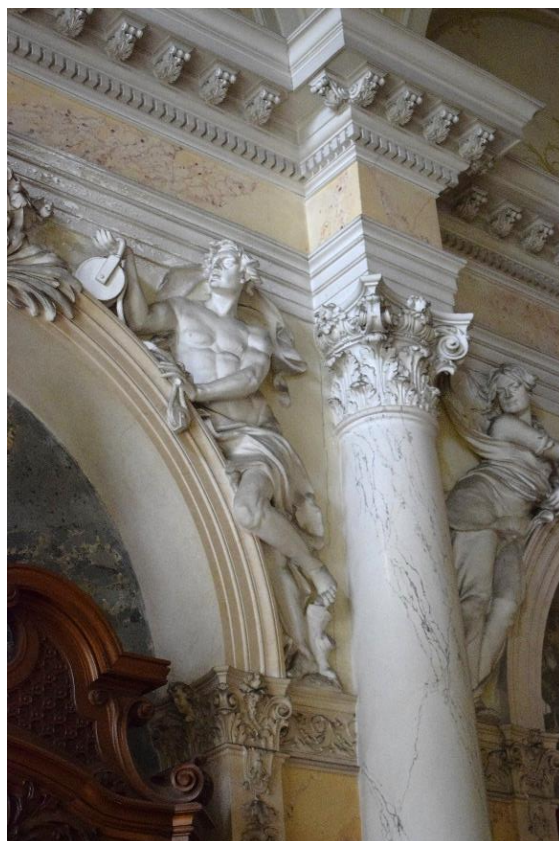
Obr. 68 Štuková výzdoba okenních ostění, pohled z první galerie.

Obr. 69 Štuková výzdoba výklenků ve druhé galerii, teologie a filozofie.

Obr. 70 Detail štukového reliéfu, lékařství.

Obr. 71 Štuková výzdoba, figurální reliéfy, hlavice a detail římsy.

Obr. 72 Štuková výzdoba – římsa, cvikly mezi lunetami.

Obr. 73 Detail štukové výzdoby cviklů.

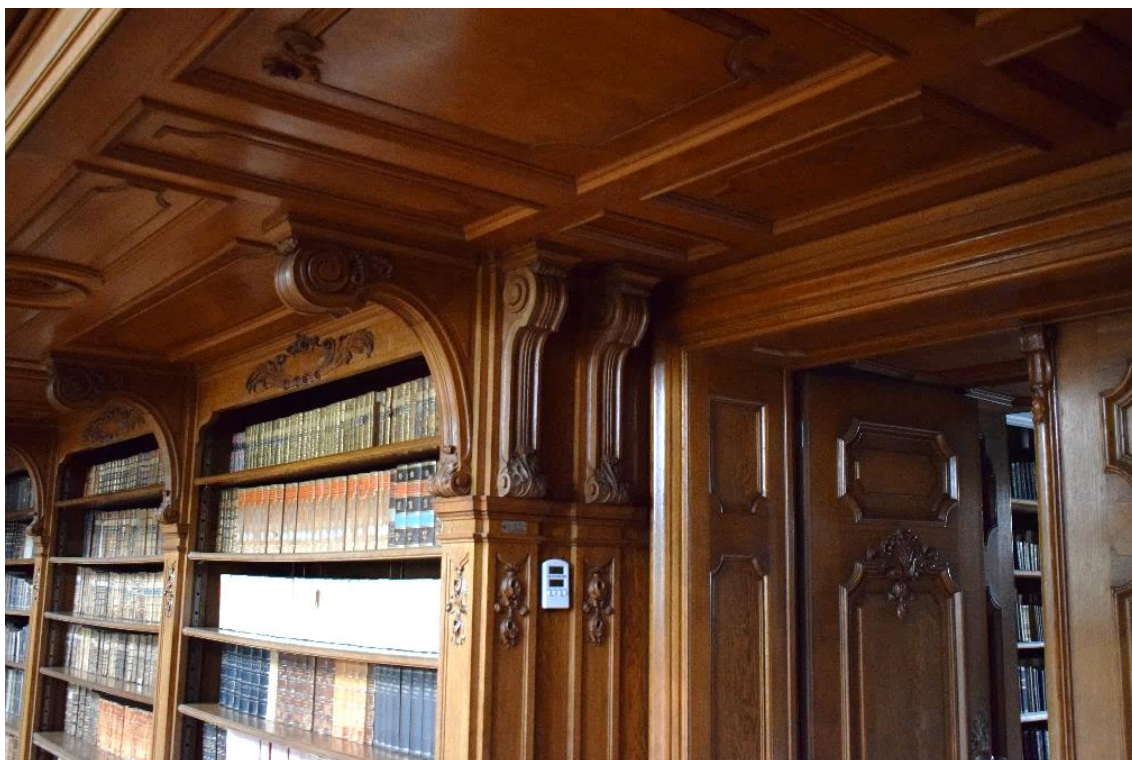
Obr. 74 Štuková výzdoba stropu – nárožní pole.

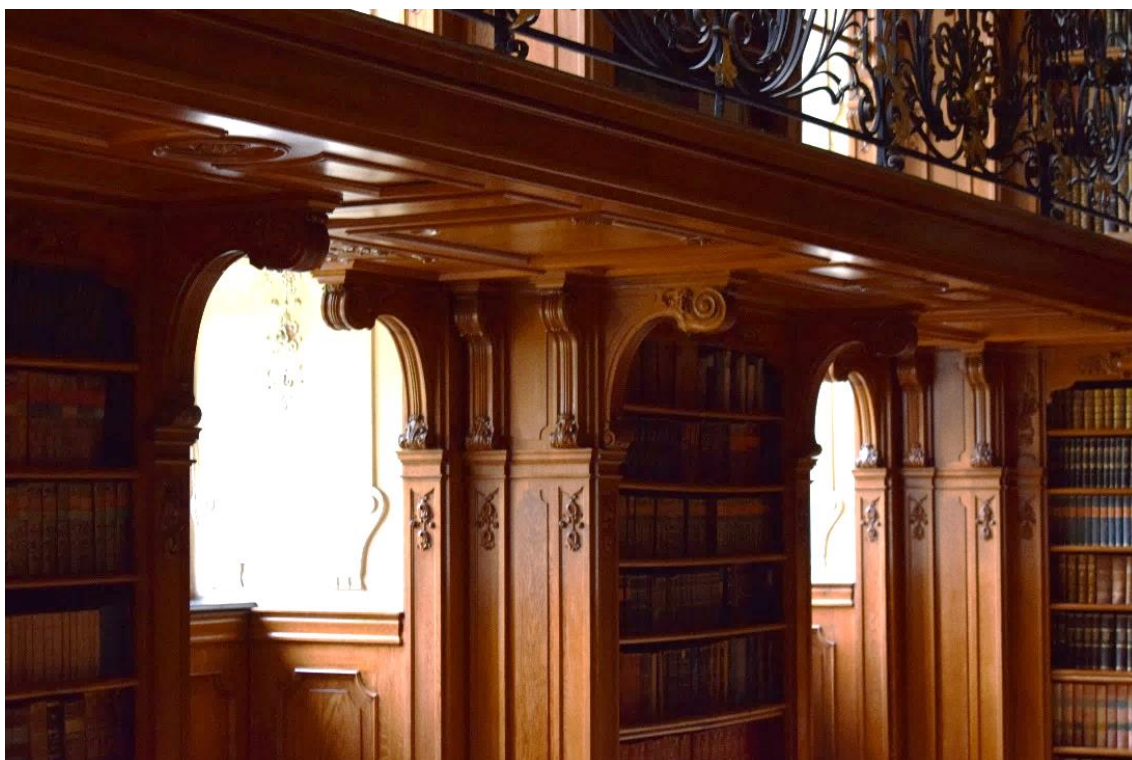
Obr. 75 Štuková výzdoba stropu – okrajový rámeček.

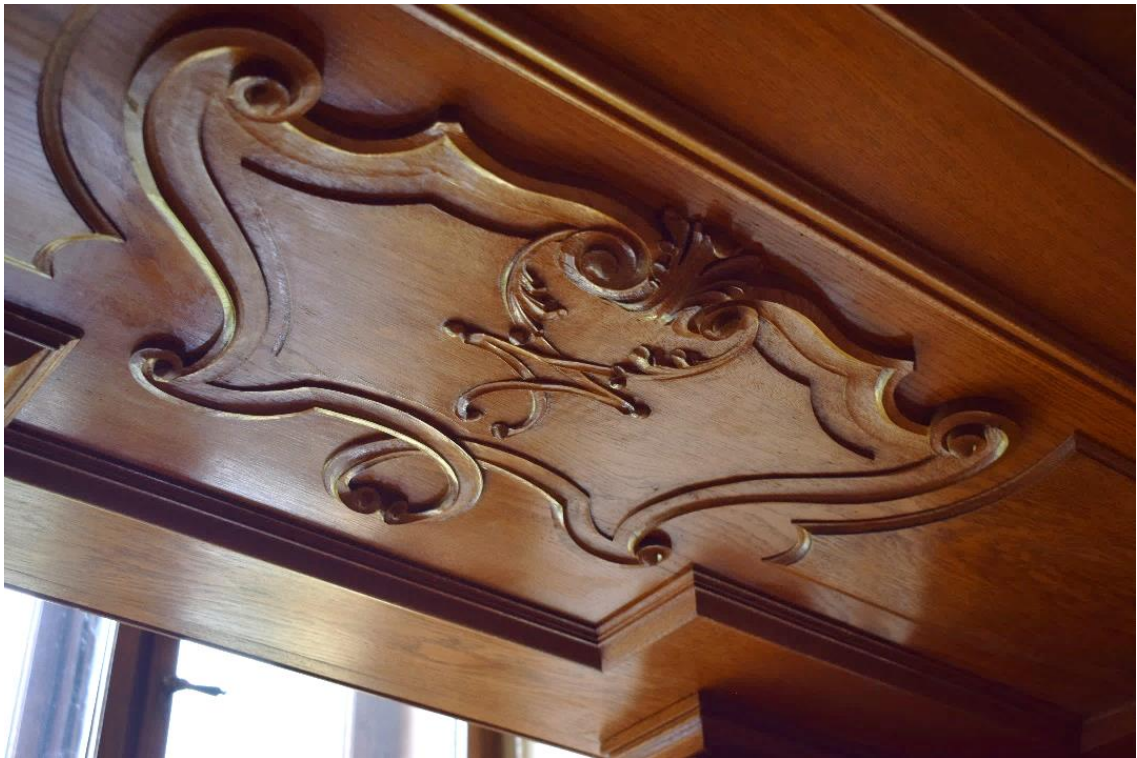
Obr. 76 Štuková výzdoba stropu – ústřední rámce s iniciálami J G H.

Obr. 77 Dřevěné vybavení – přízemí dvorany, západní strana.

Obr. 78 Dřevěné vybavení – přízemí dvorany, východní strana.

Obr. 79 Detail pohledu v přízemí dvorany. Foto: Filip Vašků, 2023.

Obr. 80 Detail zdobení příčky mezi knihovními skříněmi, přízemí dvorany.

Obr. 81 Knihovní skříně v první galerii dvorany.

Obr. 82 Knihovní nástavec v první galerii dvorany, v pozadí štukové konzoly.

Obr. 83 Vyřezávání putti s kartuší v první galerii.

Obr. 84 Detail putta a okolní řezby.

Obr. 85 Detail obložení okenních ostění první galerie.

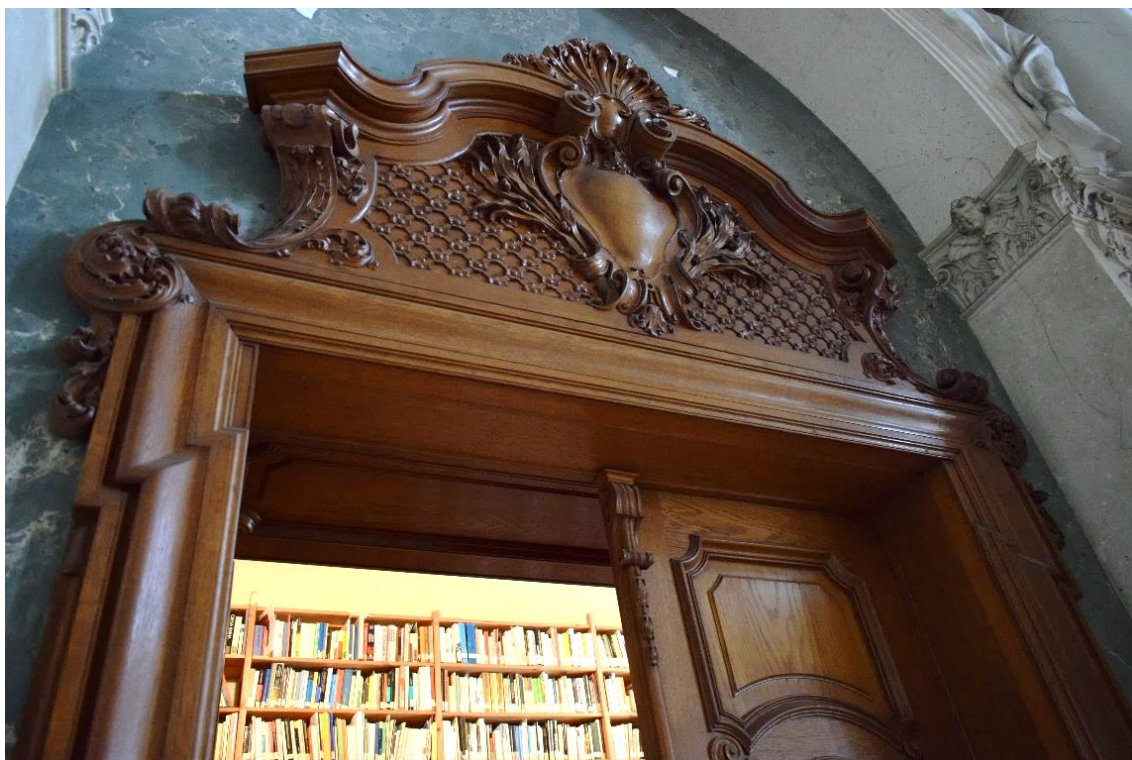
Obr. 86 Detail výzdoby dveří přízemí a první galerie.

Obr. 87 Samostatné knihovní skříně ve druhé galerii, západní strana. Foto: Filip Vašků, 2023.

Obr. 88 Nástavec skříně ve druhé galerii. Foto: Filip Vašků, 2023.

Obr. 89 Supraporta dveří druhé galerie. Foto: Filip Vašků, 2023.

Obr. 90 Detail výzdoby dveří druhé galerie.

Obr. 91 Strop knihovního sálu se třemi malbami.

Obr. 92 Detail prostřední malby s tématem Triumf Nejsvětější svátosti.

Obr. 93 Detail menší malby s motivem čtyř církevních otců.

Obr. 94 Detail menší malby s motivem čtyř evangelistů, vpravo dole poškození.

Obr. 95 Zábradlí první galerie – dva střídající se motivy.

Obr. 96 Detail zábradlí v první galerii.

Obr. 97 Zábradlí druhé galerie. Foto: Filip Vašků, 2023.

Obr. 98 Znak kláštera s iniciálami opata Helmera v horní galerii.

Obr. 99 Dochovaný plán znaku.

Obr. 100 Čítárna před jižním vstupem do dvorany.

Obr. 101 Vstup z čítárny do dvorany.

Obr. 102 Detail kazetového stropu čítárny s lustrem.

Obr. 103 Dochovaná ilustrace osvětlení od firmy Danubia.

Obr. 104 Roštový depozitář vedoucí podél dvorany.

Obr. 105 Schody v roštovém depozitáři.

Obr. 106 Archiv před severním vchodem z horní galerie do dvorany.

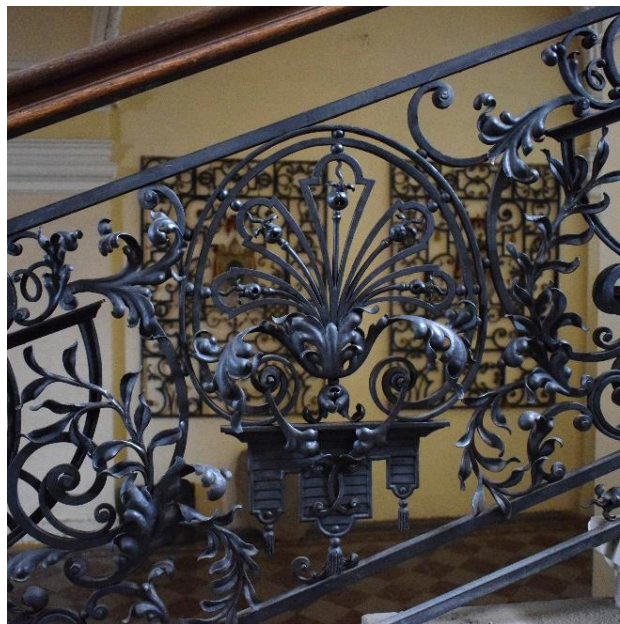
Obr. 107. Velké schodiště mezi knihovnou a muzeem.

Obr. 108 Prostor mezi schodištěm a severním vstupem do novostavby.

Obr. 109 Zábradlí u severního schodiště mezi knihovnou a muzeem.

Obr. 110, 111 Detaily zábradlí u schodiště.

Obr. 112 Strop schodišťového prostoru.

Obr. 113 Kruhový průhled pod schodištěm.

Obr. 114 Chodba s obrazovou galerií tepelských opatů, 1. patro.

Obr. 115 Prostor nad schodištěm mezi muzeem a knihovnou.

Obr. 116 Zpřístupněná část muzejních prostor.

Obr. 117 Část muzejních prostor využívaná jako archiv.

Obr. 118 Detail nástropní štukatury v muzejní části novostavby.

Obr. 119 Velký muzejní sál v původní podobě.

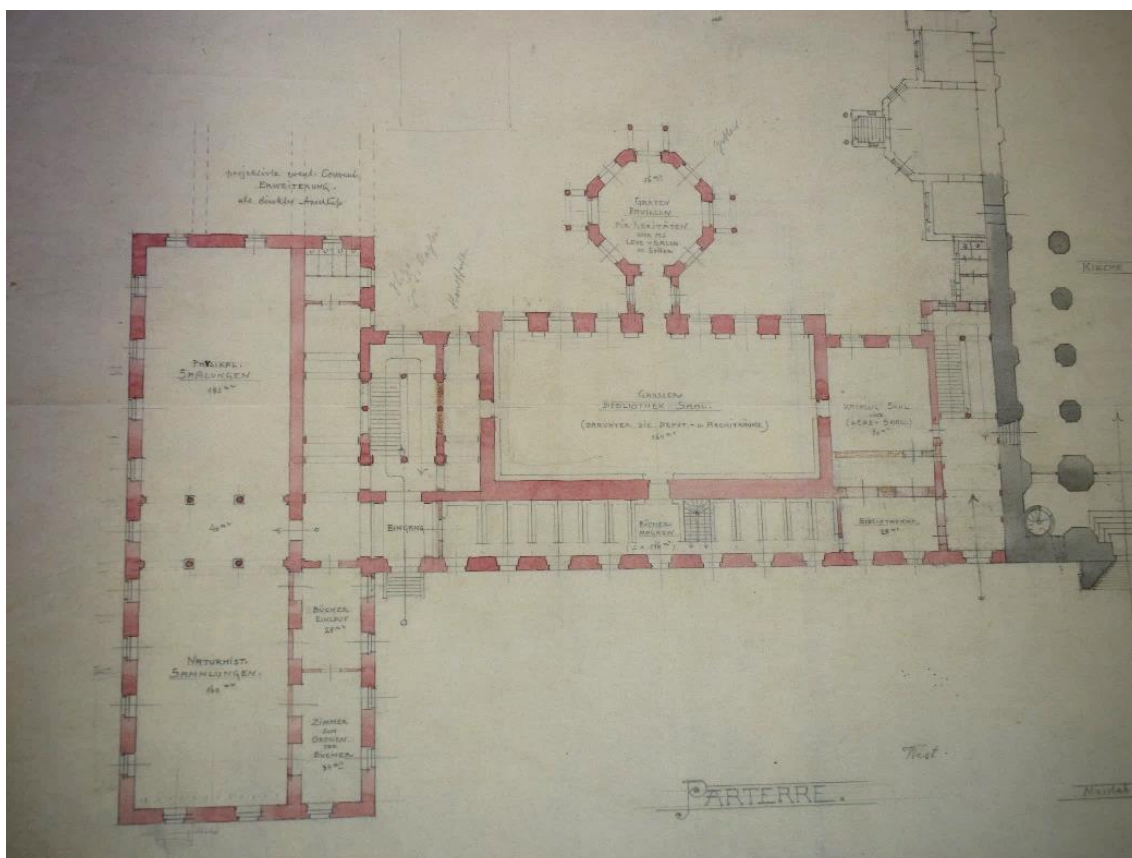
Obr. 120 Malý muzejní sál v původní podobě.

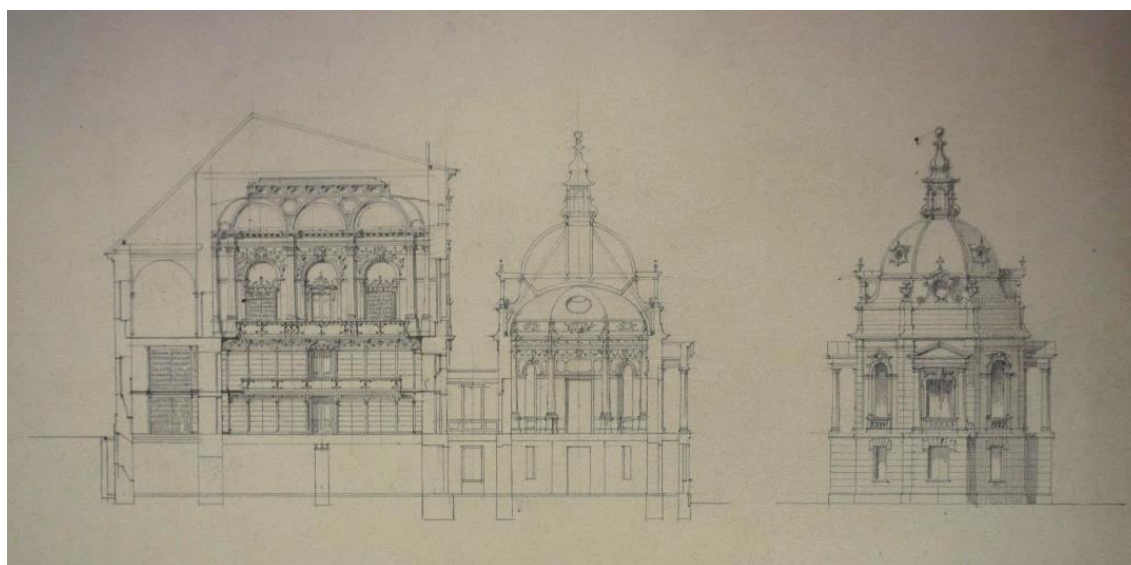
Obr. 121 Pokoj nad muzeem využívaný k ukládání knih.

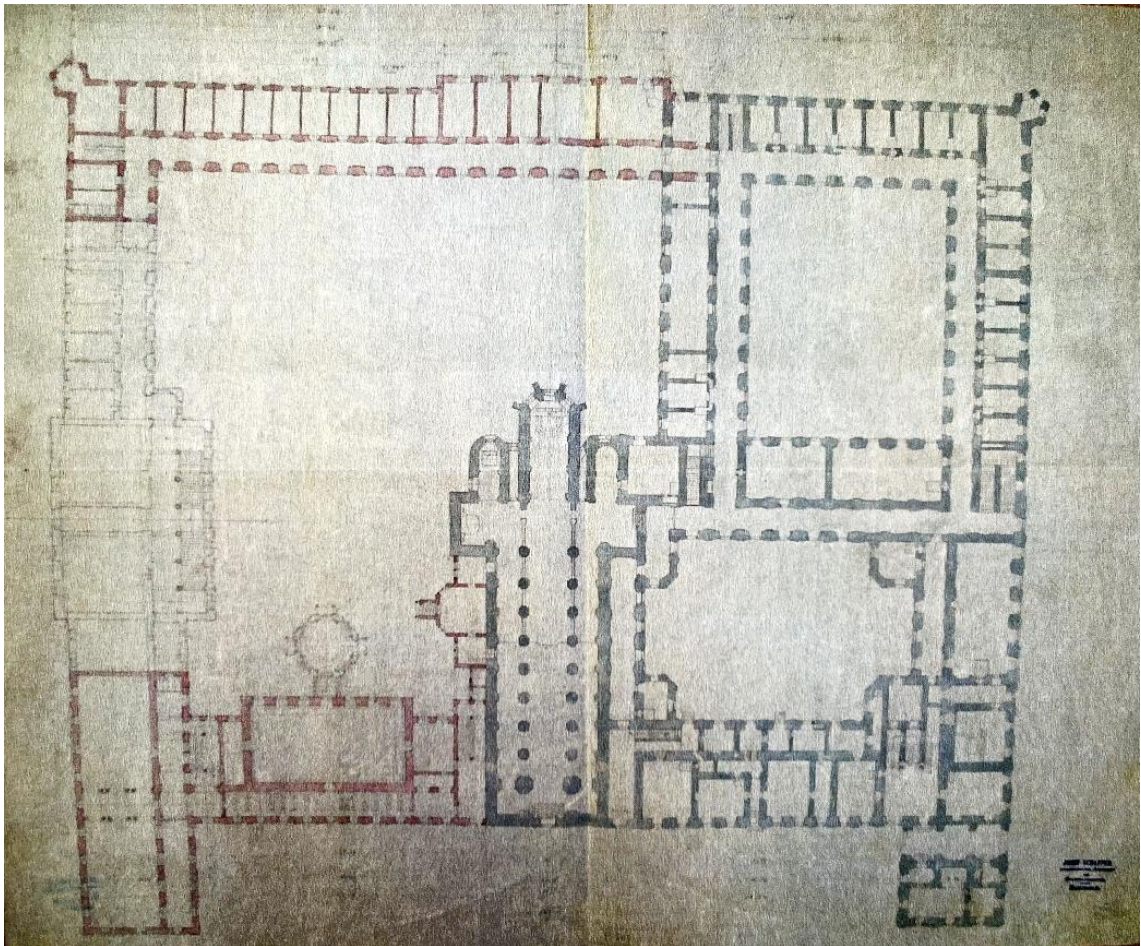
Obr. 122, 123 Detaily nástrovní štukatury v pokojích nad muzeem.

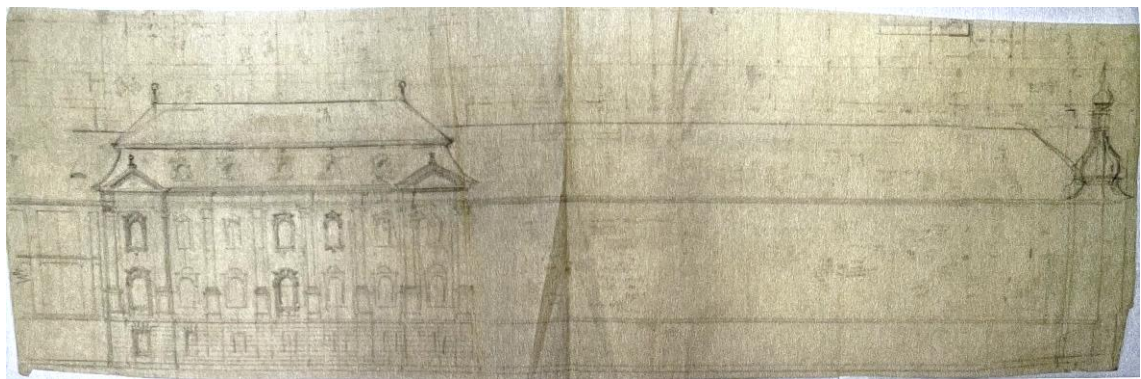
Obr. 124 Dochovaný plán novostavby s plánovanou čítárnou, kolem 1902.

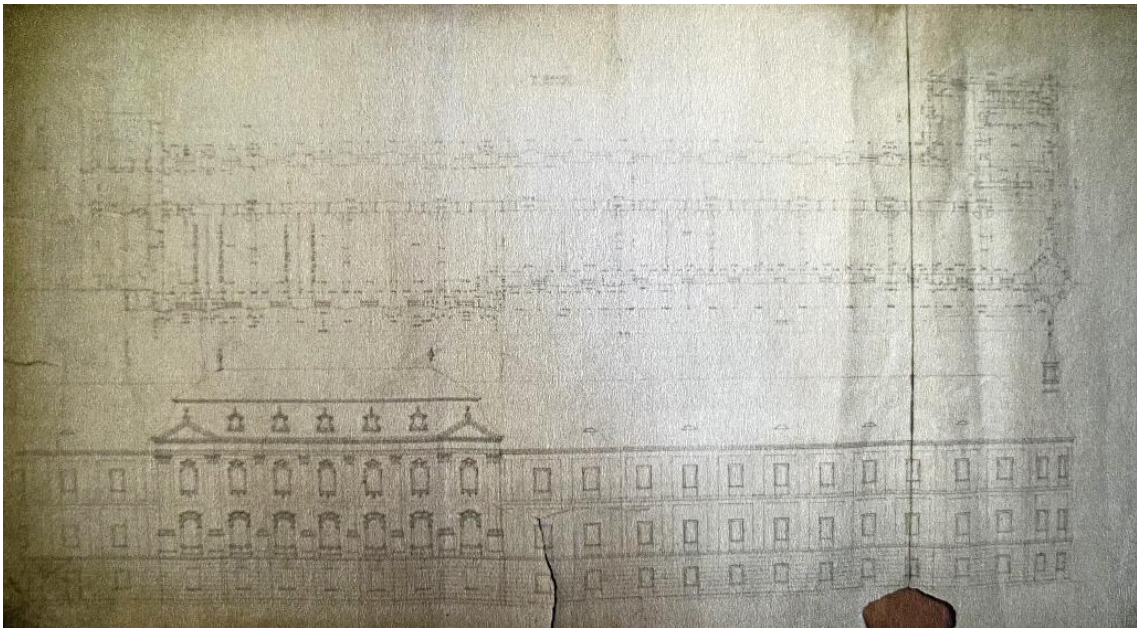
Obr. 125 Nákres napojení letní čítárny na knihovní sál.

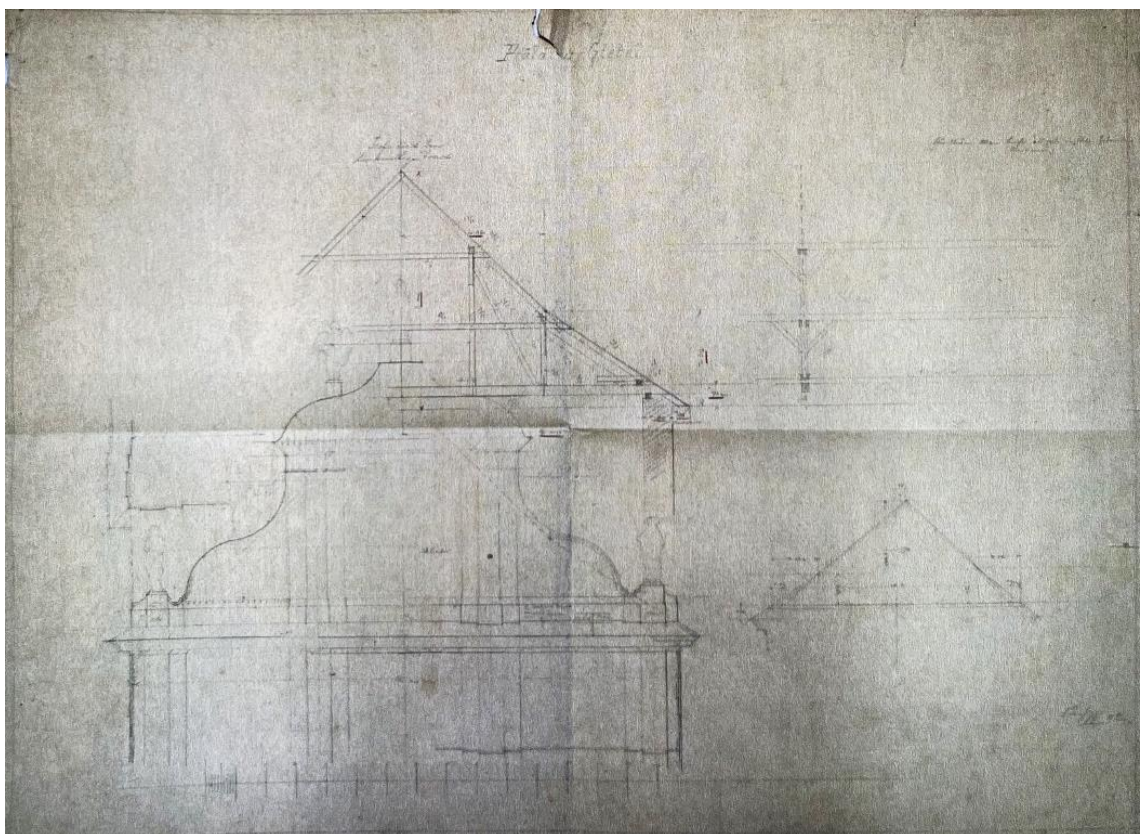
Obr. 126 Dochovaný plán na kompletní dostavbu konventu.

Obr. 127 Návrh fasády rizalitu plánovaného východního křídla konventu.

Obr. 128 Návrh fasády a půdorysu východního křídla konventu.

Obr. 129 Nákras řezu střechou rizalitu východního křídla s detaily soch.

Obr. 130 Pohled do knihovního sálu z roku 1979.

Obr. 131 Pohled na poničenou východní fasádu novostavby.

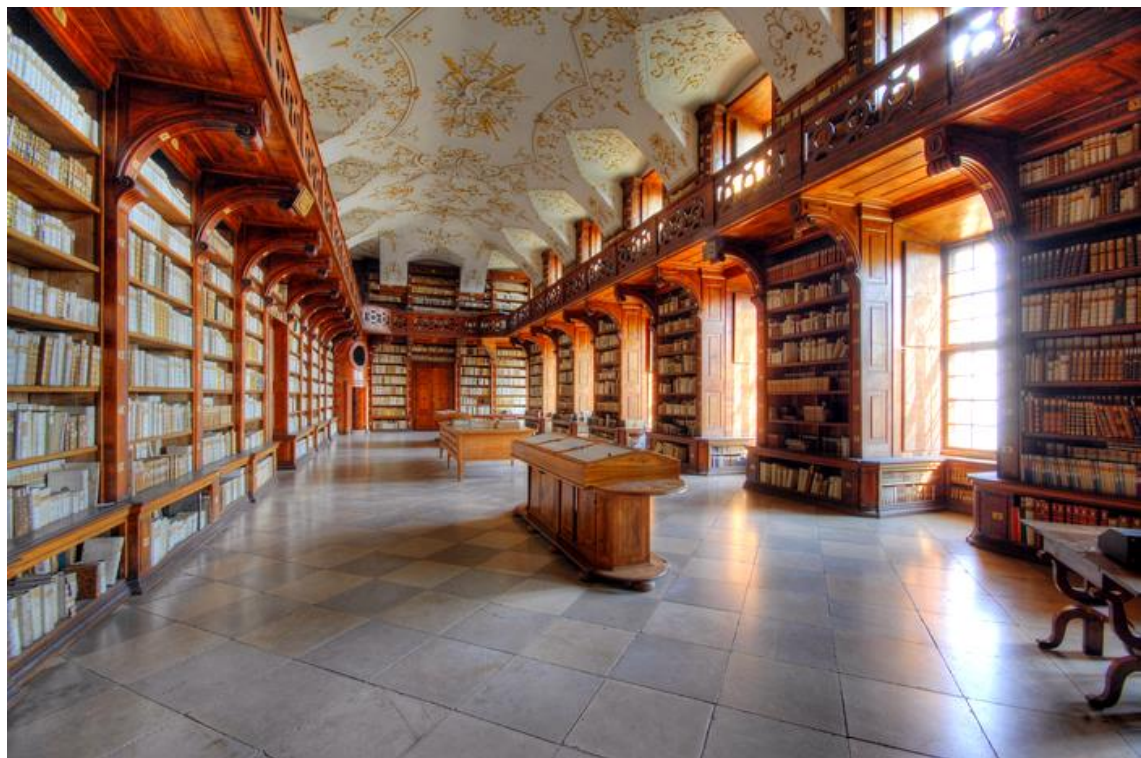
Obr. 132 Filozofický sál Strahovské knihovny.

Obr. 133 Knihovna Schlögl, Rakousko.

Obr. 134 Knihovna Zwettl, Rakousko.

Obr. 135 Knihovna Göttweig, Rakousko.

Obr. 136 Knihovna Melk, Rakousko.

Obr. 137 Knihovna Nová Říše.

Obr. 138 Knihovna Klementinum.

Obr. 139 Knihovna kapucínů Brno.

Obr. 140 Knihovna augustiniánů Brno.